

SEXUÁLNÍ NÁSILÍ

pohled veřejnosti, obětí a odborníků

Sexuální násilí - pohled veřejnosti, obětí a odborníků

Sexuální násilí - pohled veřejnosti, obětí a odborníků

Blanka Nyklová (ed.)

Publikaci vydala Persefona z.s.

Brno

Projekt podpořila Nadace Open Society Fund Praha z programu Dejme (že)nám šanci, který je financován z Norských fondů.

**NADACE
OPEN SOCIETY FUND
PRAHA**

OBSAH	
Úvod.....	5
O výzkumu.....	7
Základní pojmy	7
Cíle a logika výzkumu	9
Metodologie výzkumu.....	10
Kvantitativní výzkum	11
Kvalitativní výzkum.....	11
Sexuální násilí jako spektrum	13
Vlastní zkušenost se sexuálním obtěžováním a násilím.....	15
Genderové diference ve zkušenostech se sexuálním obtěžováním a násilím	17
Oběti závažného sexuálního násilí.....	20
Koreláty viktimizace	22
Znásilnění a postoje k různým formám institucionální pomoci	23
Představy o sexuálním násilí, násilných osobách a obětech	26
Dopady sexuálního násilí na oběti	33
Újma přisuzovaná různým podobám sexuálního násilí a představy o adekvátnosti trestního postihu	33
Fyzické následky	36
Psychické následky	37
Behaviorální následky.....	37
Emocionální následky.....	38
Sociální následky	38
Důsledky v profesním životě.....	38
Sexuální násilí jako předmět právního postihu očima veřejnosti	40
Děti jako oběti sexuálního násilí a zneužívání	46
Definice sexuálního zneužívání dětí, povědomí o zneužívání dětí	46
Výskyt sexuálního zneužívání v ČR	47
Závažnost a frekvence výskytu sexuálního zneužívání z pohledu české veřejnosti	48
Nejčastější pachatelé sexuálního násilí	49
Pohlaví obětí sexuálního násilí	50
Děti nejvíce ohrožené sexuální násilím	50

Odhad počtu sexuálně zneužitých dětí	51
Odhad nahlášených případů na policii a případů, za něž je pachatel odsouzen	52
Názory společnosti na další aspekty týkající se zneužívání	54
Zkušenost s násilím v dětství	56
Souvislost zážitku násilí v dětství a v pozdějším věku	60
Sexuální násilí: věc veřejná	63
Informovanost o sexuálním násilí očima, těch, kdo jej zažily	63
Informovanost české společnosti o sexuálním násilí	65
Pomoc obětem sexuálního násilí	74
Zdroje pomoci pro oběti sexuálního násilí očima české veřejnosti	74
Podoby institucionální pomoci očima obětí sexuálního násilí	75
Vyhledání pomoci	75
Zkušenost s institucemi	77
Neinstitucionální pomoc	79
Seznam použité literatury	81

ÚVOD

Sexuální násilí je jednání, které naše společnost obecně odsuzuje. Tato skutečnost se promítá i do našeho trestního práva, které takové jednání postihuje jako trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. Oběti těchto trestných činů jsou považovány za zvláště zranitelné a mají tak zákonný nárok na zvláštní ochranu a pomoc. Z hlediska našeho právního řádu je tedy problematika sexuálního násilí brána vážně. Pracovnice a pracovníci organizací, které pomáhají obětem sexuálního násilí, se však setkávají s tím, že v praxi je téma sexuálního násilí ve společnosti silně tabuizované a panuje kolem něho řada mýtů. V důsledku toho se pak obětem nedostává adekvátní a dostatečné pomoci a pochopení.

Výše uvedené poznatky potvrdila i analýza z r. 2009¹, kterou provedla nezisková organizace Persefona, z. s. pomáhající mj. i obětem sexuálního násilí. Cílem analýzy bylo zjistit reálný stav pomoci obětem znásilnění v různých oblastech systému pomoci v České republice a poukázat na jeho bílá místa. Z této analýzy vyplynulo, že je nutné se tématem sexuálního násilí zabývat mnohem komplexněji. Za tímto účelem nechala Persefona v r. 2016 zrealizovat reprezentativní sociologický výzkum, jehož výsledky představuje tato publikace.

Výzkum, který pro Persefonu zpracovala výzkumná agentura FOCUS, byl realizován v rámci projektu „Z labyrintu násilí“. Projekt podpořila nadace Open Society Fund Praha z programu Dejme (že)nám šanci, který je financován z Norských fondů. Projekt reagoval na reálné potřeby a zkušenosti klientů² Persefony a jeho hlavním cílem bylo snížení výskytu domácího a sexuálního násilí.

Tohoto cíle se Persefona snažila dosáhnout rozšířením kapacit služeb pro oběti domácího a sexuálního násilí, osoby blízké, které se obětem snaží pomoci, a terapie osob s potížemi se zvládáním agrese v blízkých vztazích. Díky rozšíření služeb měli oběti, jejich blízcí i osoby s potížemi se zvládáním agrese možnost bezplatně využívat prostory, ve kterých mohli získávat relevantní informace o problematice násilí, sdílet své zkušenosti a rozvíjet svůj potenciál založený na sebepoznání. Kvalita poskytovaných služeb byla zvyšována také prostřednictvím dalšího vzdělávání a supervize pracovníků Persefony. Ke snižování výskytu násilí ve společnosti se Persefona snažila přispět také skrze zvýšení citlivosti odborné i laické veřejnosti k této problematice, a to prostřednictvím vzdělávacích akcí a seminářů, a to i za účasti norských expertů, kteří s námi sdíleli svoji dobrou praxi. Významným milníkem bylo také založení Interdisciplinárního týmu k řešení problematiky sexuálního násilí v Brně. Krokem vedoucím k zvýšení pozornosti k problematice sexuálního násilí byla právě i realizace celostátního reprezentativního výzkumu zaměřeného na tuto oblast, jehož výsledky byly zveřejněné v rámci celostátní informační kampaně a cílily na změnu postojů k násilí ve vztazích a detabuizaci tématu sexuálního násilí ve společnosti.

Samotný výzkum využil kvantitativní i kvalitativní výzkumné metody a tato publikace představuje syntézu a interpretaci dat s tím, že se především zaměřujeme na jevy, které považujeme i na základě vlastní praxe za klíčové. Pro správné pochopení všech zjištěných dat je nezbytné znát metodologii a ideové pozadí výzkumu. O tomto podrobně pojednává první kapitola této publikace.

¹ Analýza stavu pomoci obětem znásilnění v ČR „Stop znásilnění“ dostupná na http://www.persefona.cz/source/pdf/analyza_Stop_znasilneni.pdf

² V analýze je pro větší přehlednost použito generické maskulinum (užívání podstatných jmen rodu mužského pro souhrnné označení mužů i žen) – pokud nespécifikujeme jinak, máme na mysli jak muže, tak ženy.

Další kapitoly již představují samotné výsledky výzkumu. Zjištěná data o představách, zkušenostech a vnímání různých podob a projevů sexuálního násilí českou veřejností jsou konfrontovány s informacemi získanými v rámci hloubkových rozhovorů s oběťmi sexuálního násilí. To vše je doplněno o stanoviska, postřehy a rozборы odborníků, kteří se problematikou sexuálního násilí zabývají z pohledu různých odborností. Cílem publikace je informovat o podobách sexuálního násilí a o jeho dopadech na oběti i samotné pachatele. Samostatně je vysvětlena problematika sexuálního násilí z pohledu práva a z pohledu dětí jako obětí sexuálního násilí. Velkými tématy jsou i otázky informovanosti veřejnosti o sexuálním násilí a problematika pomoci obětem sexuálního násilí.

Zjištění vyplývající z výzkumu jsou velmi závažná. Ukazuje se, že nějakou formu sexuálního obtěžování nebo násilí zažila více než třetina populace České republiky. Nejen to dělá ze sexuálního násilí aktuální společenské téma. Alarmující byly i výpovědi samotných obětí, které se setkaly s nepochopením ze strany svých blízkých i ze strany pracovníků některých institucí. Na základě zjištěných dat je zřejmé, že je nezbytné se i nadále zabývat otázkami, jak předcházet výskytu případů sexuálního násilí a jak zajistit obětem sexuálního násilí dostupnou pomoc.

Realizovaný výzkum, odrážející aktuální postoje společnosti a potřeby obětí sexuálního násilí, nám poskytuje v tomto ohledu určitá vodítka. Je zřejmé, že nutným krokem ke snížení výskytu sexuálního násilí bude změna v přístupu společnosti k problematice sexuálního násilí a zvyšování kompetencí všech odborníků, kteří se oběťmi tohoto příkoří setkávají. Zároveň je pravděpodobné, že pokud nedojde k prolomení tabuizace spojené s tématem sexuálního násilí, bude se jen těžko usilovat o potřebné systémové změny. Je proto nutné, aby se změnilo vnímání celého problému jako něčeho osobního, co se týká jen postižených, z nichž si zájem a pomoc zasluhují jen ti, kdo splní určitá kritéria. Naopak je žádoucí, aby prostřednictvím lepší informovanosti poukazující na propojenost jednotlivých jevů došlo ke změně vnímání celého jevu a uznání jeho politického a celospolečenského pozadí.

O VÝZKUMU

Blanka Nyklová, Zdeněk Dytrt, Blanka Franková

Tato kapitola představuje hlavní cíle výzkumu, jeho logiku i zvolenou metodologii a přehled základních pojmů, s nimiž se v souvislosti s problematikou sexuálního násilí můžeme setkat se zvláštním důrazem na vysvětlení terminologie, kterou používáme v naší publikaci.

Základní pojmy

Předkládaná publikace se věnuje tématu, jež bývá označováno různým způsobem. Nejčastěji se v českém prostředí používá termín sexuální násilí. Násilí, které zneužívá společenských a symbolických významů sexuality a zranitelnosti v nejintimnější sféře života, se netýká sexu, sexuálního prožitku ani touhy. Jak upozorňuje Jana Dvořáčková v následující kapitole či Zuzana Chomová (2014), jde v něm o moc a její projev či nárokování. Takové násilí je tedy spíše sexualizované než sexuální, protože v něm jde primárně o ustavení či potvrzení mocenských vztahů, nikoliv o sex. Lze se domnívat, že vzhledem k nízké informovanosti o celém tématu v rámci české populace může slovo „sexuální“ dále utvrzovat představu spojení sexuálního násilí se sexuální touhou, na což ukazuje i to, kolik dotázaných vidí znásilněné jako alespoň částečně spoluvinné z vlastního znásilnění (Focus 2015). Na druhou stranu se ale jedná o termín, který je veřejnosti nejvíce znám a právě proto byl použit i v rámci jednotlivých šetření a ze stejného důvodu jej používáme i v této publikaci. Stejně terminologické dilema se opakuje i v případě **sexuálního zneužívání**, na kterém se ještě lépe ukazuje to, do jaké míry může být slovo „sexuální“ zavádějící – spojování sexuálního zneužívání s pedofilií je stále dosti běžné, byť i v tomto případě se primárně jedná o moc nad závislou osobou, přičemž nejčastěji k němu dochází v rodině.

Souvisejícím pojmem je slovo **oběť**, které jako pojem často ani nevnímáme. Je samozřejmou součástí právní terminologie a objevuje se často zcela neproblematicky i v jiných kontextech, např. terapii či sociální práci. Slovo oběť je problematické hned z několika důvodů. V prvé řadě značí pasivitu. Jsme něčí obětí, případně obětí něčeho, původce děje je vůči nám vnější a naše podstata tkví výlučně v tom, že jsme nebyli s to se ubránit. Současně dochází k tomu, že osoba či událost, která z nás udělala oběť, je důležitější než to, v jakém stavu se nacházíme dnes, zda jsme útok přežili, jak se s ním vyrovnáváme atd. Kromě pasivity slovo oběť také individualizuje dopady jevů, které mají často – tak jako v případě sexuálního násilí – společenské a mocenské kořeny a jejich individualizace zabraňuje účinnému řešení celého problému. Jak upozorňuje Zuzana Chomová (2014: 16 - 17) termín oběť může snadno evokovat i představy o ideální či oprávněné oběti. V prvním případě tak podporuje mýty (například představy, že silný muž se nemůže stát obětí sexuálního násilí, protože se vždy dokáže ubránit), v druhém už přímo odkazuje k tomu, že v nerovně nastavených společenských vztazích si soucit a pomoc zaslouží pouze některé oběti nebo si ji přinejmenším některé oběti zaslouží více než jiné. Všechny uvedené důvody pak přispívají k tomu, zda jsme ochotní se s pojmem oběť identifikovat, či nikoli. V průzkumu Marty Vohlídalové (2009) na českých vysokých školách sice více než polovina studujících uvedla, že se během svého vysokoškolského studia setkala s jednou z forem sexuálního obtěžování, ale jen zlomek z nich vnímá svou, mnohdy i dost drastickou, zkušenost jako zkušenost oběti sexuálního násilí. Se stejným vnímáním slova oběť se navíc setkáváme i u žen, které sexuální násilí zažily – slovy jedné z nich ve vyjádření k nutnosti víc o problematice sexuálního násilí

informovat: „by bylo dobré mluvit i o těch (já to slovo nemám ráda) obětech, i o těch, kteří to páchají.“

Jako alternativy se nabízejí pojmy **přeživší**, či opis toho, o kom mluvíme (např. osoba vystavená sexuálnímu násilí). Pojem přeživší staví do popředí skutečnost, že se člověk dokázal se zažitou zkušeností začít vyrovnávat, je aktivní a má svůj osud ve svých rukou. Skrývá se tu další potenciální problém, pokud slovo pochopíme jako označení těch, kterým se podařilo přežít a tím nepřímo odsoudíme ty, kterým se to nepodařilo. Je nicméně nutné upozornit, že název organizace Persefona spíše než k termínu obětí odkazuje právě k přeživší – bájná Persefona se po zkušenosti oběti svého únosce a později manžela Háda také stala přeživší, když prošla proměnou a znovu nabyla alespoň částečné kontroly nad vlastním životem. Zároveň i tento popis odkazuje k tomu, že je možné být zároveň či postupně za sebou obětí i přeživší/m.

Podobné dilema nabízí i další sledovaný pojem – **domácí násilí**. Historie ustavování pojmu v České republice ukazuje na rezistenci vůči možnosti otevřeně ukázat na genderovou podmíněnost tohoto druhu násilí a zároveň na skutečnost, že se v žádném případě neodehrává pouze za zavřenými dveřmi domova. Pro násilí, které česká veřejnost zdá jako „domácí“, se v mezinárodním prostoru a především v rámci evropských struktur upřednostňují výrazy odkazující na specifika toho, že se jedná o násilí mezi blízkými osobami, zpravidla partnery, již ale nemusejí nutně sdílet jednu domácnost. Zároveň se s projevy „domácího“ násilí můžeme setkat i mimo domov, neboť tento typ násilí zasahuje do všech sfér života obou zúčastněných – může se projevovat kontrolou osoby, jež je násilí vystavena, na pracovišti, omezováním jejího kontaktu s rodinou či přáteli, ale i napadáním v prostředcích veřejné dopravy či jinde ve veřejném prostoru, včetně kyberprostoru. Jasně se tím ukazuje, že pokud proti takovému druhu násilí nezasahujeme, je stejně jako sexualizované násilí celospolečenským problémem, v němž se odráží nerovné mocenské uspořádání společnosti. Alternativním pojmem je **násilí mezi blízkými osobami**, případně partnerské násilí.

Zmíněnou genderovou podmíněnost sexualizovaného násilí i násilí mezi blízkými osobami, jež může sexualizované násilí také obsahovat, vyjadřuje zastřešující pojem **genderově podmíněné násilí**. Genderově podmíněným násilím se rozumí násilí, jež má za cíl potvrdit, upevnit či vynutit genderově nerovné nastavení mezilidských vztahů ve společnosti. Z tohoto důvodu jsou jeho terčem nepoměrně častěji ženy a obecně je možné za genderově podmíněné násilí označit takové, které se výrazně nerovnoměrně dotýká osob jedné ze dvou obecně rozlišovaných genderových identit – tedy žen či mužů. Neznamená to ale, že by se vyhýbalo mužům anebo že by i v roli těch, kdo se ho dopouštějí, sami nemohli být do určité míry do této role tlačeni společenským očekáváním, kdy například v rámci kolektivu „musejí“ svou maskulinitu demonstrovat tím, že se zapojují do sexistických debat o ženách či do pokřikování na ulici.

Gender jako projev genderové strukturovanosti společenských vztahů přitom umožňuje výrazně detailnější porozumění situacím, v nichž sebe/identifikace osoby a chování na základě toho, jak bud' sami sebe, nebo druhým rozumíme na základě toho, zda je považujeme za muže, ženy či jinou genderovou kategorii, přitom nabízí výrazně lepší porozumění fungování společnosti včetně toho, jak v ní funguje násilí (Šmausová 2002). Ani zdaleka se totiž nejedná o projev jakési obecné maskulinity, mužství, naopak jde v případě sexualizovaného násilí mužů na ženách o potvrzování vlastní společensky i osobně nadřazené role a její nárokování, jak vůči konkrétní osobě, proti níž je násilí směřováno, tak vůči celé společnosti, která svou nečinností či značnou nedostatečností reakce, přesouváním viny na „oběť“ atd. tento nárok de facto potvrzuje. Takový nárok přitom ale neplýne ze

všech forem mužství a některé se – například kvůli vnímané podřízenosti, nedostatečnosti či dokonce podvrtnosti vůči dominantní formě maskulinity – mohou stát záminkou pro sexualizovaný útok, a to jak ze strany jiného muže tak ženy. V obou případech se jedná o vynucování si genderového řádu, který vztahy mezi lidmi uspořádává na základě jejich hierarchické pozice mezi jednotlivými typy maskulinit a femininit a za vylučování možnosti jiných ne/genderových identit.

V textu publikace se držíme pojmů, jež jsou sice obecně srozumitelné (proto vstupovaly do dotazníků a šetření), ale zároveň jsou zatížené výše uvedenými problémy, které mohou vést ke zkreslení a zastírání podstaty genderově podmíněného násilí ve společnosti. Za nejzávažnější „opominutí“, na které je potřeba ukázat, rozumíme společenský a politický rozměr problematiky sexualizovaného násilí, neboť jeho zastírání vede k nemožnosti skutečně problém řešit, a to mnohdy i na osobní rovině. V rámci vysokoškolské výuky jsem se mimo jiné setkala s případem zahraniční studentky, která se v jednom týdnu stala dvakrát terčem sexuálního obtěžování včetně toho, že byla fyzicky sexuálně obtěžovaná v tramvaji. Její snahu zážitek překonat hatila jednak neochota policie jakkoliv uznat, že se stalo něco, co by měla a mohla řešit (např. dohledáním a konfrontací pachatele) ale i to, že opakovaně narážela na to, že se veškerá nabízená pomoc týkala jen její osoby, jakoby se něčeho špatného dopustila ona spíše než ti, kdo ji obtěžovali a ti, kdo se celou věcí odmítali zabývat. Jedná se o typický projev genderově podmíněného násilí, který zároveň dobře ukazuje nebezpečnost tolerance a ignorování zdánlivě méně závažných forem násilí a obtěžování. Takový přístup totiž umožňuje beztrestnost a šíření i tak závažných projevů sexualizovaného násilí, kterou mohou vést až ke smrti osoby, která se stane jeho terčem.

Jakkoli se může na první pohled zdát, že jazyk, který používáme pro pojmenování a uchopení daných způsobů chování, hraje pouze podružnou roli a je de facto dovozen od „reality“, opak je namnoze pravdou. Vztah jazyka a společnosti a interakcí v ní je dlouhodobě ve středu zájmu filozofie a nověji sociolingvistiky, které upozorňují na to, že jazyk zároveň umožňuje o některých jevech mluvit i zamezuje tomu chápat jevy jiné, které neadekvátně označuje či neoznačuje vůbec. Odsud plyne i zápas o jazyk, který můžeme sledovat často na straně těch, kdo se ocitají v roli „označovaných“, jsou i prostřednictvím jazyka marginalizováni a je jim upírána sama možnost podílet se aktivně na jeho tvorbě. To, jak věci označujeme, má značný dopad na to, co si o nich vůbec lze myslet a jak o nich přemýšlíme. Pokud bereme vážně společenský a politický rozměr sexualizovaného násilí, není možné podceňovat způsoby, jimiž o něm mluvíme a přemýšlíme.

Cíle a logika výzkumu

Výzkum sleduje především dva vzájemně propojené, ale svou podstatou odlišné cíle. Hlavním cílem výzkumu je ukázat na propojení jednotlivých druhů sexuálního násilí, které představují spektrum, spíše než vzájemně nezávislé jevy. Tento cíl by se nemohlo podařit naplnit, pokud by nebyl propojen s druhým zásadním cílem, sebráním unikátních kvantitativních a kvalitativních dat, která zachycují problematiku sexuálního násilí očima obecné veřejnosti ale i osob, jež mají s fyzickým sexuálním násilím přímou zkušenost. Za zásadní lze označit sebrání dat jednak o výskytu jednotlivých projevů sexuálního násilí, jednak o názorech na tyto projevy, a to napříč populací České republiky. Na rozdíl od policejních statistik se jedná o údaje, jež mapují celou populaci, tedy nikoliv pouze ty případy, jež jednak splňují definici přestupku či trestného činu a jednak se je podaří úspěšně nahlásit.

Dalším příspěvkem předkládané publikace k místní stále velmi nedostatečné diskuzi o tématu sexuálního násilí (Kutálková, Kobová 2014) je vztažení představ o sexuálním násilí na straně obecné populace k reálným dopadům, prožívaným traumatům a jejich konkrétním zdrojům z pohledu těch, kdo svolily o prožitém násilí podrobně mluvit v rámci kvalitativního šetření. Je tak možné dovodit si, čemu a do určité míry i proč čelí lidé, kteří v ČR prožili různé formy sexuálního násilí, a o nichž máme díky výzkumu pro organizaci Persefona detailní informace.

Na některé důvody výskytu sexuálního násilí lze ze sesbíraných dat usuzovat nepřímo. Logika výzkumu totiž vychází z premisy, že jednotlivé projevy sexuálního násilí nejsou vzájemně nesouvisejícími jevy, ale naopak přispívají k tomu, o čem jako o **kultuře znásilnění** píše v následující kapitole Jana Dvořáčková. Při zadávání kvantitativní části výzkumu jsme tak vycházeli z existujících mezinárodních výzkumů, jež se soustředí na prevalenci různých forem sexuálního násilí (např. Violence against women: an EU-wide survey 2014). Zároveň byly zahrnuty i formy sexuálního násilí, s nimiž se setkávají klientky a klienti organizace Persefona a jež jsou popsány v literatuře. Dalším zdrojem inspirace bylo šetření provedené agenturou Focus pro českou pobočku Amnesty International (Problematika násilí na ženách optikou české populace 2015). Cílem bylo zahrnout jevy, jež pokrývají celé spektrum sexuálního násilí, s nímž se setkáváme v České republice a zároveň zjistit, zda se mýty a stereotypy zjištěné v posledně zmiňovaném výzkumu týkají i dalších projevů sexuálního násilí a obtěžování, tedy ne jen znásilnění. Zvláštní důraz jsme přitom kladli na vnímanou újmu, společenskou závažnost a případnou míru zavinění na straně osoby, která se stala terčem jednotlivých projevů.

Logika výzkumu se opírá o skutečnost, že sexuální násilí, názory na něj, osobní i zprostředkovaná zkušenost s ním a různými formami pomoci, jež jsou jednotlivým lidem v rozdílné míře dostupné, tvoří relativně složitý celek, který není možné dostatečně dobře uchopit jedinou metodou (byť například zmiňovaný výzkum pro Amnesty International i dostupné výpovědi osob, které se s různými formami sexualizovaného útoku vyrovnávají, právě na tuto komplexitu ukazují). Složitost jevu naznačuje i to, že se k němu v českém prostředí vztahují různé instituce často značně odlišným způsobem, což pro člověka, který potřebuje danou situaci řešit, znamená další řadu bariér. Je přitom možné předpokládat, že roztržitost nabízených služeb a forem institucionalizované odpovědi na projevy sexuálního násilí (Kutálková 2014) do jisté míry souvisí i s jeho spíše instrumentálním uchopováním, které předpokládá možnost oddělit od sebe nejen jednotlivé projevy násilí a obtěžování, ale i různé aspekty prožitých traumat.

Vhodnost především zvolené škály mapující sexuální násilí, názory na něj a zkušenost s ním nepřímo potvrdil i výzkum provedený pro Evropskou komisi (Special Eurobarometer 2016). Jedním ze závěrů výzkumu bylo to, že členské státy EU z východu Evropy vykazují shodu v názoru na to, že alespoň v některých případech je vynucení sexuálního styku ospravedlnitelné: v České republice alespoň s jednou z variant souhlasilo 42 % dotázaných, přičemž evropský průměr je 27 % (Special Eurobarometer 2016: 65). Související představou je přesvědčení, že násilí na ženách je často vyprovokováno jeho obětí – zatímco evropský průměr souhlasu s tímto výrokem činí 17 %, v České republice s výrokem souhlasilo 26 % dotázaných. Metodologie výzkumu se proto snažila odhalit konkrétnější podobu daných představ, jejich vzájemné souvislosti a možnosti změny stávající situace.

Metodologie výzkumu

Aby bylo možné zkoumané téma co nejpodrobněji popsat, byla zvolena kombinace dvou doplňujících se metod – kvantitativního a kvalitativního výzkumu. Kvantitativní výzkum je schopen v krátkém čase

a s relativně malými náklady zmapovat názory mnoha dotázaných, při správně zkonstruovaném výběrovém souboru nám navíc umožňuje statistickými metodami zobecňovat získané informace na celou zkoumanou populaci. Nevýhodou kvantitativního výzkumu je absence hlubšího porozumění zkoumanému tématu a tomu, jak ho vnímají a definují ti, jichž se týká, čím jsou motivovány jejich jednání a postoje. Výzkum pouze testuje předem stanovené hypotézy o vztazích mezi proměnnými.

Kvalitativní výzkum je oproti tomu schopen zmapovat názory jen malého počtu aktérů (nejvýše několika desítek), jeho závěry nelze kvantifikovat ani zobecnit na celou zkoumanou populaci. Je ovšem schopen pomoci nám hlouběji pochopit zkoumanou oblast, porozumět tomu, jak zkoumané osoby samy jednotlivým situacím rozumějí a jak je interpretují.

Kvantitativní výzkum

Kvantitativní výzkum proběhl formou terénního šetření na reprezentativním vzorku populace České republiky ve věku 18 a více let. Data byla sesbírána ve dvou vlnách v březnu a v dubnu 2016. Celkem bylo dotázáno 2 088 respondentů, v první vlně 1 028 a ve druhé 1 060. Dotázaní byli vybíráni metodou kvótního výběru³, získaná data jsou reprezentativní z hlediska pohlaví, věku, nejvyššího dosaženého vzdělání, velikosti obce bydliště a kraje.

Výzkum byl realizován metodou standardizovaných osobních rozhovorů vyškolených tazatelů agentury FOCUS s respondenty a respondentkami. Jednotlivé rozhovory byly zaznamenávány do elektronického dotazníku v notebooku. Vzhledem k citlivosti tématu některá data zaznamenávali do počítače respondenti a respondentky sami, bez účasti tazatele. Data byla následně odeslána do agentury FOCUS, agregována a transformována do podoby datových matic. Práce tazatelů byla kontrolována interní formou (správnost výběru cílové osoby, úplnost a správnost vyplnění dotazníku, dodržování pokynů pro tazatele, správnost záznamu odpovědí) i externě (zpětné kontaktování 15 % dotázaných). Formální a logické kontrole byla před zahájením analýzy podrobena i samotná datová matice.

Jisté omezení tohoto typu výzkumu spočívá v dosažitelnosti některých skupin obyvatelstva, typicky těch nejbohatších a naopak sociálně vyloučených. Zatímco v prvním případě je to dáno neochotou dané skupiny „nechat se zkoumat“, v druhém případě je často problém dané osoby kvótním výběrem skutečně podchytit, a to v neposlední řadě kvůli jejich nejistým a proměnlivým formám bydlení. To je třeba brát v potaz zejména při interpretaci těch výsledků kvantitativního šetření, které se zdají naznačovat, že například znásilnění osob živících se sexuální prací se prakticky neděje, když tato informace přímo odporuje letité zkušenosti s prací s osobami pracujícími v sexbyznysu monitorované organizací Rozkoš bez rizika (např. Kutálková, Frýbert et al. 2016).

Kvalitativní výzkum

Cílovou skupinou kvalitativního šetření byly přímé oběti sexuálního násilí, které využily služeb organizací či institucí pomáhajících v této oblasti (většinou se jednalo o neziskové organizace nebo psychologickou pomoc). Výběrový soubor tvořilo 20 respondentek, rozhovory probíhaly od 1. května do 31. července 2016, průměrná délka se pohybovala v rozmezí 70 - 80 minut. Rozhovory byly realizovány v prostorách výzkumné agentury, v prostorách partnerských organizací, v domácnostech respondentek nebo na jiných místech v závislosti na preferenci respondentek.

---

³ Kvótní rozpis vycházel z dat Českého statistického úřadu z roku 2011 a pozdějších aktualizací.

Respondentky byly vybírány nenáhodným výběrem ve spolupráci se zadavatelem výzkumu a s partnerskými organizacemi, angažujícími se v pomoci osobám zasaženým násilím, které byly osloveny s žádostí o zprostředkování kontaktu na vhodné respondentky. Část dotazovaných byla také získána formou výzvy s žádostí o spolupráci, na kterou se samy přihlásily.

Násilí, kterému byly respondentky vystaveny, lze rozdělit na násilí vztahové a násilí útočné. V případě vztahového násilí se jedná buď o zneužívání v dětství nebo znásilnění či pokus o něj ze strany manžela či dlouhodobého partnera, v některých případech v rámci partnerského násilí. Ke zneužívání v dětství vždy docházelo buď ze strany vlastního otce, nebo děda. U útočného násilí se nejčastěji jednalo o znásilnění či pokus o něj ze strany někoho známého z okolí, po krátkodobé známosti či ze strany známého či člověka, který byl do doby útoku vnímán jako „kamarád“. U tří osob se jednalo o náhlý, nečekaný útok ze strany neznámého člověka.

Kvalitativní šetření bylo provedeno metodou individuálních hloubkových rozhovorů s jednotlivými dotázanými. Rozhovory probíhaly podle předem připraveného scénáře, v závislosti na typu prožitého násilí a na konkrétní komunikační partnerce byly otázky někdy kladeny v odlišném pořadí, byla upravena jejich formulace nebo byly doplněny dalšími dotazy.

K popisu prožitého násilí byla využívána forma biografického designu, který je vhodný k zachycení všestrannosti určitého jevu a umožňuje postihnout jeho vývoj. Metodu umožňuje systematické zkoumání vedoucí k rekonstrukci minulého, či budoucího života jedince, včetně jeho úseků (Švaříček, Šedřová 2007).

Rozhovory byly vedeny zkušenými odborně proškolenými moderátorkami pod supervizí psychologa. Byly realizovány po celé České republice, největší počet jich proběhl v Praze a v Brně. Cílem moderátorské práce bylo zjistit takové informace, které pokrývají veškeré aspekty výzkumného tématu. Komunikační partnerky měly možnost podrobně hovořit o své situaci, otázky proto byly otevřené a spíše obecného charakteru. Při vedení rozhovoru byla brána v potaz citlivost tématu a bylo využíváno metody zrcadlení emocí a chování komunikační partnerky.

Jednotlivé rozhovory byly podrobeny kvalitativní obsahové analýze. Vzhledem k citlivosti tématu byly záznamy do jisté míry anonymizovány, respondentkám byla přiřazena fiktivní jména a samotná výzkumná zpráva neuvádí všechny detaily výpovědí, které však vstupovaly do samotného analytického procesu.

SEXUÁLNÍ NÁSILÍ JAKO SPEKTRUM

Jana Dvořáčková

„Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015 – 2018“ definuje sexuální násilí jako „jakékoli sexuální jednání zahrnující pokusy o dosažení sexuálního styku, nežádoucí sexuální poznámky a návrhy, činy směřující k obchodování s lidmi či jinak namířené proti sexualitě jedince, které využívají nátlak“ (Úřad vlády 2015: 6–7). Již z této definice je patrné, že sexuální násilí je zastřešujícím pojmem pro širokou škálu jevů a může se odehrávat v různých typech vztahů. Všem těmto formám jednání je však společné to, že se uskutečňují proti vůli osoby, vůči níž se vztahují a zároveň cílí na intimitu a genderovou identitu člověka.⁴

V obecné představě bývá sexuální obtěžování a násilí obvykle spojováno se ženami. Zejména v případě sexuálního násilí se má za to, že se u mužů jedná o raritní fenomén. Od mužů se očekává, že se v případě nevole lehce ubrání a že pokud se u nich dostaví erekce, o nevoli ani nemůže být řeč. Za sexuální násilí bývá tedy v případě mužů mnohdy považováno především anální znásilnění jiným mužem. Jak však uvádí Krulová, Gerlová a Weiss (2006), sexuální násilí žen vůči mužům, které je v zahraničním kontextu zkoumáno už od 80. let, ve skutečnosti až tak zřídka jevem není. Vzhledem k převládajícím genderovým stereotypům však toto jednání nebývá často vyhodnoceno přímo jako „násilí“.

Přestože se však sexuální obtěžování a násilí neomezuje pouze na ženy, jak dokládají i data z reprezentativního kvantitativního výzkumu prezentovaného v této publikaci, **ženy zůstávají skupinou, jež je mu vystavena výrazně častěji než muži**. Žijeme v kultuře, která pomáhá násilí vůči ženám udržovat a normalizovat. Na symbolické rovině jsme setrvali konfrontováni s obrazem muže jako bytosti s téměř nepřetržitým zájmem o sex – muže coby aktivního subjektu, jemuž přináležejí v sexuální oblasti role iniciátora, a to i v situaci, kdy se reálné role v rámci partnerských vztahů proměňují (Červenka 2016). Na ženy se naopak nepřestává pohlížet jako na sexuální objekty, jejichž hodnota tkví do jisté míry právě v ocenění muži. V kontextu těchto – mnohdy naturalizovaných – představ může být i určitý sexuální nátlak, pokud zcela zřetelně nepřekročí všeobecně čitelnou mez, vnímán jako veskrze zdravý projev zájmu, který potvrzuje aktérovu mužnost a pevnost jeho odhodlání. Nesouhlas a jeho překonávání jsou v této optice předpřipravenými party sexuální hry, které jsou současně samy sexualizovány.

Pro toto kulturní klima se především v americkém kontextu vžil pojem „**kultura znásilnění**“ (rape culture). Cílem pojmu je poukázat na všudypřítomnost jednání klasifikovatelného jako sexuální násilí a jeho pevné ukotvení v široce sdílených společenských postojích a interakce ve společnosti. Znásilnění je extrémní formou sexuálního násilí, která ale vyrůstá na podloží kulturních představ, jež obhajují různé formy překonávání hranic intimity a zlehčují projevovaný nesouhlas. Tyto představy, postoje a způsoby jednání jsou současně **provázány s širším systémem genderových nerovností**. Klíčovou charakteristikou sexuálního násilí je, že se neděje v důsledku nekontrolovatelnosti sexuálního pudu. Nejen v odborných kruzích dnes již panuje silná shoda, že cílem sexuálního násilí

⁴ Specifickou situací, která se rovněž klasifikuje jako sexuální násilí, je situace, kdy dotyčná osoba není vyjádření ne/souhlasu schopna – například z důvodu intoxikace, spánku, jazykové bariéry nebo mentálního deficitu (Chomová 2014).

není primárně sexuální uspokojení, nýbrž získání kontroly nad obětí a její pokoření. Mimořádného potenciálu zranit druhou osobu skrze zásah do její intimity je využíváno coby nástroje nastolení vlastní moci, protože se stále častěji mluví (spíše než o sexuálním násilí) o násilí sexualizovaném. U tohoto typu násilí nejde o sex, ale o moc a o to, kdo si ji má právo nárokovat, právě i za použití tohoto druhu násilí. S touto povahou sexuálního násilí koresponduje i fakt, že se má zejména v partnerském kontextu tendenci silně prolínat též s fyzickým a psychickým násilím (European Union Agency for Fundamental Rights 2014).

Jak je tedy patrné, sexuální násilí není prostým označením výjimečných závažných činů, ale i v zájmu jeho prevence je užitečné ho nahlížet spíše **jako kontinuum či spektrum**. Znásilnění ženy cizím mužem, které si s fenoménem sexuálního násilí stereotypně spojujeme a jemuž přisuzujeme patřičnou závažnost, není činem z „jiného světa“. Jeho konstitutivní prvky nalezneme i ve zdánlivě nesouvisějících formách jednání, které se někdy vnímají jako „projevy náklonnosti či zájmu“ – v sexuálně laděných narážkách, komentářích, nežádoucích dotycích, polibcích, návrzích k sexu apod. Všechny tyto formy chování spojuje situování sebe sama do pozice, z níž je legitimní činit si nárok na druhou osobu (bez ohledu na její postoj) a hodnotit její cenu, často prostřednictvím hodnocení celé společenské skupiny, ke které patří (především v sexistických projevech). Daná pozice je spjata s jednou z dominantních forem maskulinity, využívá existujících genderových vzorců, v tomto smyslu je tedy sexuální násilí genderově podmíněné. Častá tendence ke zlehčování sexuálního obtěžování a zdánlivě méně závažných forem sexuálního násilí vede v důsledku k udržování všech forem sexuálního násilí, včetně těch, které se považují za závažné, jakož i k udržování genderových nerovností.

Ač se sexuální násilí nevyhýbá ani mužům, **ženy jsou socializací vedeny k postoji, jehož součástí je být neustále tak trochu ve střehu** a snažit se minimalizovat možné riziko (nepohybovat se na určitých místech, nenosit určitý oděv, nepít alkohol, neseznamovat se atd.). Kultura znásilnění tak v důsledku vede k omezování svobody žen a přenášení části odpovědnosti za násilí na nich na jejich bedra. Jak ukázalo kvantitativní šetření agentury Focus, které se dotazovalo na obavy jak z fyzického a sexuálního napadení, **v uplynulých pěti letech tuto obavu pocítilo minimálně jednou 30 % žen oproti 15 % mužů** (tuto obavu současně pocítovali nejčastěji mladí lidé ve věku 18-34 let, s rostoucím věkem její intenzita klesala).

- Nejčastěji šlo o obavu z ohrožení někým neznámým (20 % žen a 8 % mužů) nebo ze strany méně známé osoby (někoho ze školy, z práce či ze sousedství se obávalo 9 % žen a 4 % mužů, jiného známého nebo kamaráda 8 % žen a 5 % mužů).
- Ve vztahu k bývalé/mu partnerovi/ce tuto obavu v uplynulých 5 letech pocítilo 10 % žen a 4 % mužů.

Vedle pocíťovaných obav se šetření soustředilo na **strategie**, které lidé uplatňují v zájmu **minimalizace rizika sexuálního nebo fyzického napadení**. I zde se silně projevila genderová asymetrie:

- 15 % žen (oproti 3 % mužů) uvedlo, že se v uplynulých 5 letech pořád nebo mnohokrát vyhýbaly místům, kde nejsou jiní lidé (např. některým parkům nebo parkovištím), alespoň párkrát tak učinilo 39 % žen (oproti 13 % mužů).

- Určitým ulicím či čtvrtím se v uplynulých 5 letech pořád nebo mnohokrát vyhýbalo 11 % žen (a 3 % mužů), alespoň párkrát pak 35 % žen (oproti 14 % mužů).⁵
- V posledním roce nosilo alespoň občas 25 % žen (15 % mužů) nějaký prostředek k sebeobraně (pepřový sprej, zbraň, nůž, paralyzér apod.), 5 % žen (a 1 % mužů) pořád.

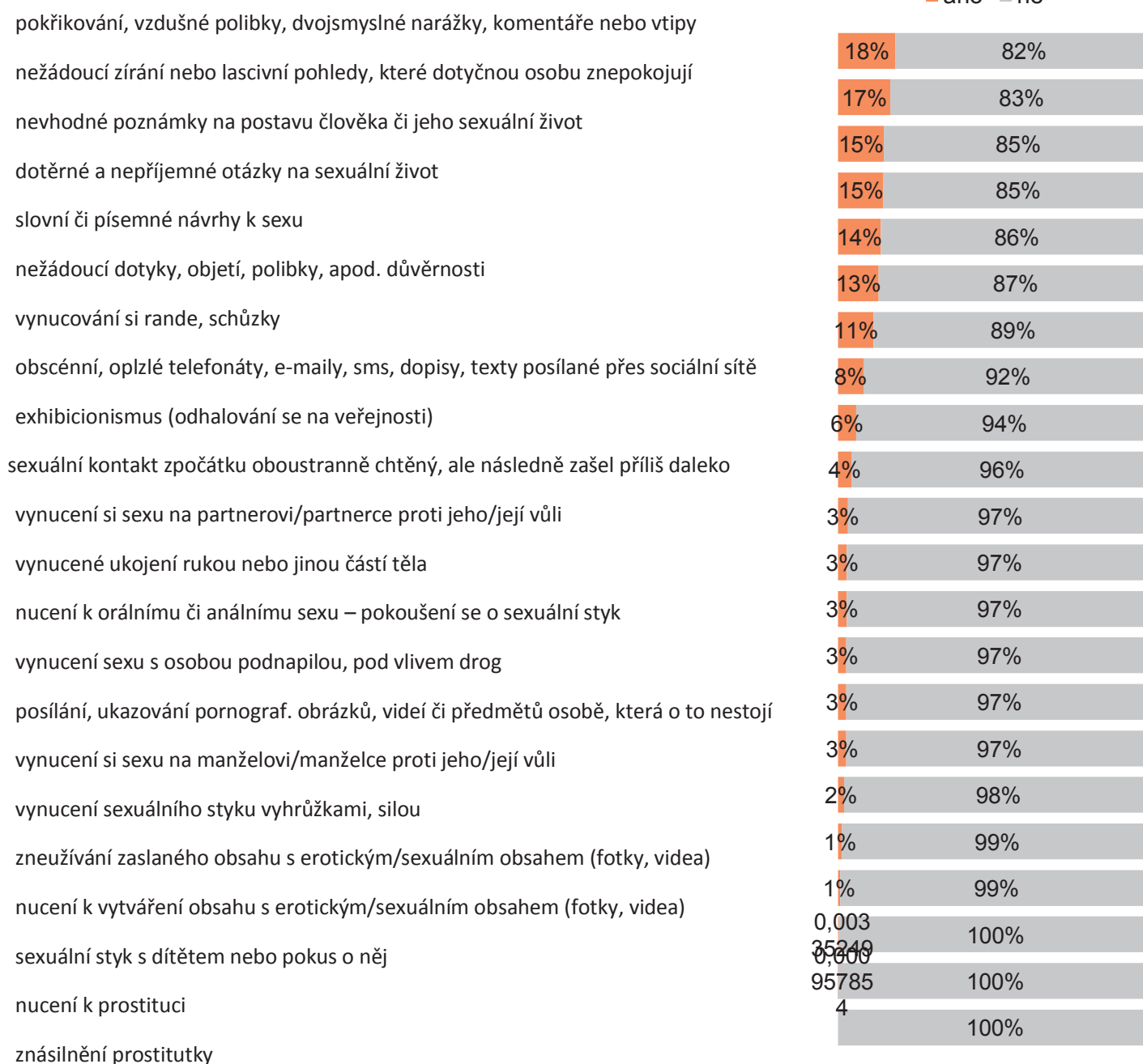
Vlastní zkušenost se sexuálním obtěžováním a násilím

Vzhledem k tomu, že sexuální násilí představuje spektrum, byly v kvantitativním šetření zahrnuty otázky týkající se zkušeností s různými projevy sexuálního násilí a obtěžování. **Obětí některé z níže uvedených forem sexuálního obtěžování nebo násilí se v průběhu života (od 15. roku) stalo 39 % dotázaných.** Následující graf ukazuje, jakým typům sexuálního obtěžování a násilí byli respondenti a respondentky vystaveni. Nejčastěji se jednalo o pokřikování a dvojsmyslné narážky nebo vtipy (18 %), nežádoucí zírání nebo pohledy (17 %), nevhodné poznámky na jejich postavu či sexuální život (15 %) nebo dotěrné a nepříjemné otázky na sexuální život (15 %). Vyjma znásilnění prostitutky se ve výběrovém souboru objevily oběti všech zkoumaných forem sexuálního obtěžování a násilí. **Mezi mimořádně závažnými činy figurovalo poměrně často partnerské sexuální násilí: vynucení sexu ze strany partnera/ky či manžela/ky zažilo celkem 6 % osob. 4 % dotazovaných mělo zkušenost se sexem, který byl zpočátku chtěný, ale následně zašel příliš daleko, 3 % s nucením k orálnímu či análnímu sexu, 3 % s vynuceným ukojením rukou nebo jinou částí těla, 2 % s vynucením sexuálního styku výhruzkami nebo silou.**

Graf č. 1: Osobní zkušenost s různými formami sexuálního obtěžování a násilí v roli oběti

⁵ V obou výše uvedených případech tak činili nejčastěji lidé ve věku 18-24 let, studenti a osoby v domácnosti.

■ ano ■ ne

Znění otázky: „Jak často jste od svých 15 let do teď zažil/a něco z následujícího?“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

Z hlediska sociodemografických charakteristik deklarují zkušenost – **v roli oběti** – s některým z výše uvedených typů sexuálního obtěžování a násilí především následující skupiny dotazovaných:

- ženy (52 % oproti 25 % mužů),
- mladší respondenti a respondentky (18 – 24 let a 25 – 34 let shodně 45%),
- osoby v domácnosti (69 %), studenti a nezaměstnaní (47 %).

Co se týče původců/kyň sexuálního obtěžování a násilí, více než desetina respondentů a respondentek provedeného výběrového šetření připustila, že byli **v roli iniciátora/ky (11 %)**. V převažující většině se přiznávali k činům nižší závažnosti (nežádoucí komentáře, otázky, zírání, návrhy k sexu nebo dotyky). Někteří z těchto dotázaných přitom byli jak iniciátory, tak i oběťmi zkoumaného jednání. Z hlediska sociodemografických charakteristik byli iniciátory sexuálního obtěžování a násilí zejména:

- muži (16 % oproti 6 % žen),
- respondenti či respondentky ve věku 55 – 64 let (16 %),
- nezaměstnaní (16 %).

Vzhledem k citlivosti tématu, limitům reflexivity ohledně toho, jaké vlastní jednání je jinými vnímáno coby nevhodné či nežádoucí, jakož i obvyklé snaze dotazovaných jevit se v lepším světle, lze však předpokládat, že skutečné podíly iniciátorů a iniciátorek sexuálního obtěžování nebo násilí budou vyšší.

Respondenti a respondentky se zkušeností s některým z uvedených typů chování v roli oběti byli dále dotazováni na to, **jak často danou věc od svých 15 let do současnosti zažívali**. Nejvyšší frekvence výskytu vykazovaly opět pokřikování a dvojsmyslné narážky (ty zažilo více než dvakrát 83 %). Obdobně četná byla i zkušenost s nežádoucím zíráním či lascivními pohledy a nevhodné sexuální motivovanými poznámkami a otázkami.

Šetření současně potvrdilo zjištění dalších výzkumů (např. European Union Agency for Fundamental Rights 2014), že i zkušenost s velmi závažným sexuálním násilím se má často tendenci opakovat. **Vynucení sexuálního styku výhrůzkami nebo silou zažilo 49 % dotazovaných s danou zkušeností více než jednou nebo dvakrát**, 16 % ho dle svých slov zažilo mnohokrát nebo ho zažívá téměř pořád. Podobně **nucení k orálnímu či análnímu sexu – pokoušení se o sexuální styk zakusilo více než jednou či dvakrát 46 % osob s touto zkušeností**, 20 % podstoupilo tuto zkušenost mnohokrát či ji podstupuje téměř pořád. Téměř stejné rozložení četnosti je pak možno sledovat i u kategorie „vynucené ukojení rukou nebo jinou částí těla“ – opakovaně ho zažilo 45 % osob, pro 19 % se jedná o zkušenost velmi častou.

Stejná **tendence k opakování se projevila taktéž v případě závažného sexuálního násilí mezi partnery**. Mezi osobami se zkušeností s **vynucením sexuálního styku ze strany partnera/ky výhrůzkami nebo silou** zažilo tuto situaci **u sezdaných i nesezdaných párů 46 % osob více než jednou či dvakrát**. U sezdaných párů byly o něco výrazněji zastoupeny i nejextrémnější varianty – 11 % osob (oproti 6 % u nesezdaných) tvrdilo, že tuto formu násilí zažilo mnohokrát nebo ji zažívá téměř pořád.

Genderové diference ve zkušenostech se sexuálním obtěžováním a násilím

Šetření potvrdilo, že **ve zkušenostech s jednotlivými typy sexuálního obtěžování a násilí existují výrazné genderové diference**. Ženy byly častěji vystaveny každé ze zkoumaných forem jednání, v některých případech **až šestkrát tak často**. Jak ukazuje následující tabulka, výrazně genderově strukturovaná je také zkušenost s nezávažnějšími násilnými činy: například **s vynucením sexu partnerem výhrůzkami nebo silou se setkalo 5 % žen (oproti 1 % mužů), u manželských párů jsou to 4 % žen (oproti 1 % mužů)**. Sexuální násilí v partnerských vztazích bylo dlouho tématem opomíjeným, což odráží i fakt, že se z hlediska rozhodování o vlastním sexuálním životě na ženy historicky nepohlíželo jako na osoby plně rovnocenné mužům. Současné výzkumy však poukazují na to, že

sexuální násilí vůči ženám vykonané partnerem je častější než ze strany jiných mužů (např. European Union Agency for Fundamental Rights 2014). Ač baterie otázek využitá v tomto šetření jednoznačně nediferencuje násilné osoby dle stupně známosti, šetření potvrzuje, že závažné formy sexuálního násilí nejsou v partnerských vztazích rozhodně méně časté než v případech ostatních vztahů či situací.

Tabulka č. 1: Osobní zkušenost s různými formami sexuálního obtěžování a násilí v roli oběti – dle pohlaví

	muž	žena	celek
pokřikování, vzdušné polibky, sexuálně dvojsmyslné narážky, komentáře nebo vtipy	8%	28%	18%
nežádoucí zírání nebo lascivní pohledy, které dotýchnou osobu znepokojují	6%	26%	17%
nevhodné poznámky na postavu člověka či jeho sexuální život	9%	20%	15%
dotěrné a nepříjemné otázky na sexuální život	8%	20%	15%
slovní či písemné návrhy k sexu	6%	21%	14%
nežádoucí dotyky, objetí, polibky, apod. důvěrnosti	4%	21%	13%
vynucování si rande, schůzky	3%	19%	11%
obscénní, oplzlé telefonáty, e-maily, sms, dopisy či oplzlé texty posílané přes sociální síť	3%	13%	8%
exhibicionismus (odhalování se na veřejnosti)	2%	10%	6%
sexuální kontakt, který byl v počátku oboustranně chtěný, ale následně zašel pro jednoho příliš daleko	3%	5%	4%
vynucení si sexu na partnerovi/partnerce proti jeho/její vůli (např. výhrůzkami, silou, apod.)	1%	5%	3%
vynucené ukojení rukou nebo jinou částí těla	1%	4%	3%
nucení k orálnímu či análnímu sexu – pokoušení se o sexuální styk	0,4%	5%	3%
vynucení sexu s osobou, která je podnapilá, pod vlivem drog, či má jinak sníženou obranyschopnost	2%	4%	3%
posílání nebo ukazování pornografických obrázků, videí či předmětů osobě, která o to nestojí	2%	3%	3%
vynucení si sexu na manželovi/manželce proti jeho/její vůli (např. výhrůzkami, silou, apod.)	1%	4%	3%
vynucení sexuálního styku výhrůzkami, silou (např. poveláním na zem, zatlačením do kouta apod.)	0,3%	4%	2%
zneužívání zaslaného obsahu s erotickým / sexuálním obsahem (např. fotky, krátká videa)	1%	2%	1%

nucení k vytváření obsahu s erotických / sexuálním obsahem (např. fotky, krátká videa)	0,2%	1%	1%
sexuální styk s dítětem nebo pokus o něj	0%	1%	0,3%
nucení k prostituci	0%	0,2%	0,1%

Znění otázky: „Někdy mohou lidé zažívat, že se k nim jiní lidé chovají způsobem, který považují za nežádoucí a urážlivý. Máte nějakou zkušenost s některými z následujících jevů? Pokud ano, jakou?“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

Přestože se, jak ukazují i výše uvedené výsledky z provedeného kvantitativní šetření, sexuální obtěžování a násilí týká také mužů, většina dosavadních šetření v českém prostředí se soustředila primárně na ženské oběti.⁶ Vzhledem k odlišnosti definic sexuálního obtěžování a násilí a zvolených indikátorů, ale též rozdílností výzkumných postupů v řadě dalších parametrů, jsou možnosti srovnání výsledků jednotlivých výzkumů limitované.

Nejvýznamnějším šetřením z posledních let, které se zabývalo na celoevropské úrovni jak sexuálním, tak i fyzickým a psychickým násilím na ženách, je již zmíněný průzkum Agentury Evropské unie pro základní práva (FRA) realizovaný v roce 2012 (European Union Agency for Fundamental Rights 2014).⁷ Co se týče sexuálního obtěžování, také tento výzkum potvrdil, že se v případě žen jedná o velmi běžnou zkušenost a že ani závažné sexuální násilí není výjimečné: dle tohoto šetření má v ČR zkušenost se sexuálním násilím 9 % žen, tedy přibližně každá desátá žena (průměr EU-28 je 11 %).⁸ V rámci partnerského vztahu se setkala se sexuálním násilím 7 % českých žen, což je zároveň průměrná hodnota pro EU-28. Mimo partnerský vztah to byla 4 % (oproti 6 % v EU-28).

Z hlediska celoevropského průměru zažila znásilnění přibližně každá dvacátá žena – 5 % v rámci partnerského vztahu, 2 % mimo partnerský vztah. Obdobný podíl žen (6 %) zažil pokus o znásilnění, 6 % uvedlo, že je někdo přinutil zúčastnit se sexuální aktivity, když to nechtěly nebo nebyly schopny odmítnout. Rovněž 6 % pak uvedlo, že svolily k sexuální aktivitě, protože se bály, co by se stalo, kdyby odmítly. Všechny uvedené formy násilí se častěji odehrály v partnerském vztahu.⁹ Také tento výzkum poukázal na výraznou tendenci opakování sexuálního násilí, která byla zaznamenána zejména v případě násilí partnerského. Více než polovina žen zažila partnerské znásilnění a nebo pokus o něj

⁶ Výzkumu sexuálního násilí na mužích se sice částečně věnovali Buriánek a Kovařík (2006), vzhledem k zavádějící definici násilí zahrnujícího též odpírání styku však nemohou být získaná data k porovnání použita. Krulová (2010), která čerpá z Výzkumu sexuálního chování obyvatel ČR z roku 2008, uvádí, že konkrétně vynucený sexuální styk zažilo 1 % respondentů.

⁷ Průzkum agentury FRA se soustředil realizovaný v členských státech EU (EU-28) zkoumal též zkušenosti se sexuálním obtěžováním, nebezpečným pronásledováním, násilím v dětství nebo postojem ohledně domácího násilí. Dotazovány byly pouze ženy, v každé zemi se průzkumu zúčastnilo přibližně 1 500 respondentek. Respondentky byly získány prostřednictvím náhodného výběru (s omezením na populaci žen ve věku 18-74 let). Výsledky průzkumu jsou reprezentativní jak pro EU-28, tak pro jednotlivé země, které se výzkumy zúčastnily.

⁸ Zkušenosti se sexuálním násilím (od 15. roku života) byly zjišťovány pomocí následujících otázek: „Přinutil vás někdo k pohlavnímu styku (orální, anální nebo vaginální sex) tím, že vás držel nebo vám nějak ubližoval?“; „Pokusil se vás někdo přinutit k pohlavnímu styku tím, že vás držel nebo vám nějak ubližoval?“; „Přinutil vás někdo zúčastnit se jakékoli formy sexuální aktivity, když jste to nechtěla nebo jste to nebyla schopná odmítnout?“; „Svolila k nějaké sexuální aktivitě, protože jste se bála, co by se stalo, kdybyste odmítla?“

⁹ České výzkumy zjišťující četnost ženské zkušenosti s vynuceným sexuálním stykem ze strany partnera udávají 2-8% zkušenost, přičemž většina se kloní spíše k horní hranici četnosti. S průzkumem agentury FRA se shodují také v závěru, že vynucený styk zažívá větší podíl žen ze strany partnera než jiných mužů (viz Kunc et al. 2012; Pikálková 2004b, 2015b; Vymětalová 2001).

opakovaně, v případě znásilnění ze strany současného partnera k tomuto činu došlo u třetiny žen více než šestkrát. Opakovanou zkušeností bylo nicméně pro třetinu žen i znásilnění mimo partnerský vztah, přibližně jedna čtvrtina žen pak opakovaně zažila pokus o znásilnění. Neméně silná tendence k opakování se projevila (v případě ne-partnerského i partnerského násilí) též u dalších nucených sexuálních aktivit.

Oběti závažného sexuálního násilí¹⁰

Jednotlivé osoby mají nezřídka zkušenost s více formami sexuálního obtěžování a násilí. Podobně jako výzkum agentury FRA se pokusil i výzkum agentury Focus v průběhu následné analýzy určit, jaký podíl respondentek a respondentů byl v průběhu života vystaven závažným formám násilí. Ze skupiny všech respondentek a respondentů se zkušeností sexuálního násilí a obtěžování vyčlenili ti, kdo mají zkušenost s jednou či více formami sexuálního násilí, jež je možno považovat za velmi závažné. Jednalo se o následující formy:

- sexuální styk s dítětem nebo pokus o něj,
- vynucení sexuálního styku vyhrůžkami, silou,
- vynucení sexu s osobou, která je podnapilá, pod vlivem drog, či má jinak sníženou obranyschopnost,
- vynucení si sexu na partnerovi/ce proti jeho/její vůli,
- nucení k orálnímu či análnímu sexu – pokoušení se o sexuální styk,
- vynucené ukojení rukou nebo jinou částí těla,
- vynucení si sexu na manželovi/ce proti jeho/její vůli,
- znásilnění prostitutky,
- sexuální kontakt, který byl v počátku oboustranně chtěný, ale následně zašel příliš daleko.

Osobní zkušenost s některým z těchto skutků uvedlo 9 % dotázaných. Z hlediska sociodemografických charakteristik byly oběťmi závažných forem sexuálního násilí opět **častěji ženy (13 % oproti 5 % mužů)¹¹**, dále pak **osoby v domácnosti (26 %) a nezaměstnaní (16 %)**. Rozdíly mezi různými věkovými a vzdělanostními skupinami a osobami s různým socioekonomickým statutem byly nízké.

Výběrové šetření dále zjišťovalo, **z jakých typů agresorů/ek pociťovaly oběti závažných forem sexuálního násilí v posledních 5 letech obavy.** Tyto údaje – vztahující se jak k obavám ze sexuálního, tak i fyzického násilí – byly následně srovnány s patřičnými hodnotami u osob se zkušeností s kteroukoli formou sexuálního obtěžování či násilí, jakož i celým vzorkem. Dané údaje sice přímo

¹⁰ Namísto široce používaného označení „oběť“ bývá někdy upřednostňován pojem „přeživší“ (survivor). Slovo „oběť“ z těchto pozic implikuje neadekvátně pasivní pozici, bytí definované činem násilné osoby, více či méně setrvalý stav prohry. Jak naznačuje také Čírtková (2010a), vzhledem k jeho implikacím může pojem „oběť“ v důsledku znesnadňovat úspěšné vyrovnání se situací – uzamyká danou osobu v pocitech hanby, což může být překážkou v aktivním vyhledávání pomoci.

¹¹ Agentura FRA, která své šetření omezila pouze na ženy, uvádí 9% zkušenost. Okruh jevů, které sledovala, byl nicméně užší (přesné znění viz poznámka č. 5).

neindikují, s jakými typy násilných osob mají dotazovaní skutečně zkušenost, reálné negativní zážitky se do nich však bezesporu promítají. Jak z dat vyplývá, oběti jedné či více forem závažného sexuálního násilí mají významně **vyšší obavy ze strany všech možných typů násilných osob**, což může odrážet jak skutečné negativní zážitky, tak určitou generalizovanou úzkost. V porovnání s ostatními skupinami je současně ve struktuře jejich odpovědí **silněji akcentována obava z bývalého partnera/ky (projevilo ji 31 %)**.

Silnou obavou je u této skupiny, obdobně jako v celém vzorku a také u osob, které se setkaly s jakoukoli formou sexuálního obtěžování či násilí, obava z fyzického či sexuálního útoku ze strany neznámého člověka (32 %). Zatímco však ve zbylých skupinách dosahuje tato obava přibližně stejných hodnot jako (v souhrnu) obava ze známých osob mimo (ex)partnera/ku (někoho ze školy, práce, sousedství, známé/ho či kamaráda/ky), v případě obětí závažného sexuálního násilí je oproti obavě z neznámých osob vyšší (celkem 39 %).

Tabulka č. 2: Obavy z agrese jednotlivých typů osob – podíly respondentů, kteří tyto obavy pocítili alespoň jednou v posledních 5 letech

	oběti závažného sexuálního násilí	oběti celkem	celek
neznámý člověk	32%	25%	14%
někdo ze školy, z práce, ze sousedství	16%	12%	7%
jiný známý nebo kamarád	23%	12%	7%
stávající partner/ka	12%	5%	3%
bývalý partner/ka	31%	15%	7%
jiný člen rodiny, příbuzný	7%	4%	3%

Znění otázky: „Dělal/a jste si v posledních 5 letech starosti, že by Vás některá z následujících osob mohla fyzicky nebo sexuálně zraňovat?“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

Obraz skutečných minulých násilných osob dále dokresluje šetření agentury FRA, které se rovněž soustředilo na závažné sexuální násilí, jakkoli byla jeho definice mírně odlišná (viz poznámka č. 5). V tomto případě se však jedná o celoevropské údaje vztahující se pouze k násilí na ženách. Jak již bylo uvedeno, podle tohoto výzkumu zažilo 7 % žen násilí v rámci partnerského vztahu a 6 % mimo partnerský vztah. V případě aktérů mimo partnerský vztah byli z nabídnutých variant nejčastěji zvoleni „kamarád/známý“ (27 %), „nějaká další známá osoba“ (24 %) a „neznámá osoba“ (23 %)(European Union Agency for Fundamental Rights 2014).

Koreláty viktimizace

Výzkumy, které se zaměřují na sexuální násilí, se často snaží vedle genderových rozměrů postihnout i souvislost viktimizace s dalšími charakteristikami obětí, násilných osob nebo situací. Ve starších výzkumech se pozornost často obracela k údajným specifickým rysům násilných osob, u nichž se očekávaly sklony k deviacím či poruchy osobnosti. Specifické osobnostní vlastnosti se hledaly také u obětí násilí. Zkoumání v těchto oblastech však nepřinesla průkazné výsledky. Jak již však bylo poukázáno i výše, riziko stát se obětí sexuálního násilí (stejně tak jako stát se násilnou osobou) může být nerovnoměrně distribuováno z hlediska sociodemografických charakteristik. V případě obětí všech forem **sexuálního obtěžování** a násilí se ukazuje být (kromě genderové osy) důležitou proměnnou věk (**více ohroženy jsou mladší věkové kategorie**). **U obětí závažného sexuálního násilí již však efekt věku mizí**, což je patrně způsobeno kumulací daných zkušeností v průběhu života. Dle průzkumu agentury Focus je věk jednou z důležitých proměnných v **případě iniciátorů/ek sexuálního obtěžování a násilí (vyšší zastoupení je ve skupině 55-64 let)**.

Podstatnou roli hraje u obtěžování i násilí dále forma ekonomické aktivity – výrazněji více jsou ohroženy **osoby v domácnosti** a **osoby nezaměstnané**. Na velmi silnou souvislost rizika stát se obětí a nezaměstnaností poukazují také výsledky průzkumu „Mezinárodní výzkum násilí na ženách“ (viz Pikálková 2004b) a „Násilí v partnerských vztazích“ (viz Pikálková 2015c). Ještě silnější než u žen-obětí se ukázala být v případě partnerského násilí role nezaměstnanosti u partnera jakožto násilné osoby – zejména v novějším z obou výzkumů byl tento faktor z hlediska pravděpodobnosti velmi významný (viz Pikálková 2015c). Ve shodě s těmito výsledky je i zjištění agentury Focus – podle provedeného průzkumu bylo **mezi těmi, kdo sami sebe označili za iniciátory sexuálního obtěžování či násilí, 16 % nezaměstnaných**, což byl výrazně vyšší podíl než v případě jiných kategorií ekonomické aktivity.

Průzkum dále ukázal, že **role dosaženého vzdělání je z hlediska pravděpodobnosti stát se obětí sexuálního násilí nevýznamná**, což je ve shodě se závěry některých zahraničních výzkumů, jakož i „Mezinárodního výzkumu násilí na ženách“ (viz Pikálková 2004a). K mírně odlišným závěrům v tomto směru dospěl výzkum „Násilí v partnerských vztazích“, který se však soustřeďoval pouze na partnerskou dimenzi problému: podle tohoto průzkumu se oběťmi sexuálního násilí stávají významně méně často ženy s vysokoškolským vzděláním (Pikálková 2015c).

Jako **nevýznamná** z hlediska pravděpodobnosti stát se obětí sexuálního násilí se ukázala být **role socioekonomického statusu**. Zajímavým doplňujícím poznatkem, který ovšem tyto závěry nijak nevyvrací a vztahuje se též pouze k partnerskému násilí a obětem-ženám, je v tomto smyslu zjištění obou výše zmíněných českých šetření, podle nichž je zvýšená pravděpodobnost zkušenosti sexuálního násilí z domácností z nižších příjmových pásem, jakož i ve skupinách s nejvyššími příjmy (viz Pikálková 2004b, 2015c).

Poslední důležitou souvislostí, která však, jak ukazují i další průzkumy (Pikálková 2004b, 2015c), ovlivňuje riziko stát se obětí sexuálního obtěžování a násilí i jeho iniciátorem/kou, ve velmi významné míře, je **zkušenost násilí v dětství** (do 15. roku). **Tento vztah platí při zkušenosti se všemi formami násilí** (tedy i násilím fyzickým nebo psychickým) ze strany rodičů, jiných dospělých, sourozenců či vrstevníků, **obzvláště silný je však v případě sexuálního zneužívání**.¹² U dotazovaných, kteří zakusili v dětství kteroukoli z forem násilí, byla zkušenost s obtěžováním či sexuálním násilím po 15. roce

¹² Dle Pikálkové (2015c) je toto riziko výrazně vyšší i v případě v dětství zažívaného násilí mezi rodiči.

života 54% (oproti 29 % u ostatních dotazovaných). V případě těch, již zažili konkrétně zneužívání, dosahovala 64 % (oproti 37 % u osob bez této zkušenosti).¹³ Platí ovšem také, že zažije-li osoba nějakou formu násilí – a zejména sexuálního zneužívání – v dětství, **zvýšuje se pravděpodobnost, že se později sama stane původcem sexuálního obtěžování či napadení** (viz též Pikálková 2004b, 2015c). 20 % respondentů a respondentek, kteří v dětství zažili nějakou formu násilí, se později stali původci sexuálního obtěžování či agrese. V celém souboru to přitom bylo „pouze“ 11 %. Ještě vyšší je tento podíl u dětských obětí zneužívání: k tomu, že po 15. roce věku iniciovali nějaké problematické sexuálně motivované jednání, se přiznává 25 % z nich. Jak tedy prezentovaná zjištění výzkumu potvrzují, z hlediska prevence přenosu násilných vzorců je třeba maximálního soustředění na děti ohrožené násilím.

Znásilnění a postoje k různým formám institucionální pomoci

Ochota svěřit se zkušeností znásilnění, vyhledat odbornou pomoc a nahlásit prožitý čin příslušným institucím závisí na mnoha parametrech. Zejména v případě činů, které nenaplní stereotypní představu znásilnění (nenadálý útok cizího muže), u obětí hraje, jak dokládají také zjištění kvalitativního výzkumu agentury Focus, z nichž tato publikace částečně vychází, často roli určité **pochybnosti, zda byl daný čin skutečně znásilněním**. Nadále u nich též přetrvává i **tendence hledat vinu u sebe** a ve svém chování. V případě partnerského znásilnění, které je podle řady výzkumů v případě žen nejčastější formou (viz European Union Agency for Fundamental Rights 2014; Kunc et al. 2012; Pikálková 2004b, 2015b), je důležitým modulujícím faktorem také to, do jaké míry je v daném kulturním prostředí problém vnímán jako soukromá záležitost. Předpokládá se, že veřejná tematizace sexuálního násilí coby nadindividuálního problému přispívá ke snížení tzv. latence, což mimo jiné uvádějí i ženy, kterých se kvalitativní výzkum týkal a které tedy mají osobní zkušenost s pokusem o znásilnění, znásilnění, zneužíváním v dětství či kombinací těchto zkušeností. Vedle těchto faktorů je však bezesporu důležitá i informovanost ohledně konkrétních možných postupů, obecné postoje daných osob k institucím, které podporu a pomoc poskytují, či jejich praktická dostupnost.

Část kvantitativního šetření se zaměřila na postoje populace k tomu, **na koho by se měla oběť znásilnění obrátit**. Tyto postoje byly následně srovnány s postoji obětí kterékoli z výše uvedených forem sexuálního obtěžování (viz tabulka č. 1) a s postoji obětí některé ze závažných forem sexuálního násilí (viz s. 6).

¹³ Tuto souvislost tematizuje například výzkum agentury FRA, kde však byla výzkumná pozornost mírně pootočená: podle tohoto průzkumu zažilo 30 % žen se zkušeností partnerského sexuálního násilí (oproti 10 % bez této zkušenosti) i sexuální zneužívání v dětství (European Union Agency for Fundamental Rights 2014).

Graf č. 2: Jak by se měla zachovat oběť znásilnění

Znění otázky: „Jak by se, dle vašeho názoru, měla zachovat oběť znásilnění? Můžete vybrat i více odpovědí.“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

V souboru jako celku i ve všech uvedených podskupinách převládal názor, že oběť znásilnění by měla především řešit trestněprávní aspekty činu a obrátit se na policii. Druhou nejčastěji uváděnou variantou byla u všech skupin **lékařská pomoc**, třetí pak **pomoc psychologická či psychiatrická**. Přes shodné pořadí preferencí jednotlivých variant pomoci u všech dotazovaných skupin se však procentuální četnosti odpovědí poměrně lišily. Určitá diskrepance byla patrná zejména mezi postoji celého výběrového souboru a postoji obětí některé ze závažných forem sexuálního násilí. **Oběti závažných forem sexuálního násilí se o něco méně silně klonily k možnosti obrátit se na policii** (v 76 % oproti 82 %) a **možnosti vyhledat pomoc lékaře/ky** (v 56 % oproti 62 %). **Naopak častěji** (oproti celému souboru) **doporučovaly vyhledat odbornou psychologickou či psychiatrickou pomoc** (45 % oproti 42 %), **svěřit se důvěryhodnému člověku** (35 % oproti 30 %) **nebo se obrátit na organizaci, která se pomoci obětem zabývá** (27 % oproti 24 %). Názor, že by znásilněná osoba neměla svou situaci řešit a měla pustit vše z hlavy, byl u všech skupin zastoupen okrajově, o něco častěji se však vyskytoval právě u obětí závažných forem sexuálního násilí (2 % oproti 1 %).¹⁴

¹⁴ Výraznější názorové rozdíly lze nicméně sledovat i u dalších skupin respondentů a respondentek. Doporučení obrátit se na policii bylo méně silné u skupin s nižším socioekonomickým statusem, což může odrážet menší důvěru těchto skupin v pomoc policie. U žen byla oproti mužům výrazně silnější tendence doporučovat (feminině kódovanou) lékařskou pomoc a psychologickou či psychiatrickou pomoc, ale také organizaci pomáhající obětem násilí. Důvěra v pomoc specializované organizace rostla také s výší vzdělání. Výraznější byla i u studentů/ek a osob v domácnosti.

Rozdílné postoje daných skupin, jmenovitě o něco nižší důvěra vůči pomoci policie i lékařské pomoci u obětí některé ze závažných forem sexuálního násilí, mohou mít řadu příčin. Pravděpodobně však do jisté míry odráží buď reálnou negativní zkušenost, nebo situaci, kdy byly přínosy a rizika těchto forem institucionální pomoci v konfrontaci s prožitou situací již velmi konkrétně zvažovány. Je zde tedy zřejmá **souvislost** se dvěma problematickými jevy potvrzenými i řadou dřívějších výzkumů – **s nízkou mírou ohlašování násilných činů** a současně i **nízkou spokojeností s některými aspekty postupu obou typů institucí**.

Také dřívější zkoumání využívání institucionální pomoci se zaměřují převážně na ženy a současně mají často tendenci pojednávat o sexuálním násilí (tedy ne nutně pouze znásilnění) společně s násilím fyzickým. Podle šetření z posledních let se na policii obrátí v souvislosti se závažnými násilnými činy pouze kolem jedné desetiny žen (viz European Union Agency for Fundamental Rights 2014; Kunc et al. 2012; Pikálková 2004b; Podaná 2015a). Odhaduje se však, že v případě sexuálního násilí mezi partnery jsou míry ohlášení ještě mnohem nižší (např. Krulová 2010, Weiss a Zvěřina 2001). Dle agentury FRA je procento neodhlášených činů v ČR v kontextu EU-28 jedním z nejvyšších (European Union Agency for Fundamental Rights 2014).

Mezi hlavními důvody neohlášení závažného sexuálního násilí uvádí agentura FRA (na základě souhrnných výsledků výzkumu pro EU-28) v případě násilí mimo partnerství pocitu zahanbení, snahu se s problémem vyrovnat samostatně nebo problém utajit. V případě sexuálního násilí ze strany partnera se připojuje také obava z možných důsledků (například odplaty nebo narušení vztahů). Jak je zřejmé, tyto nejsilnější důvody nesouvisejí přímo s obrazem policie, jako spíše s obecnějším společenským klimatem, tendencí ke (spolu)vinění oběti, a snahou oběti vyhnout se stigmatizaci a tedy i další traumatizaci. Přesto mezi odpověďmi u více než desetiny žen figurovaly i domněnky, že by policie nic neudělala nebo nezmohla, které byly opět častěji artikulovány v případě partnerského sexuálního násilí. Avšak i v případě, že se respondentky na policii obrátily, byly policie a její postup hodnoceny v kontextu ostatních institucí zdaleka nejméně příznivě. Postrádána byla zejména morální podpora, zajištění bezpečí a praktická pomoc (European Union Agency for Fundamental Rights 2014).¹⁵

Jak v případě policie či dalších složek, s nimiž se oběti při prošetřování činu setkávají, tak i v případě postupu lékařů/ek, bývá často zmiňován problém sekundární viktimizace.¹⁶ Oběti sexuálního násilí či znásilnění se také ne vždy setkávají s lékaři/kami adekvátně obeznámenými s problematikou, což může vést k jejich nedostatečné citlivosti, opomenutí některých kroků, jakož i případné nutnosti doplňujících vyšetření (Čechová, Jandová 2010). Rovněž tyto důvody mohou tedy přispívat k nižší četnosti doporučení varianty lékařské pomoci ze strany obětí závažného sexuálního násilí a o něco vyšší míře jejich příklonu k pomoci psychiatrické či psychologické nebo pomoci neinstitutonální.

¹⁵ Data vztahující se konkrétně k české situaci nejsou k dispozici. Na jistou obdobnost zážitků a postojů žen lze však usuzovat na základě českých dat z „Mezinárodního výzkumu násilí na ženách“ (viz Pikálková 2004b), který pracoval s podobnými bateriemi otázek, avšak zaměřoval se současně na fyzické násilí.

¹⁶ Sekundární viktimizaci lze definovat jako „proces, během něhož je osoba ohrožená domácím nebo genderově podmíněným násilím nadbytečně vystavována psychické zátěži v souvislosti s vyšetřováním tohoto násilí, v souvislosti s informováním o tomto násilí a v souvislosti s poskytováním pomoci ze strany různých subjektů“ (Úřad vlády 2015: 6).

Představy o sexuálním násilí, násilných osobách a obětech

Jsou-li sexuální násilí i míra jeho ohlášení úzce provázány s převládajícími společenskými postoji, z hlediska prevence je mimořádně důležité právě s těmito postoji pracovat, což předpokládá jejich porozumění. Výzkum agentury Focus se proto soustředil na převládající představy populace o sexuálním násilí, násilných osobách i obětech.

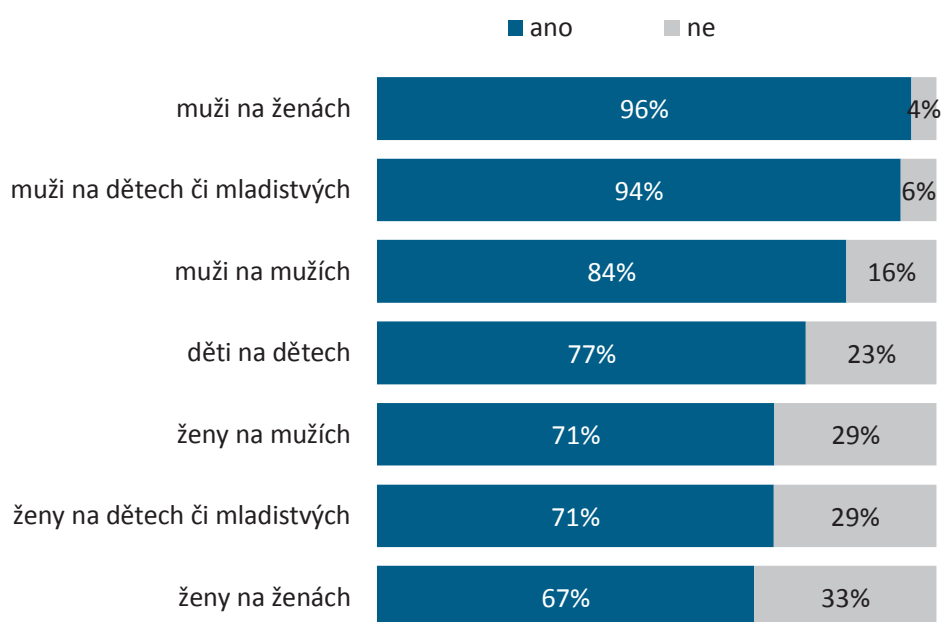
S výrokem, že „znásilnění je jedno z nejhorších ublížení, vedle fyzické bolesti zanechává psychické jizvy, které nemusí být nikdy zhojeny“, se ve výzkumu ztotožnilo 86 % dotazovaných, což dokládá poměrně závažné hodnocení tohoto jevu. **Nezanedbatelné podíly osob nicméně souhlasily s problematickými tvrzeními jasně odrážejícími a reprodukujícími kulturu znásilnění:** „násilí a agrese v některých situacích k sexu patří“ (16 %), „oběti po znásilnění někdy touží, protože chtějí tvrdý sex“ (12 %), „znásilnění se může oběti i líbit“ (11 %), „prostitutku není možné znásilnit“ (8 %), „pokud oběť má některou z reakcí jako je orgasmus, erekce či ejakulace, tak se o znásilnění nejedná“ (8 %), „pokud je pachatel při znásilnění pod vlivem alkoholu nebo drog, měla by to pro něj být polehčující okolnost“ (7 %). Dotázaní většinou správně předpokládali, že převážná část znásilnění není nahlášena policii. Průměrný odhad počtu nahlášených znásilnění činil 46 %, počtu odsouzených pak 35 %.¹⁷

Šetření potvrdilo, že představu sexuálně-násilné osoby naplňují nejčastěji muži. Téměř čtvrtina dotazovaných (24 %) souhlasila dokonce s výrokem, že se jedná pouze o muže. U otázky na možné původce či původkyně násilných činů („Myslíte si, že sexuálního násilí se mohou dopouštět ... ?“), kdy měli respondenti/ky možnost volit více odpovědí, se však současně ukázalo, že přes dominantní asociaci sexuálního násilí s násilím mužům vůči ženám (tuto variantu označilo 96 %), jsou pro většinu dotazovaných představitelné také další varianty, včetně násilí páchaného ženami na mužích nebo dětech:

---

¹⁷ Polovina respondentů/ek se domnívá, že oznámeno je nejvýše 50 % deliktů, podle 26 % dotázaných je nahlášena více než polovina znásilnění. Téměř čtvrtina si tento podíl netroufá odhadnout (24 %). Co se týče odhadu podílu odsouzených, 57 % dotazovaných se domnívalo, že trest dostane nejvýše polovina pachatelů/ek, 16 % předpokládá, že nejvýše jejich desetina.

Graf č. 3: Možné podoby sexuálního násilí a násilných osob

Znění otázky: „Myslíte si, že sexuálního násilí se mohou dopouštět ...?“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

Podrobnější analýza přinesla zjištění, že v představách o násilných osobách nejčastěji figurují **muži ve středním věku, tedy mezi 36 – 55 lety (42 %) a mladí muži ve věku 18 – 35 let (36 %)**. Muže starší než 55 let za nejčastější původce těchto deliktů označuje 6 % respondentů/ek.

Co se týče **představ o nejčastějších obětech sexuálního násilí**, podle téměř poloviny respondentů/ek jsou to **mladé ženy ve věku 18 – 35 let (46 %)**. Pětina respondentů/ek za nejčastější oběti označuje **dívky ve věku 15 – 17 let (21 %)**, necelá pětina děti (16 %). **Více než čtyři pětiny dotázaných (83 %) se nicméně ztotožnily s výrokem, že znásilnění může potkat každého** – ženu, muže, dítě, osobu v jakémkoliv věku, jakékoliv rasy či v jakémkoliv společenské třídě. S tvrzením týkajícím se konkrétně mužů („muži jsou schopni ubránit se násilí, proto znásilněny mohou být pouze ženy a děti“) však bez ohledu na předchozí odpověď souhlasilo pouze 35 % dotázaných.

Zkoumání dalších představ o podobách nejčastějších násilných situací potvrdilo **silné přesvědčení** (viz též Focus 2015), **že sexuálního násilí se nejčastěji dopouštějí cizí osoby (49 %)**. (V tomto kontextu je pozoruhodná i obava z jinakosti cizinců – 73 % dotázaných souhlasilo s výrokem, že „se zvyšujícím počtem cizinců v ČR vzroste i počet sexuálních deliktů“.) Podle další čtvrtiny dotázaných jsou to pak hlavně známé osoby, které s obětí nežijí ve společné domácnosti (25 %). Pouze desetina (10 %) respondentů/ek se klonila k variantě, že pachatelé jsou zejména lidé žijící s obětí v jedné domácnosti v sezdaném nebo nesezdaném soužití, kterou ovšem výzkumy označují za ve skutečnosti nejčtenější (např. European Union Agency for Fundamental Rights 2014). Výše uvedená představa je jádrem stereotypu „pravého“ znásilnění. Podle tohoto stereotypu se znásilnění dopouští neznámá osoba, zpravidla muž, který náhle zaútočí někde na osamělém místě (primárně se též jedná o představu

genitálního znásilnění). **S výrokem, že „znásilnění většinou probíhá večer či v noci přepadením v parku nebo na odlehlém místě“, ostatně souhlasilo 55 % respondentů/ek.**

S uvedeným obrazem znásilnění se někdy pojí představa, že je akt buď důsledkem pachatelovy deviace, nebo jím nezvládnuté sexuální vášně (např. Gracia, Marisol 2015). Jak šetření ukázalo, přestože se nejedná o dominantní pohled, tyto (násilí individualizující) představy nejsou rozhodně zřídka: k výroku, že za znásilněním stojí „psychická vyšinutost“, se klonilo 38 % osob, za důsledek nezvládnuté vášně ho považuje téměř polovina dotázaných (48 %). Současně však 67 % respondentů/ek uznává roli mocenských motivů – 67 % z nich souhlasilo s výrokem, že hlavní pohnutkou osob páčajících znásilnění je touha oběť ovládnout a ublížit jí.

Tabulka č. 3: Postoje společnosti ohledně různých aspektů sexuálního násilí a znásilnění

	souhlasím	nejsem si jist/á	nesouhlasím
Znásilnění je jedno z nejhorších ublížení, vedle fyzické bolesti zanechává psychické jizvy, které nemusí být nikdy zhojeny.	86%	10%	4%
Znásilnění může potkat každého – ženu, muže, dítě, v jakémkoliv věku, jakékoliv rasy či v jakékoliv společenské třídě.	83%	12%	5%
Se zvyšujícím se počtem cizinců v ČR vzroste i počet sexuálních deliktů.	73%	19%	8%
Hlavním motivem znásilnění je touha pachatele oběť ovládnout a ublížit jí.	67%	21%	12%
Většinu znásilnění oběti nenahlásí.	58%	30%	13%
Znásilnění většinou probíhá večer či v noci přepadením v parku nebo na odlehlém místě.	55%	26%	20%
Znásilnění je projevem vášně, kterou pachatel neumí ovládat.	48%	21%	32%
Pachatelem znásilnění je většinou pro oběť neznámý muž.	45%	36%	19%
Když už k znásilnění dojde, tak by se oběť neměla příliš bránit, aby se vyhnula dalším zraněním či zabití.	39%	37%	24%
Pachatelé znásilnění jsou psychicky vyšinutí jedinci, kteří se v populaci ČR vyskytují ojediněle.	38%	24%	38%
Muž, který znásilní jiného muže, je vždy homosexuál.	36%	35%	29%
Muži jsou schopni ubránit se násilí, proto znásilněny	35%	28%	37%

	souhlasím	nejsem si jist/á	nesouhlasím
mohou být pouze ženy a děti.			
K většině znásilnění dochází mezi manžely, partnery, příbuznými, sousedy či kolegy v práci, atp.	25%	38%	38%
Většina pachatelů jsou lidé s nízkým vzděláním, pocházející z nízkých sociálních vrstev.	24%	29%	47%
Násilníci mohou být jen muži.	24%	26%	50%
Většina pachatelů je při znásilnění opilá nebo pod vlivem drog.	24%	29%	47%
Mezi homosexuály panuje větší míra sexuálního násilí.	21%	49%	30%
Většina znásilnění se týká nejčastěji žen z nízkých sociálních vrstev.	21%	29%	50%
Většina znásilněných žen jsou mladé ženy, které nežijí počestným životem.	20%	23%	57%
Za většinu znásilnění si mohou ženy svým nevhodným chováním, oblékáním, atp.	16%	24%	60%
Násilí a agrese v některých situacích k sexu patří.	16%	21%	62%
Většina obětí je při znásilnění opilá nebo pod vlivem drog.	13%	23%	64%
Oběti po znásilnění někdy touží, protože chtějí tvrdý sex.	12%	21%	68%
Znásilnění se může oběti i líbit.	11%	23%	66%
Pokud se oběť fyzicky nebrání, nejedná se o opravdové znásilnění.	9%	16%	75%
Pokud oběť má některou z reakcí jako je orgasmus, erekce či ejakulace, tak se o znásilnění nejedná.	8%	18%	73%
Prostitutku není možné znásilnit.	8%	16%	77%
Pokud je oběť při znásilnění opilá nebo pod vlivem drog, měla by to být pro pachatele polehčující okolnost.	8%	11%	81%
Pokud je pachatel při znásilnění pod vlivem alkoholu nebo drog, měla by to pro něj být polehčující okolnost.	7%	11%	83%
Většina nahlášených znásilnění je vymyšlená.	6%	26%	67%

Znění otázky: „Na problematiku sexuálního násilí a znásilnění mají lidé různé názory. Některé z nich Vám nyní představíme formou výroků. U každého výroku, prosím, uveďte, do jaké míry s ním souhlasíte či nesouhlasíte?“¹⁸

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

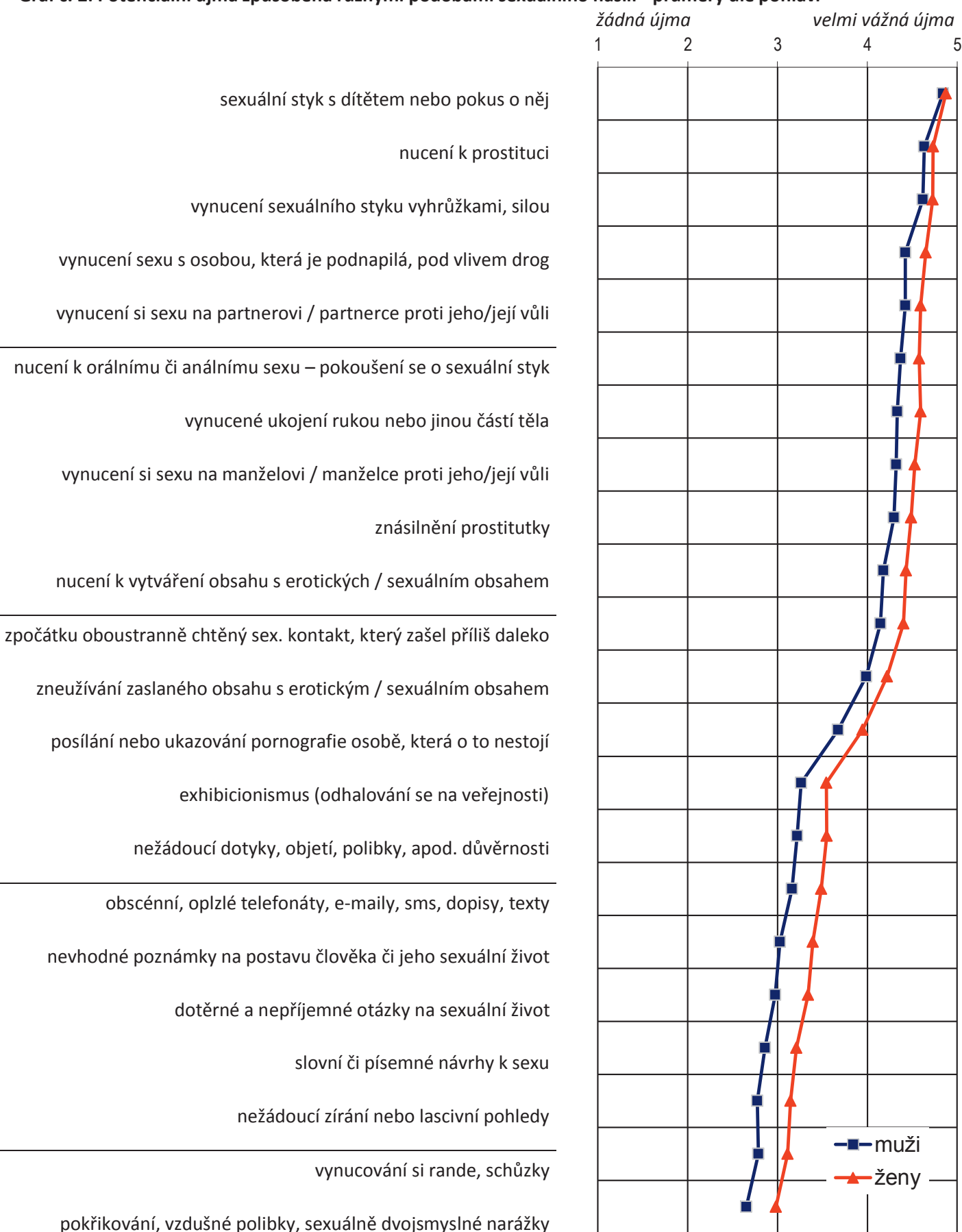
Jak dokládají hodnoty v tabulce výše, **zřídka nepřestávají být stále ani postoje, které činí za znásilnění spoluvinnou jeho oběť.** Podle jedné pětiny (20 %) dotázaných většina znásilněných žen nežije počestným životem, pro 16 % si za většinu znásilnění mohou ženy nevhodným oblékáním či chováním, dle 8 % by měla situace, kdy je žena při znásilnění opilá nebo pod vlivem drog pro pachatele polehčující okolností, pro 7 % by tomu tak mělo být i při intoxikaci pachatele. 6 % se přímo domnívá, že většina nahlášených znásilnění je vymyšlená. Tyto sdílené postoje v důsledku napomáhají s udržováním sexuálního násilí a přispívají též k vysokému podílu neoznámených činů.

---

¹⁸ V dotazníkové verzi měli odpovídající na výběr z variant „souhlasím“, „spíše souhlasím“, „nejsem si jist/á“, „spíše nesouhlasím“ a „rozhodně nesouhlasím“. Pro potřeby tabulky byly obě souhlasné a obě nesouhlasné odpovědi sloučeny.

Graf č. 2: Potenciální újma způsobená různými podobami sexuálního násilí - průměry dle pohlaví

Postoje respondentů a respondentek (tabulka č. 3) nejsou výrazněji ovlivněny věkem ani vzděláním, relativně nejzřetelnější jsou rozdíly dle pohlaví: **muži projevují o něco menší míru nesouhlasu s tím, že znásilnění se může oběti líbit a že násilí a agrese k sexu v jistých situacích patří. Častěji také předpokládají, že ženy si za většinu znásilnění mohou samy díky nevhodnému chování a oblékání.** Z hlediska vzdělání se objevují malé rozdíly mezi respondenty/kami s vysokoškolským a středoškolským vzděláním na jedné straně a dotázanými s nižšími stupni vzdělání na straně druhé. Vzdělanější respondenti výrazněji nesouhlasí s výroky, které zodpovědnost za znásilnění různými způsoby přenáší na jeho oběti. Vyšší tendenci k vinění oběti u mužů a osob s nižším vzděláním potvrzují též výzkumy v dalších zemích EU (Gracia, Marisol 2015).

DOPADY SEXUÁLNÍHO NÁSILÍ NA OBĚTI

Petra Vláčelová

Sexuální násilí je velmi závažný společenský jev, který narušuje tělesnou a duševní integritu člověka. Jedná se o traumatický prožitek, který oběti úmyslně způsobil jiný člověk. Traumata spojená se sexuálním násilím jsou podle odborné literatury nejnáročnější z hlediska zpracování zážitku (Karkošková, 2014).

Tato kapitola pojednává o dopadech sexuálního násilí, se kterými se jeho oběti potýkají. Dopady zážitků sexuálního násilí mohou mít různou formu (např.: psychické, fyzické, behaviorální aj.) i intenzitu, což se vždy odvíjí od mnoha faktorů. Těmito faktory mohou být například okolnosti traumatické události, zda bylo násilí jednorázové nebo opakované, věk oběti, míra agresivity pachatele, vztah oběti k pachateli, podpora okolí aj. (Weiss a kol., 2000).

Újma přisuzovaná různým podobám sexuálního násilí a představy o adekvátnosti trestního postihu

Na tom, jak velká bude újma oběti, se mimo výše zmíněných faktorů podílí také forma násilí, která částečně souvisí se zmíněnou mírou agresivity pachatele. Ve výzkumu jsme se zabývali tím, jak společnost vnímá různé formy sexuálního násilí z hlediska závažnosti. Respondentům byl předložen seznam 22 typů chování, které je možno charakterizovat jako sexuální obtěžování nebo násilí různé závažnosti. Z tohoto seznamu chování dotazovaní vybrali jako nejzávažnější čin sexuální styk s dítětem nebo pokus o něj, kdy se 93 % respondentů domnívá, že toto jednání může způsobit velmi vážnou újmu. Zároveň je však důležité reflektovat i druhou stranu této škály, kdy 3 % respondentů uvádějí, že sexuální styk s dítětem nebo pokus o něj způsobuje dle jejich názoru jen drobnou nebo vůbec žádnou újmu. Tyto odpovědi sice mohou být omylem (např. při nesprávném porozumění otázce, nepochopením škály apod.), vzhledem k zevrubné kontrole spolehlivosti údajů ale nelze vyloučit to, že se jedná o skutečný krajní názor dotázaných na tuto problematiku nebo přímo o odpovědi pachatelů sexuálního zneužívání.

Za jednání způsobující zásadní újmu je dále označováno vynucení sexuálního styku výhrůzkami či silou nebo nucení k prostituci. V obou případech tak odpovědělo 77 % respondentů. Na druhé straně si 6 % dotazovaných myslí, že vynucení sexuálního styku silou způsobuje zanedbatelnou nebo žádnou újmu. Ve výzkumu také 60 % respondentů uvedlo, že vynucení sexuálního styku mezi manželi přináší obětem závažnou újmu. Oproti tomu 11 % uvádí, že újma z takového zážitku je mírná nebo žádná. S výjimkou sexuálního násilí na dětech je nutné upozornit, že názor na závažnost jednotlivých typů sexuálního násilí se mírně liší podle pohlaví, když muži jednotlivé projevy jako méně závažné.

S představami ohledně obětí sexuálního násilí, násilných osobách a podobách násilí úzce souvisejí i představy ohledně výše újmy, které obětem jednotlivé činy způsobují. Dotazovaným byla k posouzení újmy předložena sada 22 typů chování, které lze označit za sexuální obtěžování nebo násilí různé míry závažnosti.

Největší újma byla přisouzena sexuálnímu styku s dítětem nebo pokusu o něj – 93 % respondentů/ek se domnívalo, že toto jednání může způsobit postiženým velmi vážnou újmu. Výrazný konsensus ohledně vysoké míry újmy se projevil dále u „vynucení sexuálního styku

výhrůzkami či silou“ a u „**nucení k prostituci“** (77 % dotázaných předpokládá v případě těchto činů velmi vážnou újmu). Přestože část dotazovaných vnímá při posuzování znásilnění intoxikaci oběti jako možnou polehčující okolnost (viz tabulka č. 3), více než dvě třetiny (68 %) respondentů/ek vnímají tento čin z hlediska způsobené újmy jako velmi závažný. **V případě hodnocení újmy způsobené vynucením sexu pak sehrává důležitou roli distinkce násilných osob dle stupně jejich známosti: tento akt je vnímán jako více závažný, děje-li se mimo partnerský vztah, a v případě partnerského vztahu se současně očekává o něco nižší újma, jedná-li se o vztah manželský.** Pro část dotázaných tedy, zdá se, sex nepřestává nést konotace „manželské povinnosti“. Odlišná měřítko oproti ostatním formám vztahového i nevztahového násilí byla dotázanými aplikována také v případě znásilnění prostitutky, které bylo jako velmi závažné vnímáno pouze 56 % respondentů/ek.

Představovaná závažnost jednotlivých typů sexuálního obtěžování a násilí se mírně lišila v závislosti na pohlaví – s výjimkou sexuálního násilí na dětech posuzovali muži jednotlivé projevy jako méně závažné. Věk respondentů/ek ani jejich vzdělání postoje významněji neovlivňoval.

Tabulka č. 4: Potenciální újma způsobená různými podobami sexuálního násilí a obtěžování

	velmi vážná újma	spíše vážná újma	jen drobná újma	zanedbatelná újma	vůbec žádná újma	nevím
sexuální styk s dítětem nebo pokus o něj	93%	4%	1%	0%	2%	1%
vynucení sexuálního styku vyhrůzkami, silou	77%	16%	2%	1%	3%	2%
nucení k prostituci	77%	16%	2%	0%	3%	3%
vynucení sexu s osobou, která je podnapilá, pod vlivem drog, má sníženou obranyschopnost	68%	21%	3%	1%	3%	3%
vynucení si sexu na partnerovi/partnerce proti jeho/její vůli	64%	24%	5%	1%	3%	3%
nucení k orálnímu či análnímu sexu – pokoušení se o sexuální styk	64%	25%	4%	2%	3%	2%
vynucené ukojení rukou nebo jinou částí těla	63%	24%	6%	1%	3%	2%
vynucení si sexu na manželovi/manželce proti jeho/její vůli	60%	25%	7%	1%	3%	4%
znásilnění prostitutky	56%	25%	6%	2%	4%	8%

nucení k vytváření obsahu s erotickým/sexuálním obsahem	54%	27%	9%	3%	3%	4%
sexuální kontakt, který byl v počátku oboustranně chtěný, ale následně zašel příliš daleko	52%	27%	11%	2%	3%	5%
zneužívání zasláního obsahu s erotickým/sexuálním obsahem	44%	31%	13%	4%	4%	4%
posílání nebo ukazování pornografických obrázků, videí či předmětů osobě, která o to nestojí	33%	30%	21%	7%	5%	4%
exhibicionismus (odhalování se na veřejnosti)	17%	32%	28%	10%	9%	4%
nežádoucí dotyky, objetí, polibky, apod. důvěrnosti	15%	33%	30%	11%	7%	3%
obscénní, oplzlé telefonáty, e-maily, sms, dopisy či oplzlé texty posílané přes sociální sítě	13%	33%	30%	11%	8%	5%
nevhodné poznámky na postavu člověka či jeho sexuální život	10%	32%	34%	12%	9%	3%
dotěrné a nepříjemné otázky na sexuální život	10%	30%	34%	13%	10%	3%
slovní či písemné návrhy k sexu	8%	25%	36%	16%	11%	4%
nežádoucí zírání nebo lascivní pohledy, které dotýchnou osobu znepokojují	8%	24%	36%	16%	13%	3%
vynucování si rande, schůzky	7%	23%	38%	16%	13%	3%
pokřikování, vzdušné polibky, sexuálně dvojsmyslné narážky, komentáře nebo vtipy	6%	19%	38%	19%	14%	3%

Znění otázky: „Budu Vám postupně číst různé způsoby chování a vy mi řekněte, jak vážnou újmu mohou způsobit osobám, proti kterým jsou namířeny.“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

Přes předpoklad mírnější újmy sexuálního násilí ze strany partnera (oproti násilí mimo partnerský vztah) **však zkoumání subjektivního hodnocení závažnosti zakoušeného násilí dospívají spíše k opačnému obrazu situace** (ač se tato zkoumání omezují pouze na oběti-ženy). Dle již staršího výzkumu Pikálkové (2004b) hodnotilo například vynucení sexuálního styku ze strany partnera jako velmi vážnou či poměrně vážnou záležitost 88 % respondentek (mimo kontext partnerského vztahu

74 %). V případě pokusu o vynucený styk to bylo v případě partnerství 81 % respondentek (oproti 66 %). Podle agentury FRA má partnerské násilí na oběť také závažnější dlouhodobé psychické dopady (ztráta sebedůvěry, depresivita, úzkostnost, nespavost, vztahové potíže) (European Union Agency for Fundamental Rights 2014). Nerespektování nesouhlasu ze strany partnera tedy rozhodně představuje zásadní zásah do osobní integrity.

Na základě těchto výsledků můžeme dovozovat, že společnost ve většině případů odsuzuje sexuální styk s dítětem, a to téměř jednohlasně. Respondenti projevují také větší citlivost k tomu, když se sexuální násilí děje od neznámé osoby. Avšak sexuální styk, který si vynutí výhrůzkami nebo násilím jeden z manželů, může dle každého devátého dotázaného způsobit jen zanedbatelnou nebo žádnou újmu. To znamená, že česká společnost vidí jako méně ubližující, když je lidem páčáno sexuální násilí pro ně známou osobou namísto pachatele neznámého. Tento názor však vyvrací Weiss a kolegové (2005), kteří ve své publikaci popisují, že sexuální násilí od blízké osoby prožívají oběti jako závažnější a má tedy i vážnější a rozsáhlejší důsledky. Také Čírtková (2014) uvádí, že větší traumatizující potenciál vytváří násilí způsobené známým nebo příbuzným člověkem.

Ze seznamu 22 typů chování respondenti označili jako málo nebezpečné typy jednání *vynucování si schůzky* (velmi vážnou újmu může způsobit podle 7 % respondentů, podle 29 % respondentů je tato újma jen zanedbatelná nebo vůbec žádná). Za relativně neškodné je také dle dotazovaných pokládáno *pokřikování, vzdušné polibky a dvojsmyslné narážky* (podle 6 % mohou způsobit vážnou újmu, podle 33 % mírnou nebo žádnou). Můžeme si klást otázku, jestli dojem, že zmíněné chování způsobuje spíše nízkou újmu, znamená, že je takové chování v naší společnosti považované za přijatelné. Renzetti a Curran (2003) zahrnují pokřikování se sexuálním podtextem, nežádoucí posměšky, poznámky, návrhy nebo žádosti o sexuální služby pod projevy sexuálního obtěžování. Dále uvádí, že se toto chování často řeší v kontextu pracovního nebo akademického prostředí. Popisují mnohé výzkumy z Velké Británie a USA, které v průměru zmiňují, že 60 – 88 % žen zakusí v určitém období studia nebo pracovní kariéry sexuální obtěžování. Tyto ženy bez ohledu na typ zaměstnání vnímají sexuální obtěžování jako velice vážné a škodlivé. Renzetti s Curranem také zmiňují skutečnost, že oběti málokdy obtěžování na pracovišti hlásí nadřízenému a pokud ano, pachatel je často potrestán pouze výtkou, domluvou nebo v některých případech vůbec.

Je tedy znát, že sexuální obtěžování, které považují respondenti výzkumu za méně závažné, se osob s tímto zážitkem nějak dotýká. Vlastní zkušenost se sexuálním násilím vzbuzuje u obětí rozdílné reakce, které mají přesto jisté charakteristiky společné. Tyto důsledky lze rozdělit do několika kategorií. V našem výzkumu jsme se zabývali následky v rovině psychické, fyzické, behaviorální, emocionální, sociální a následky v profesním životě. V literatuře se však můžeme setkat například také s dopady na duchovní život, tzv. spirituálními dopady (Karkošková, 2014). Osoby se zkušeností se sexuálním násilím hovoří o důsledcích přímo, ale také nepřímo prostřednictvím popisu jejich chování a prožívání v dalším životě. Respondentky v kvalitativní části našeho výzkumu byly dotazovány na důsledky traumatické události sexuálního násilí a shodně uváděly, že tato zkušenost pozměnila celý jejich život na mnoha úrovních.

Fyzické následky

Mezi bezprostřední fyzické následky patří bolest, tělesná zranění různého charakteru, od drobných oděrek, modřin až po zlomeniny, těhotenství nebo smrt. Respondentky výzkumu popisovaly různá

zranění, např.: „*Měla jsem trošku naražené zuby, tady podlitiny*“, „*Já jsem měla dost roztrhaný obličej. Byla jsem hodně pomlácená*“. Traumatický zážitek však v těle působí dále a mnohdy vzpomínky na něj vyvolávají nevolnost, zvracení, bolesti hlavy případně nechutenství. Organismus může také reagovat tzv. psychosomatickými potížemi, které se běžně vyskytují při přetížení adaptačních mechanismů. Jedná se především o bolesti šíje, hlavy, zad, poruchy spánku, kožní onemocnění, astma, tělesnou slabost, ztrátu chuti k jídlu, onemocnění zažívacího traktu aj. (Velikovská, 2016). V kvalitativní části výzkumu toto tvrzení bylo potvrzeno obětmi zneužívání: „*já jsem tehdy byla furt nemocná*“, „*každá nemoc začíná v hlavě. S tím někdo může souhlasit, nemusí, ale měla jsem jakoby nějaký zdravotní, gynekologický problémy a nemůžu se prostě zbavit dojmu toho, že to s tím má něco společného*“. Mnoho fyzických obtíží tak může přicházet s velkým odstupem. Některé výzkumy hovoří i o tom, že se v důsledku traumatu mění struktura a funkčnost určitých částí mozku (Karkošková, 2014).

Psychické následky

Ze všech dlouhodobých dopadů sexuálního násilí na jeho oběti, jsou nejhůře předpověditelné důsledky psychické. Odborníci se shodují, že zkušenost se sexuálním násilím má na psychiku významný vliv. Bývá otřesena základní důvěra v lidi, ve společnost, ve spravedlnost, v dobré lidské vztahy (Velikovská, 2014). Z tohoto zklamání vzniká nejenom nedůvěra k okolí, ale také nejistota, co se vlastně dělo, děje a bude dít. Život mnohdy ztrácí po prožitém traumatu svůj smysl. Je obtížné žít běžný život, myslet na běžné věci. Lidem, kteří překonali trauma, se často vracejí vzpomínky na prožitou událost a přichází neodbytné úvahy, co by se stalo, kdyby udělali něco jinak (Porterfieldová, 1997). Chtějí zkušenost ze svých vzpomínek částečně nebo zcela odstranit. Potýkají se také s poruchami pozornosti, vnímání nebo myšlení. Respondentky výzkumu se k tomu vyjadřovaly následovně: „*Budím se z hrozných snů, kdy vlastně v noci ve snu mám ty flashbacky, všechno se mi vrací. (...) a to stále trvá. A bohužel to trvá i za bdělého stavu. To probíhá tak, že všechno od začátku až do konce, jak to všechno probíhalo, jak to trvalo a čím to končilo. Všechno to vidím před sebou jako strašně zrychlený film a jakoby se na ten film dívám, ale zároveň v tom filmu jsem.*“, „*...já jsem pořád si to ani jako sama neuvědomovala. Já jsem to prostě zapoměla, nechala jsem to tam někde prostě založený, a prostě jsem byla hloupá a nechtěla jsem si to jako uvědomit, že se to stalo.*“. Osoby, které zažily sexuální násilí, se také potýkají se sníženým sebevědomím, sebedůvěrou, pociťují samotu, izolaci ve svém trápení. Mají dojem, že jim nikdo nemůže pomoci, nemůže je pochopit, cítí se opuštěni. Osoby po prožitém sexuálním násilí také často vnímají, že jsou odlišní, cítí se poznamenaní svým zážitkem (Weiss a kol, 2005). Toto někdy může vést až k nenávisti k vlastnímu tělu nebo jeho části. Takřka u všech obětí sexuálního násilí se setkáváme v jisté míře s pocitem viny. Je pro ně nevědomě přijatelnější věřit, že jsou samy vinny, než věřit, že jejich blízcí, kteří je mají chránit, jsou nedůvěryhodní, zlí a schopní zranit (Karkošková, 2016).

Behaviorální následky

Mezi důsledky sexuálního násilí, které se projevují v chování, patří zejména inklinace k drogám, alkoholu, silnému kouření, poruchy příjmu potravy, ale také sebepoškozování, sebevražedné myšlenky či pokusy, které se objevují z důvodu traumatizujících zkušeností. Lidé jsou často vedeni svými emocemi k sebedestructivnímu chování (Porterfieldová, 1997). V některých případech může prožité násilí vést až panickému strachu vyjít z vlastního bytu. Ve výzkumu dotazované zmiňovaly vlastní zkušenosti: „*Tenkrát jsem měla dost velkej náběh na alkoholismus a na drogy.*“, „*ted'ka vlastně jenom kouřím, ani nepiju, jenom na večírku v práci. (...) Někdy mám takový deprese, že prostě si říkám, že bych nejradši se zabila, ale že jsem strašnej srab.*“, „*Já jsem v 18 padla do anorexie, všechno*

souvisí se vším, že jo, anorexie je v podstatě jakože člověk nechce žít.“, „já nedokážu v podstatě sama fungovat. Nebo takhle. Jako pochopitelně zvládám základní věci jako udělat si jídlo, hygienu...ale nedokážu prostě vyjít mezi lidi...necítím se bezpečně.“.

Emocionální následky

V důsledku sexuálního násilí se objevují i mnohé změny v prožívání obětí. Prvotní pocity bezprostředně po zneužití mohou být pocit studu či hanby, obavy o fyzickou bezpečí, o svůj život. V procesu vyrovnávání se s tímto traumatem mohou dále pociťovat strach, úzkosti nebo naopak nadměrný pocit hněvu (Praško, Vyskočilová, 2012). Mezi reakcemi dotazovaných obětí se objevily následující odpovědi: *„Nebo mám strach, jsem třeba doma a mám strach, že přijde – nepřijde, to je prostě hloupost, ale ta úzkost tam je.“, „A vyskytla se u mě panická porucha. Od té doby. Takže mě chytají ataky, úzkosti.“.* Mezi dalšími emocionálními projevy pak můžeme pozorovat změnu v impulzivité, osoby se po prožitém sexuálním násilí mohou stát apatickými nebo naopak výbušnými. Mohou prožívat náhlé záchvaty pláče, vzteku nebo depresivní nálady spojené s únavou. Setkávají se i s problémy v projevování emocí, jelikož emoční prožitky jsou pro oběti sexuálního násilí velmi citlivé a intenzivní a tak se od nich často disociují. Emoční oploštělost a obecně nepřiléhavost emocí k popisovanému prožitku může obětí komplikovat i průběh policejního vyšetřování či právních procesů, jelikož se díky tomu jeví v očích orgánů činných v trestním řízení méně důvěryhodnou obětí (Karkošková, 2016).

Sociální následky

Po překonání traumatu mají oběti často potíže s tím, jak se chovat k druhým lidem. To pak vede často ke stažení se do samoty a izolace, nevystavování se jakýmkoli kontaktům a minimalizaci společenského chování. Uzavrou se do sebe, na základě čehož může dojít ke ztrátě schopnosti navázat a udržet vztah. Osoby se zkušeností se sexuálním násilím mohou navazovat nevyvážené vztahy nebo nejsou schopny ve vztazích nastavit a udržet hranice. V konečném důsledku se může jednat až o poruchy komunikace (Weiss a kol., 2005). Obecně je pro oběti sexuálního násilí problematické v sociální oblasti navazovat vztahy. Je narušena jejich důvěra ke světu a očekávají tedy od druhých spíše ublížení a odmítnutí. V intimní oblasti vztahů mají stále nedůvěru, mohou odmítat pohlavní styk úplně naopak jednat hypersexuálně, například častým střídáním partnerů. Traumatizovaní lidé paradoxně někdy vyhledávají situaci podobnou té, která je poškodila. Například zneužívané ženy mohou nevědomě vyhledávat agresivní partnery, jejichž chování se podobá tomu, které zažívaly dříve. Můžeme se domnívat, že takto se osoby nevědomky snaží znovu projít traumatem, napravit situaci a řídit vývoj událostí podle sebe. Kromě nových vztahů se traumatická zkušenost promítá i do vztahů stávajících - s rodiči, dětmi, sourozenci a jinými blízkými. Okolí často neví, jak s obětmi mluvit, obávají se, že jim ublíží, a také sami netuší, jak se se zážitkem vyrovnat. V důsledku toho dochází ke konfliktním situacím, nepochopení a oběť přestane vyhledávat i tyto blízké kontakty (Velikovská, 2014).

Důsledky v profesním životě

Všechny výše zmíněné důsledky zasahují i do pracovní oblasti přeživších sexuálního násilí. Psychické a fyzické potíže v nejextrémnější podobě mohou u některých osob způsobit neschopnost vůbec nějaký profesní život realizovat. U jiných se objevuje nutnost pracovní náplně alespoň pozměnit. U studujících se může jednat o potíže s dokončením školy. S těmito projevy pak mohou souviset další obtíže, jako stěhování nebo finanční problémy.

Dopady sexuálního násilí mají mnoho podob a všechny jsou, jak samotnými oběťmi tak odbornou i širší veřejností, považovány za velmi závažné. Oběti mohou být stíženy důsledky jen z některé z výše zmíněné oblastí, častěji se však setkáváme s tím, že jednotlivé projevy obětí na sebe navazují, jedny vycházejí z druhých a zase naopak. Původ všech popsaných dopadů můžeme najít v prožitku ztráty důvěry v sebe, v blízké a ve svět. Za jednu z nejdůležitějších a nejobtížnějších částí pomoci obětem sexuálního násilí tak považujeme naučit oběti znovu důvěřovat jim samotným a lidem kolem sebe. A to může být někdy záležitostí na celý život.

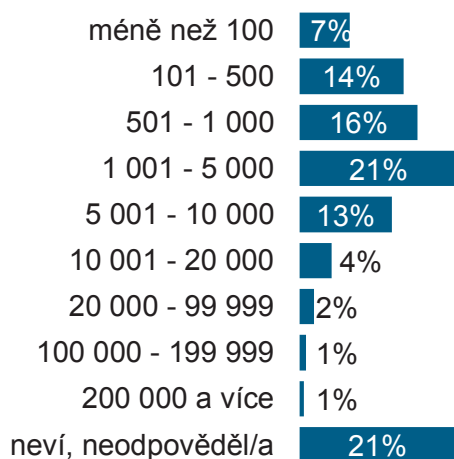
SEXUÁLNÍ NÁSILÍ JAKO PŘEDMĚT PRÁVNÍHO POSTIHU OČIMA VEŘEJNOSTI

Hana Jandová

V této kapitole se primárně zaměřujeme na to, jak je sexuální násilí nahlíženo coby problém, jímž by se měl zabývat český právní systém. Vycházíme z kvantitativních dat, která ukazují představy a informovanost české veřejnosti o činech, které hodnotí jako nezávažnější, tedy o znásilnění. Tyto představy doplňujeme o názory na to, jak by mělo být sexuální násilí postihováno. V závěru pak porovnáváme výši trestů pro pachatele sexuální násilí s výši trestů pro pachatele majetkové trestné činnosti, což je praxe běžná v některých zahraničních studiích¹⁹.

Respondenti a respondentky výzkumu odhadují počet znásilněných žen v České republice ročně nejčastěji v intervalu 1 001 až 5 000 znásilnění (21 %). 16 % dotazovaných uvádí odhad nižší, a to 501 až 1 000 znásilněných žen ročně. 14 % dotazovaných se pak domnívalo, že je to pouhých 101 až 500 znásilněných žen ročně, což zobrazuje graf níže.

Graf č. 5: Odhad počtu žen znásilněných v ČR za rok

Znění otázky: „Nyní se věnujme problematice sexuálního násilí na ženách. Kolik žen je podle Vašeho názoru ročně znásilněno v České republice (včetně případů nenahlášených na policii)?“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

Z policejních statistik za rok 2015 vyplývá, že bylo nahlášeno 598 případů znásilnění. Za rok 2016 toto číslo bude vyšší, avšak k datu psaní této publikace nejsou kompletní údaje za celý rok. Z údajů uvedených k 30. 11. 2016²⁰ je zatím policií evidováno 628 případů znásilnění. Není přitom možné určit, zda je nárůst nahlášených případů znásilnění výsledkem nárůstu počtu případů nebo se jedná pouze o vyšší počet případů nahlášených policii a reálný počet znásilnění zůstává přibližně stejný.

¹⁹ Jako příklad může posloužit srovnání z největší americké sítě pro pomoc přeživším sexuálního násilí, především znásilnění: <https://www.rainn.org/statistics/criminal-justice-system>.

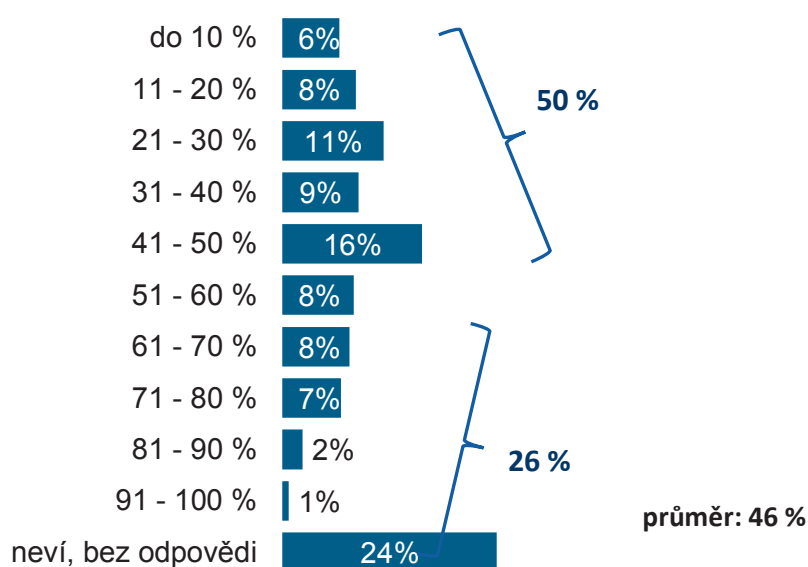
²⁰ Dostupné z <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2016.aspx>

Pokud vyjdeme ze zjištění Petra Weisse, že pouhých 5 % z celkového počtu znásilnění je nahlášeno, potom nám za rok 2015 vychází odhadovaný počet znásilnění 12 000. Podobný počet znásilnění pak uváděla pouhá 4 % dotazovaných. Zároveň pouhých 6 % respondentů uvedlo, že nahlášených je méně než 10 % znásilnění, tak jak to vyplývá jak ze zjištění profesora Weisse, tak ze zahraničních zdrojů.

Nepoměr mezi představou respondentů a odhadovanými počty znásilnění je pravděpodobně do velké míry ovlivněn přetrvávajícími mýty o sexuálním násilí. Zejména mýtus, že ke znásilnění dochází nejčastěji ve formě útočného přepadení cizí osobou, je schopen značně zkreslit vnímání společnosti. Je to totiž nejčastější forma znásilnění, o které veřejnost informují média. Současně odtud může pramenit představa o tom, kolik znásilnění je nahlášeno policii.

Na otázku po odhadu počtu znásilnění nahlášených policii nejvíce dotazovaných předpokládalo, že je nahlášeno 41 – 50 % znásilnění. Celkem 50 % respondentů odpovědělo, že se domnívá, že je nahlášeno méně než 50 % znásilnění. Podle 26 % respondentů je pak nahlášena více než 50 % znásilnění. Průměrný odhad počtu nahlášených znásilnění činí 46 %. Čísla ilustruje graf níže.

Graf č. 6: Odhad podílů případů znásilnění nahlášených policii

Znění otázky: „Kolik procent případů znásilnění je podle Vašeho názoru nahlášeno na policii?“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

S představami o počtu nahlášených případů znásilnění úzce souvisejí představ o tom, kolik z pachatelů je za svůj čin odsouzeno. Jak se ukazuje z kvantitativního šetření, v české populaci převažuje názor, že odsouzena je jen menšina pachatelů znásilnění (průměrný odhad činí 35 %). 57 % respondentů si myslí, že trest dostane nejvýše polovina pachatelů, 16 % dotázaných dokonce předpokládá, že potrestána je nejvýše desetina agresorů. Je však třeba brát v potaz to, že dotázaní mluví o všech případech znásilnění, tedy nikoli jen o těch, které jsou nahlášený policii, neboť otázka

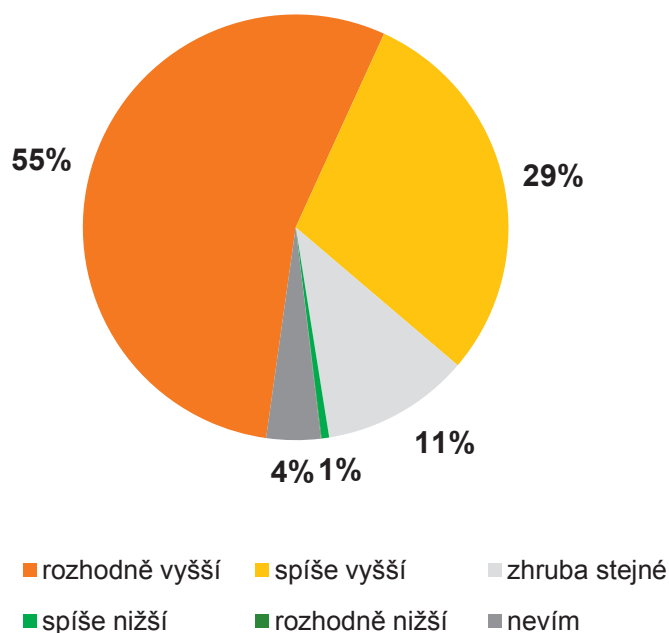
zněla: „V kolika procentech všech případů, včetně těch nenahlášených na policii, je podle Vašeho názoru, za znásilnění pachatel odsouzen?“

Ze statistik soudů za rok 2015 vyplývá, že řešili celkem 345 případů znásilnění (což by odpovídalo zhruba polovině všech případů v daném roce nahlášených, ne všechny případy, které se řešily soudně, se ale musely nutně stát v daném roce). V 57 případech byl obžalovaný zproštěn obžaloby, ve 154 případech byl pachatel odsouzen a 32 případů bylo vyřízeno jinak (nejčastěji byl uložen souhrnný trest). Z případů, které se tedy dostanou k soudu, je odsouzeno zhruba 54 % pachatelů. Pokud však vycházíme z celkového odhadovaného počtu znásilnění ročně zhruba 12 000, pak je pachatel odsouzen pouze v 1,55 % případů znásilnění.

Vzhledem ke škále oblastí života těch, kdo zažijí znásilnění, která je takovým zážitkem postižena a dlouhodobosti následků, které mohou v určité formě přetrvávat i celoživotně, je třeba zaměřit se i na postih, který by měl podle české veřejnosti následovat při prokázání znásilnění. Jak je uvedeno výše, i v zahraničí se běžně srovnávají představy přiměřeného postihu za majetkovou trestnou činnost s postihem za činy z oblasti sexuálního násilí.

Z výzkumu vyplývá, že naprostá většina respondentů a respondentek (84 %) se domnívá, že by tresty za sexuální delikty měly být vyšší než za trestné činy proti majetku. Z toho 55 % zastává názor, že by měly být „rozhodně vyšší“. 11 % dotázaných zastává názor, že výše trestů by měla být zhruba stejná. Názory české populace na tuto problematiku shrnuje graf níže:

Graf č. 7: Výše trestů pro pachatele sexuálních deliktů ve srovnání s majetkovými trestnými činy

Znění otázky: „Pachatelé sexuálních násilných činů by, dle vašeho názoru, měli dostat vyšší, nižší nebo stejné tresty jako pachatelé majetkových trestných činů.“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016.

K tomuto je třeba dodat, že trestní sazba za trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti v trestním zákoníku je obecně vyšší než u trestných činů proti majetku. Např. za trestný čin znásilnění podle prvního odstavce je možno uložit trest odnětí svobody ve výši šest měsíců až pět let, pokud je však znásilnění spácháno souloží či jiným pohlavním stykem provedením srovnatelným se souloží, činí již trestní sazba dvě léta až deset let. Oproti tomu např. základní trestní sazba za trestný čin krádeže je stanovena až na dvě léta.

Problematická tedy není samotná výše trestu odnětí svobody, kterou nám umožňuje uložit trestní zákoník, ale spíše obecně nízké tresty, které jsou za tuto trestnou činnost ukládány. Ze statistik soudů vyplývá, že 50 % uložených trestů jsou tresty odnětí svobody podmíněně odložené. Tresty odnětí svobody nepodmíněné jsou pak ukládány nejčastěji ve výši od 1 do 5 let.²¹

V souvislosti s přisuzovaným vnímáním újmy měli respondenti/ky dále vyhodnotit, zda by měly být jednotlivé formy sexuálního obtěžování a násilí **trestně stíhatelné**. **Jako nejzávažnější delikty byly vnímány sexuální styk s dítětem nebo pokus o něj** (podle 96 % by měl být trestně stíhatelný), nucení **k prostituci** (93 %) a **vynucování sexuálního styku výhrůzkami či silou** (86 %). Rovněž další typy jednání zasahující do tělesné integrity oběti by měly být podle převážné většiny dotázaných trestně postižitelné – **nucení k orálnímu či análnímu sexu** (86 %), **vynucení sexu s osobou podnapilou nebo pod vlivem drog** (85 %), **znásilnění prostitutky** (84 %). **Co se týče vynucování sexu v partnerských kontextech, i v tomto ohledu bylo hodnocení mírnější** – vynucení si sexu na partnerovi/ce by mělo být trestné pouze dle 72 %, v případě manželů jen dle 67 %. Dokonání aktu, který přestal být při svém průběhu oboustranně chtěný, chápe jako zasluhující trestní postih pouze 57 % dotázaných.

Představy o adekvátnosti trestního postihu byly dále analyzovány odděleně pro **oběti některé ze závažných forem sexuálního násilí**. Šetření ukázalo, že **tato skupina zastává** (oproti souboru jako celku) **tolerantnější postoje ke každé z forem sexuálního obtěžování a násilí a častěji vnímá některé z těchto forem jako normální nebo běžné**:

Tabulka č. 5: Představy o adekvátnosti trestního postihu

		mělo by být trestně stíhatelné	špatné, ale ne trestné	nevhodné, ale tolerovatelné	normální, běžné	nevím	celkem
obscénní, oplzlé telefonáty, e-maily, sms, dopisy či oplzlé texty	celý soubor	35%	42%	16%	3%	4%	100%
	oběti závažného násilí	31%	39%	16%	9%	6%	100%
exhibicionismus	celý soubor	54%	32%	10%	1%	2%	100%
	oběti závažného násilí	47%	31%	17%	3%	3%	100%
nevhodné poznámky na postavu člověka či jeho sexuální život	celý soubor	10%	55%	27%	6%	2%	100%
	oběti závažného násilí	7%	53%	29%	10%	2%	100%
vynucování si rande, schůzky	celý soubor	10%	50%	31%	7%	3%	100%

²¹ Zdroj: dostupné z <http://cslav.justice.cz/InfoData/uvod.html>

		mělo by být trestně stíhatelné	špatné, ale ne trestné	nevhodné, ale tolerovatelné	normální, běžné	nevím	celkem
	oběti závažného násilí	8%	48%	29%	11%	4%	100%
pokřikování, vzdušné polibky, dvojsmyslné narážky, komentáře, vtipy	celý soubor	6%	43%	36%	12%	2%	100%
	oběti závažného násilí	5%	35%	43%	16%	2%	100%
slovní či písemné návrhy k sexu	celý soubor	11%	47%	32%	7%	3%	100%
	oběti závažného násilí	9%	36%	41%	12%	2%	100%
nežádoucí dotyky, objetí, polibky, apod. důvěrnosti	celý soubor	26%	47%	21%	3%	2%	100%
	oběti závažného násilí	25%	38%	30%	4%	3%	100%
dotěrné a nepříjemné otázky na sexuální život	celý soubor	11%	55%	26%	5%	2%	100%
	oběti závažného násilí	11%	50%	27%	8%	4%	100%
nežádoucí zírání nebo lascivní pohledy, které dotýchnou osobu znepokojují	celý soubor	8%	47%	32%	10%	2%	100%
	oběti závažného násilí	6%	39%	38%	13%	4%	100%
nucení k orálnímu či análnímu sexu - pokoušení se o sexuální styk	celý soubor	86%	10%	2%	0,3%	2%	100%
	oběti závažného násilí	83%	11%	4%	1%	2%	100%
vynucené ukojení rukou nebo jinou částí těla	celý soubor	81%	14%	2%	0,2%	3%	100%
	oběti závažného násilí	74%	18%	5%	1%	3%	100%
vynucení sexu s osobou, která je podnapilá, pod vlivem drog	celý soubor	85%	11%	2%	0,3%	2%	100%
	oběti závažného násilí	78%	15%	6%	0%	2%	100%
vynucení sexuálního styku vyhrůžkami, silou	celý soubor	92%	5%	1%	0,2%	2%	100%
	oběti závažného násilí	89%	7%	3%	0%	2%	100%
znásilnění prostitutky	celý soubor	84%	8%	1%	0,3%	6%	100%
	oběti závažného násilí	78%	12%	4%	1%	7%	100%
nucení k prostituci	celý soubor	93%	5%	0,4%	0,1%	2%	100%
	oběti závažného násilí	91%	6%	1%	0%	2%	100%
posílání nebo ukazování pornografických materiálů osobě, která o to nestojí	celý soubor	43%	39%	14%	2%	3%	100%
	oběti závažného násilí	38%	42%	15%	3%	4%	100%
zneužívání zasláného obsahu s erotickým / sexuálním obsahem	celý soubor	60%	27%	9%	1%	3%	100%
	oběti závažného násilí	55%	25%	14%	1%	5%	100%

		mělo by být trestně stíhatelné	špatné, ale ne trestné	nevhodné, ale tolerovatelné	normální, běžné	nevím	celkem
nucení k vytváření obsahu s erotických / sexuálním obsahem	celý soubor	72%	19%	5%	1%	3%	100%
	oběti závažného násilí	71%	17%	9%	1%	4%	100%
sexuální styk s dítětem nebo pokus o něj	celý soubor	96%	3%	0,4%	0,1%	1%	100%
	oběti závažného násilí	96%	3%	0%	0%	2%	100%
vynucení si sexu na partnerovi/partnerce proti jeho/její vůli	celý soubor	72%	21%	4%	1%	3%	100%
	oběti závažného násilí	66%	23%	7%	2%	3%	100%
vynucení si sexu na manželovi/manželce proti jeho/její vůli	celý soubor	67%	24%	4%	1%	4%	100%
	oběti závažného násilí	58%	31%	6%	3%	3%	100%
v počátku oboustranně chtěný sexuální kontakt, zašel příliš daleko	celý soubor	57%	30%	6%	2%	6%	100%
	oběti závažného násilí	46%	34%	13%	4%	3%	100%

Znění otázky: „Lidé mají různé názory na to, co je, a co není sexuální násilí, které společnost nesmí tolerovat. Jak vy osobně vnímáte chování a jednání popsané níže?“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

Důvody mírnějšího hodnocení sexuálního obtěžování a násilí právě ze strany obětí závažného násilí zůstávají otázkou.²² Část vysvětlení může spočívat právě v obecnějším nastavení společenských postojů ohledně sexuálního násilí vůči ženám, v jistém zlehčování násilí a spoluvinnění jeho obětí. Jak ukazují i výzkumy, které se zabývají konkrétně partnerským násilím (primárně fyzickým, ale také sexuálním), v důsledku součinnosti kulturních představ o mužství a ženství a psychického násilí, které fyzické násilí mnohdy doprovází, má část žen tendenci vnímat zakoušené násilí jako součást života či ženského údělu (Červinková et al. 2004). Některé ženy, zejména v případě trvajících vztahů, omlouvají násilné akty s odkazem na vnější okolnosti ovlivňující jednání partnera (nezaměstnanost, alkohol apod.), jiné mají tendenci hledat část viny u sebe (viz také Podaná 2015a). V kvalitativních rozhovorech s oběťmi závažného sexuálního násilí, z jejichž interpretací tato publikace částečně vychází, se však opakovaně objevilo téma, které se vymyká logice symbolického či vztahového podřízení: ne vždy je to právě trestní postih, co se zdá nejlépe naplňovat představu nejadekvátnějšího odčinění prožitého utrpení.

²² Výsledky šetření agentury Focus se v tomto bodě do jisté míry rozcházejí se závěry Pikáلكové (2004b). Podle jejích zjištění oběti naopak přisuzují násilí, které zažily, i o něco přísnější právní klasifikaci. Autorka však vychází z výzkumu, který se zaměřil pouze na ženy a byl z hlediska sledovaných činů, kategorizace obětí či variant odpovědí koncipován jinak, což znesnadňuje možnost porovnání výsledků.

DĚTI JAKO OBĚTI SEXUÁLNÍHO NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ

Eva Oujezská

Definice sexuálního zneužívání dětí, povědomí o zneužívání dětí

Sexuální zneužití dítěte (Child Sexual Abuse - CSA) je součástí pojmu CAN (Child Abuse and Neglect), tedy syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Sexuální zneužití dítěte - CSA se od týrání a zneužívání odlišuje specifickými aspekty – zasahováním do nejintimnějšího jádra osobnosti, dezorientací v tom, co se děje, mírou utajení, sociální stigmatizací a tím že pachatel může navenek ke zneužívanému dítěti přistupovat pozitivně je výrazným zásahem do jeho osobního prostoru (Dunovský, 2000). Právě pro tyto specifické znaky se pojem CSA začal používat jako samostatný. Pojem sexuální zneužití dítěte – CAS definujeme jako nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, činnosti či chování, zneužití dítěte k dosažení sexuálního vzrušení dospělé osoby. Jedná se o vysoce traumatizující zážitek, který ovlivňuje celý další život oběti (Karkošková, 2014).

K objasnění pojmu také můžeme použít definici zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992 (dle Vaníčková a kol., 1999): „*Sexuální zneužití je nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoli pohlavní dotýkání, styk nebo vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče anebo kýmkoli, kdo dítě zneužívá. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba. Sexuální zneužívání se dělí na bezdotykové a dotykové. Bezdotykové zneužívání zahrnuje např. setkání s exhibicionisty a účast na sexuálních aktivitách, kde nedochází k žádnému tělesnému kontaktu, např. vystavování dítěte pornografickým videozáznamům. Kontaktní zneužívání je takové, kde dochází k pohlavnímu kontaktu, včetně laskání prsou a pohlavních orgánů, pohlavnímu styku, pohlavnímu styku orálnímu nebo análnímu.*“ Tato definice nám konkrétněji a šířeji ukazuje, co vše se pod pojmem CSA skrývá.

Sexuální zneužívání a právo

Z hlediska českého práva nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb. ve své zvláštní části nově obsahuje hlavu III, která zahrnuje trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti.

Jedná se o pohlavní zneužití (§ 187).

Trestní zákoník definuje skutkovou podstatu trestného činu pohlavního zneužití vykonáním soulože s dítětem mladším patnácti let nebo jiným způsobem pohlavního zneužití. Zde hrozí odnětí svobody na jeden rok až osm let.

K závažnější formě pohlavního zneužití dochází, jestliže pachatel spáchá tento čin na dítěti svěřeném jeho doзору, zneužívaje jeho závislosti nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu. V tomto případě jde o rodiče – a to i nevlastního, vychovatele, lékaře, vedoucího dětského tábora, a pachateli hrozí dvě léta až deset let.

Trestně právní praxe posuzuje sexuální chování pachatele i v případě, že k souloži nedošlo, ale jednalo se například o osahávání na intimních místech oběti, popřípadě jinou manipulaci s pohlavními orgány či druhotnými pohlavními znaky, např. oblast prsou u dívek.

Trestně odpovědný je také pachatel v rámci „zdravého vztahu“, například vrstevnického, i pokud k souloži došlo dobrovolně, protože v ČR je věková hranice pro legální pohlavní styk stanovena na 15 let.

Pachateli musí být ovšem znám věk oběti. Pokud by se oběť jevila jako osoba starší 15 let a pachatel by o jejím věku nad patnáct let vůbec nepochyboval, jednal by ve skutkovém omylu. Trestný čin pohlavní zneužití i svádění k pohlavnímu styku vyžadují úmyslného zavinění, a proto by nebylo toto jednání pachatele považováno za trestné.

V širším zdravotním a psychologickém významu, z hlediska možných důsledků pro další život dítěte, má však pohlavní zneužití širší význam, i v případě, když by např. při bezdotykové formě sexuálního zneužití nebyla splněna kritéria trestného činu.

Výskyt sexuálního zneužívání v ČR

Výzkumy v České republice uvádějí různé hodnoty prevalence CSA – sexuálního zneužívání dětí. Zmiňované odlišnosti se objevují hlavně z důvodů nejednotnosti používaných definicí sexuálního zneužívání a dětského věku, odlišné jsou také způsoby sběru dat v rámci jednotlivých výzkumů (Dunovský, Dytrych, Matějček a kol., 1995).

Pokud se nejdříve podíváme na jiné výzkumy, než je poslední reprezentativní výzkum z roku 2016 společnosti Focus pro Persefona z.s., které se uskutečnily v rámci České republiky, a zaměřovaly se na frekvenci výskytu sexuálního zneužívání, můžeme vidět onu zmiňovanou odlišnost, a to i v rámci stejného výzkumného týmu. Otázkou totiž je, jaká je skutečný výskyt sexuálního zneužívání, protože se dá předpokládat, že část dotázaných není ochotna na takto intimní a zraňující otázky odpovídat dle reálné skutečnosti.

Podle studie sexuálního chování obyvatel ČR Weisse a Zvěřiny v letech 1993, 1998 a 2003, 2008 a 2013 zkušenost se sexuálním zneužíváním uvádělo (dotazováno v každém výzkumu bylo vždy cca 2 tis respondentů) 4,6 – 7,1 % mužů a 8,7 – 10,4 % žen (měření v pětiletých intervalech vykazovala různé výsledky). Z výsledků posledního šetření vyplývá, že většina zneužití jsou nepenetrativní povahy. Policii bylo oznámeno minimum případů (3 % u žen a 4 % u mužů), rodičům oznámilo skutečnost 14 % žen a 4 % mužů. 47 % žen a 27 % mužů uvedlo, že tato traumatizující zkušenost měla negativní vliv na jejich další sexuální a partnerský život.

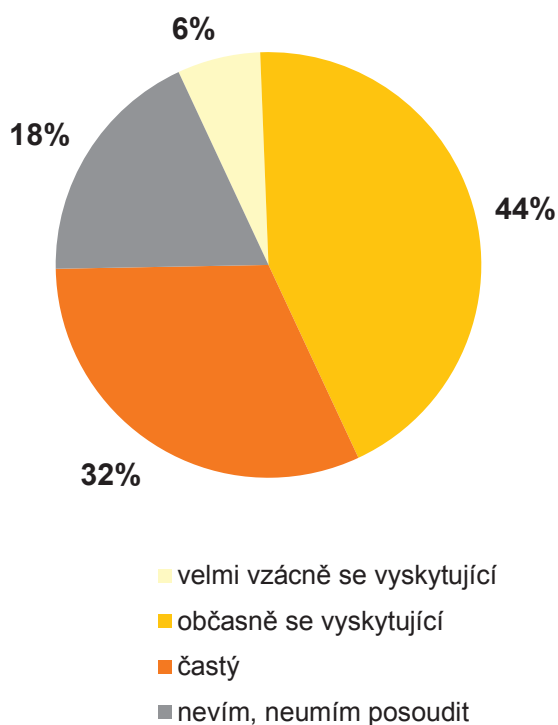
Další reprezentativní výzkum prevalence sexuálního zneužití v dětství v naší populaci provedl (dle Halfarová, 2002) tým Sdružení Linky bezpečí (Pöthe, Halfarová, Bosák, Csémy) v letech 1997-8. Tento jev sledoval na reprezentativním vzorku 1112 osob. Někteří z forem sexuálního zneužití v dětství potvrdilo 33 % žen a 17 % mužů. Více jak 50 % zneužitých uvedlo zkušenost s opakovaným zneužitím.

Závažnost a frekvence výskytu sexuálního zneužívání z pohledu české veřejnosti

Výzkum Focusu ukázal, že jen 6 % respondentů se domnívá, že zneužívání dětí je u nás velmi vzácně se vyskytujícím jevem. Podle 44 % dotázaných se toto jednání vyskytuje občasně a podle 32 % často. Více než dvě třetiny dotázaných vnímají to, že sexuální násilí a zneužívání dětí je jev, který se ve společnosti nevyskytuje vzácně, i když jen třetina si myslí, že často. Je tedy zřejmé, že lidé vnímají, že sexuální násilí a zneužívání není ve společnosti věc okrajová.

Takřka polovina respondentů odhaduje, že za rok je v České republice zneužito méně než tisíc dětí, zhruba třetina pak to, že je jich méně než pět set. Dle Rady Evropy bylo jedno z pěti dětí obětí nějaké formy sexuálního zneužití či násilí, také další odhady a výzkumy hovoří podobně (Karkošková, 2014) což znamená, že představa veřejnosti o množství dětí, kterých se týká sexuální násilí je v rozporu s předpokládanou realitou dle respondentů a neodpovídá ani tomu, že si respondenti myslí, že je to poměrně často se vyskytující jev. Jejich odhad je proti tomu velmi malý a vypovídá o nevědomém odporu a neschopnosti vidět reálnými očima to, co se ve společnosti skutečně děje a kolika dětem je ve skutečnosti ubližováno. Je zřejmé, že je velmi obtížné si přiznat, že tolika dětem je ve skutečnosti ubližováno a že je také tolik lidí, kteří sexuální násilí na dětech páchají. Mohli bychom tento jev popsat jako obranný mechanismus běžného člověka, který sice uznává, že je to vážná věc, ale zároveň říká, že se děje někde jinde, než v jeho blízkém okolí a netýká se dětí a lidí, které zná. Je totiž velmi náročné si skutečně přiznat, že se sexuální násilí na dětech, týká tolika dětí.

Graf č. 3: Frekvence výskytu sexuálního násilí a zneužívání dětí v ČR

Znění otázky: „Nyní se věnujme problematice sexuálního násilí a zneužívání dětí. Je to, dle vašeho názoru, u nás problém...“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016.

Nejčastější pachatelé sexuálního násilí

Respondenti usuzují, že nejčastějšími pachateli sexuálního násilí na dětech jsou jejich nevlastní rodiče (49 %) nebo nepříbuzní dospělí, kteří dítě znají (40 %). Poměrně často jsou za agresory pokládány také neznámé dospělé osoby (32 %) a jiní příbuzní krom vlastních a nevlastních rodičů a sourozenců (29 %).

Názor, že nejčastějšími pachateli sexuálního násilí na dětech jsou jejich nevlastní rodiče, zastávají častěji lidé s vysokoškolským vzděláním, pracující na pozicích vysoce kvalifikovaných odborníků a top manažerů a osoby s nejvyšším socioekonomickým statutem. V případě ostatních typů pachatelů se názory jednotlivých sociodemografických skupin příliš neliší.

Respondenti výzkumu jsou tedy přesvědčeni, že zneužívání páchají zejména osoby, které nejsou s dětmi v úplně nejbližším vztahu, tedy nikoliv vlastní rodiče. Pro většinu populace je tedy nepřijatelné vidět to, že pachatelé zneužívání jsou nejčastěji osoby, které jsou s dětmi v nejbližším vztahu, rodiče, prarodiče. Je to sice přirozená obrana, ale velmi společensky nebezpečná, protože podporuje stereotypy, že zneužívatelem není ten, kdo je dítěti nejbližší. I když většinu těchto činů spáchají osoby, které jsou s dítětem v důvěrném vztahu a dítě jim důvěřuje (Karkošková, 2014). Dle výzkumů Sexuální chování v ČR Weise a Zvěřiny (Weis, Zvěřina, 2001) více jak polovina pachatelů zneužití je v s dětmi v tom nejbližším vztahu, jsou tedy jejich rodiči.

Opět můžeme mluvit o obranných mechanismech, které veřejnost používá, pokud je konfrontována s pachatelem a přímo zneužívanými dětmi. Tyto stereotypy pak přispívají k tomu, že společnost neučí děti adekvátně to, jak chránit sami sebe, své tělo, že ani nikdo blízký, ani jejich rodič nemá právo dítěti zasahovat do jeho tělesné integrity. Díky tomu děti neumí říci NE, pokud jejich přirozenou naivitou zneužije někdo, kdo má jejich důvěru a koho znají.

Graf č. 9: Nejčastější pachatelé sexuálního násilí a zneužívání dětí (max. 3 odpovědi)

Znění otázky: „Pachatelem sexuálního násilí a zneužívání dětí je, dle Vašeho názoru, nejčastěji...?
Možnost více odpovědí, max. 3“

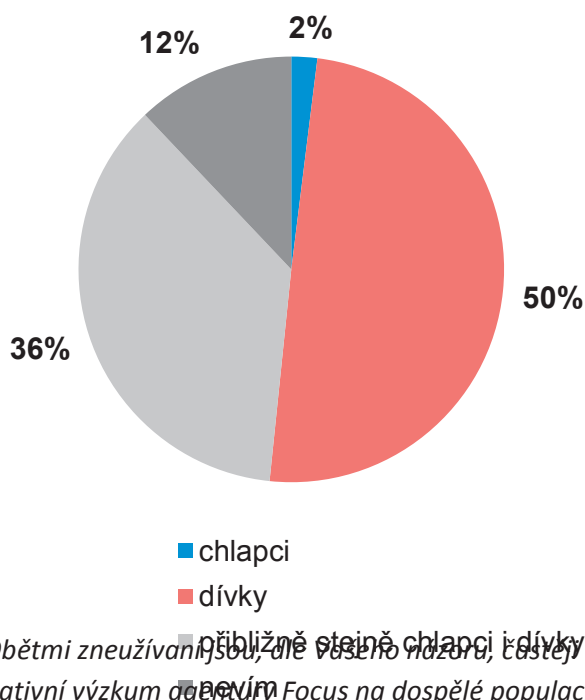
Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016.

Pohlaví obětí sexuálního násilí

Většina respondentů je přesvědčena, že častěji zneužívanými jsou dívky, což jistě odpovídá realitě. Vyjádření, že jen dvě procenta respondentů se domnívají, že častěji zneužívanými jsou chlapci, může to vést k tomu, že je ve společnosti bagatelizováno sexuální násilí týkající se chlapců. Odhaduje se, že zneužívání je rozloženo zhruba dívky v poměru k chlapcům je dvě třetiny vůči jedné (Weis, Zvěřina, 2001).

Je zřejmé, že respondenti jsou si vědomi toho, že procento nahlášených případů sexuálního zneužívání na policii neodpovídá tomu, jaké násilí ve skutečnosti opravdu je v realitě. Podobné je to také s odhadem odsouzení pachatelů, i zde si je většina respondentů vědoma, že skutečně odsouzených pachatelů je méně než polovina.

Graf č. 104: Pohlaví častějších obětí sexuálního násilí

Znění otázky: „Obětmi zneužívání jsou, dle Vašeho názoru, častěji...“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016.

Děti nejvíce ohrožené sexuální násilím

Jako rizikové rodiny z hlediska sexuálního zneužívání se jeví takové rodiny, kde jeden, nebo oba rodiče nejsou schopni zodpovědně a plně převzít rodičovskou roli. Dále jsou to pak rodiny a lidé, u

nichž došlo k anomálnímu vývoji osobnosti, lidé agresivní, impulsivní, často trpící neurotickými obtížemi, a také lidé závislí na alkoholu či drogách (Hanušová, 2006). Pokud tedy dítě vyrůstá v takovéto rodině, je ho možné vnímat jako ohrožené. Je také známo, že se sexuální násilí a zneužívání objevuje ve všech rodinách napříč spektrem a nesouvisí příliš se vzděláním, socioekonomickými aspekty. Jako rizikové se jeví také takové rodiny, kde někdo z jejich členů sám byl v minulosti zneužíván či byl obětí sexuálního násilí.

Více než třetina dotázaných v rámci výzkumu Focusu se nedomnívá, že by riziko zneužívání souviselo s podobou rodiny, v níž dítě vyrůstá, nebo s typem péče, které se mu dostává. Tři desetiny respondentů si myslí, že více jsou tímto jevem ohroženy děti ze sociálně slabých rodin (30 %), z rodin, kde je někdo závislý na alkoholu či drogách (30 %) nebo z rozvrácených rodin (28 %). Méně, než desetina dotázaných se domnívá, že by zneužívání byly častěji vystaveny děti z rodin etnických menšin nebo děti umístěné v ústavní nebo pěstounské péči. Do jisté míry tedy výsledek potvrzuje spíše stereotypní vnímání toho, kde se sexuální násilí a zneužívání dětí děje a je pak velmi obtížné zveřejnit a odhalit násilí v rodinách, kde pachatel je vzdělaný, s vysokým socioekonomickým statutem.

Graf č. 11: Děti nejvíce ohrožené sexuálním násilím pocházejí z:

Znění otázky: „Nejvíce ohrožené tímto jevem jsou, dle vašeho názoru, děti z.... (možnost max. 3 odpovědí)...“

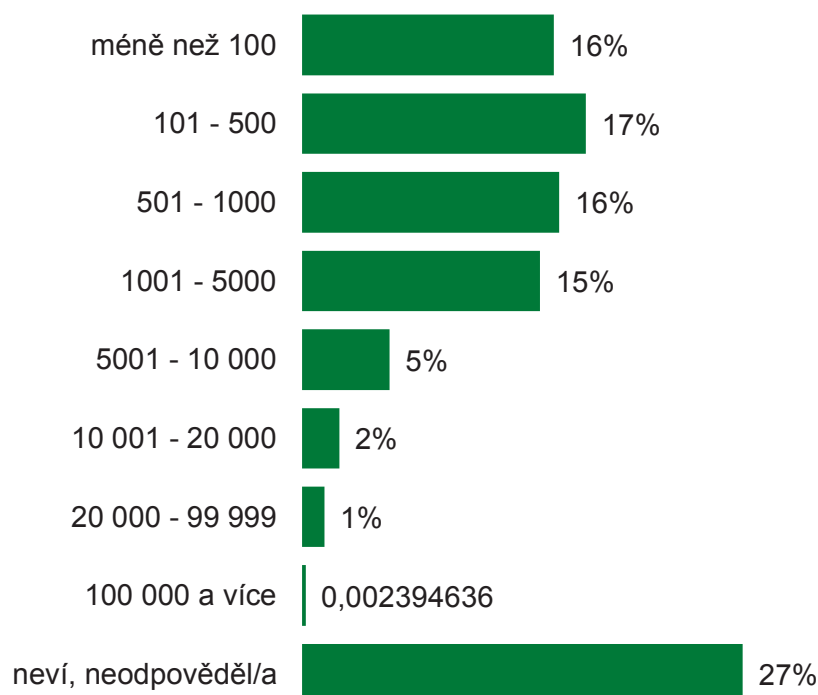
Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016.

Odhad počtu sexuálně zneužitých dětí

Respondenti mají rozdílné odhady o počtu dětí zneužitých ročně v ČR. 16 % se domnívá, že je jich méně než 100, 17 % předpokládá, že jde o 101 – 500 dětí, podle 16 % jich je 501 – 1000 a podle 15 % 1 001 – 5 000. 27 % si tento počet vůbec odhadnout netroufá. Respondenti pracující na pozicích vysoce kvalifikovaných odborníků a top manažerů o něco častěji uvádějí nižší odhady – méně než 100 dětí a 101 až 500 dětí. Jak už bylo zmíněno výše, je pro většinu respondentů velmi problematické si priznat, že procento zneužitých dětí je vysoké, že se to týká tisíců dětí, které žijí mezi námi. Je také zajímavá souvislost nižších odhadů s vyšším socioekonomickým statutem respondentů, můžeme se

domnívat, že v této skupině lidí je vyloženě obtížné vidět to, že je kolem nich tolik dětí, které jsou zraňovány, traumatizovány a kterým je tímto způsobem ubližováno. Jako by dobrá životní situace respondentů zavírala více očí před realitou a sexuální násilím a zneužíváním.

Graf č. 12: Odhad počtu dětí sexuálně zneužitých za rok v ČR

Znění otázky: „V České republice žijí cca 2 miliony dětí mladších 15 let. Kolik dětí je, podle Vašeho názoru, v České republice ročně sexuálně zneužito (včetně případů nenahlášených na policii)?“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

Odhad nahlášených případů na policii a případů, za něž je pachatel odsouzen

Podobně jako při odhadu počtu zneužitých dětí mají dotázaní i při posouzení podílu případů nahlášených na policii velmi rozdílné názory. Průměrný odhad činí 46 %, odpovědi jsou ovšem rozprostřeny téměř po celé škále od 0 % do 100 %. Více než třetina respondentů podíl vůbec odhadnout nedokáže (36 %).

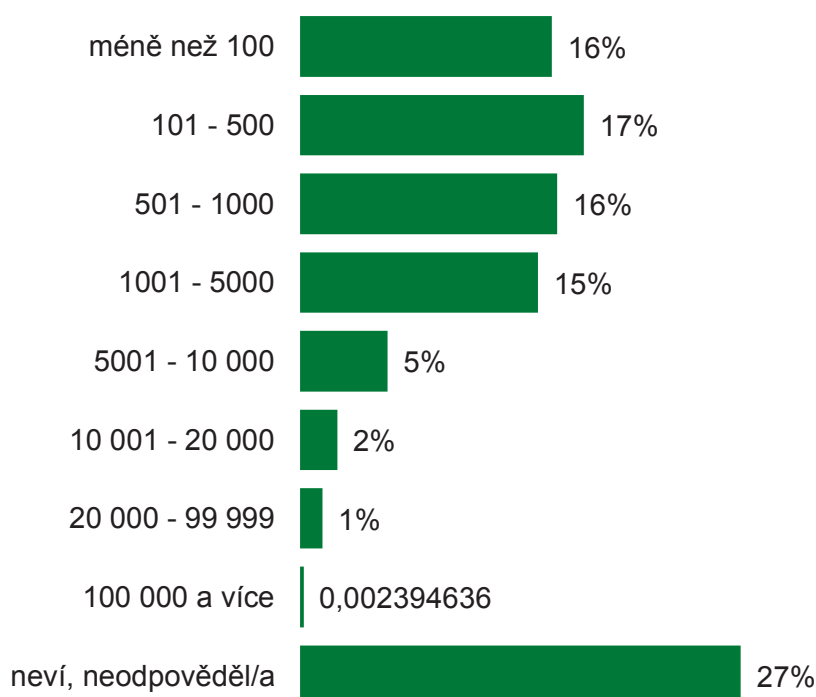
Dotázaní se nedomnívají, že pachatelům, kteří sexuálně zneužívají děti, hrozí velké nebezpečí potrestání. 13 % předpokládá, že odsouzena je nejvýše desetina pachatelů, 45 % odhaduje, že trest dostane nejvýše polovina. Jen 19 % si myslí, že je odsouzena nadpoloviční většina pachatelů těchto deliktů. 38 % tento podíl nedokáže odhadnout.

Respondenti se tedy domnívají, že necelá polovina případů zneužívání dětí je oznámena na policii a jen čtyři z deseti pachatelů zneužití jsou pak skutečně odsouzeni.

Dle výzkumu sexuálního chování v ČR Weisse a Zvěřiny (Weiss, Zvěřina, 2001) oznámilo na policii zneužití pouze 9 procent mužů a pouze 4 procenta žen, podobné číslo (mezi 4-10 %) také uvádí dle zahraničních zdrojů Karkošková ve své knize Obete sexuálního zneužívání dětí mezi námi (2014).

Tady vidíme velmi výrazný rozdíl v tom, kolik je opravdu zveřejněných případů v rámci policejního a soudního řízení a toho, co si veřejnost myslí, že je řešeno. Tímto rozparem je tedy možné velmi dobře prezentovat latentnost a skrytost CSA – sexuálního násilí a zneužívání na dětech. Díky specifčnosti celé problematiky, která zahrnuje jak specifické znaky samotného činu, obranné mechanismy veřejnosti vůči tomuto tématu – tedy tendenci nevěřit tomu ve svém bezprostředním okolí, zranitelnosti dětí, zmatení, pocitům viny, studu a dalšímu, se odhalování a dokazování tohoto zločinu jeví jako velmi obtížné a problematické. Je zde jasně možné vidět, že je třeba zvyšovat citlivost veřejnosti vůči CSA, což může potažmo zvyšovat důvěru zasažených dětí v odhalení a zveřejnění, protože dostanou podporu od svého okolí. To pak může vést k většímu procentu policii nahlášených případů a také vyššímu počtu skutečně odsouzených pachatelů, kteří se dopustili sexuálního násilí či zneužití dětí.

Graf č. 135: Odhad počtu dětí sexuálně zneužitých za rok v ČR

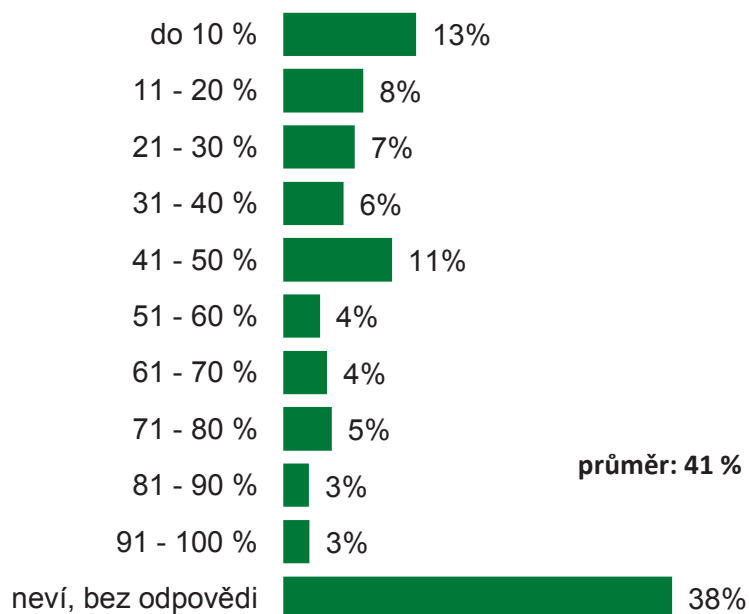

Znění otázky: „V České republice žijí cca 2 miliony dětí mladších 15 let. Kolik dětí je, podle Vašeho názoru, v České republice ročně sexuálně zneužito (včetně případů nenahlášených na policii)?“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

Graf č. 146: Odhad podílů případů sexuálního zneužití dítěte, za něž je pachatel odsouzen

Znění otázky: „V kolika procentech všech případů, včetně těch nenahlášených na policii je podle Vašeho názoru pachatel odsouzen za sexuální zneužití dítěte?“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

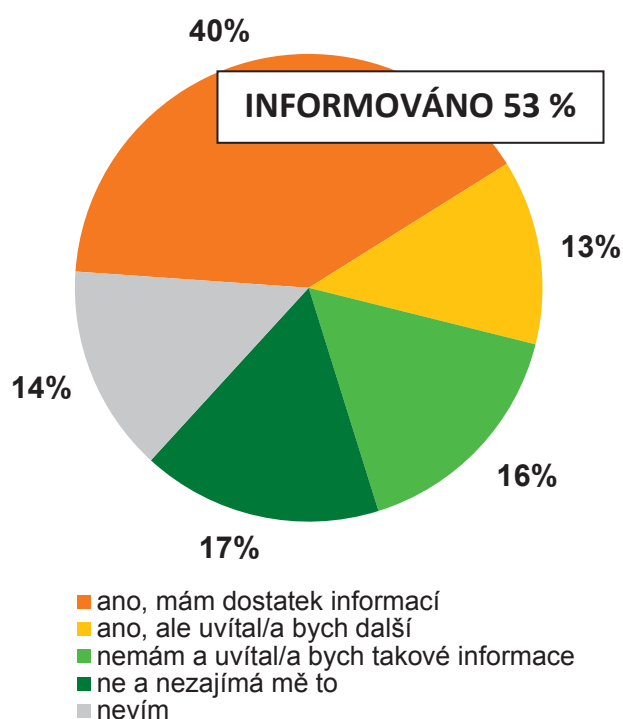
Názory společnosti na další aspekty týkající se zneužívání

Převážná většina respondentů vnímá komplikované postavení dětských obětí sexuálního násilí ve vztahu k okolí a domnívá se, že tyto děti se bojí svěřit kvůli tomu, že se stydí (souhlasí 78 %), bojí se, že jim nikdo neuvěří (74 %), mají pocit viny (64 %) nebo se bojí trestu (63 %).

Co se týká dalších zkoumaných postojů k CSA, nejvyšší míru souhlasu vykazují ty výroky o sexuálním násilí na dětech, které se zaměřují především na rychlý a účinný postih pachatelů (ukládání vysokých trestů, rychlá a účinná reakce policie při oznámení podobných činů a evidence a sledování agresorů) a možnost bezplatného vyšetření obětí na pohlavní choroby. Relativně nejméně dotázaní souhlasí s nutností vytvořit systém okamžité finanční pomoci obětem sexuálního násilí (i tak ovšem podíl souhlasících činí 68 %). Je tedy zřejmé, že respondenti jsou si celkově vědomy komplikovanosti celé problematiky, zranitelnosti dětských obětí a jsou také relativně otevřeni tomu, aby se vše kolem CSA řešilo rychleji a razantněji.

Co se týká informovanosti veřejnosti o problematice CSA, nadpoloviční většina respondentů si připadá dostatečně informovaná o tom, jak postupovat v případě, kdy se setkají se zneužíváním dětí (53 %). Třetina dotázaných má informací nedostatek (33 %). Zájem o další informace má celkem 29 % respondentů.

Graf č. 157: Informovanost o tom co dělat v případě osobního setkání se zneužíváním dětí

Znění otázky: „Máte dostatek informací, co dělat, pokud byste se osobně setkal/a zneužívání dětí?“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

Informace o tom, jak se zachovat v případě osobního setkání se zneužíváním dětí, respondenti získali především ze vzdělávacích a dokumentárních televizních pořadů (42 %). Významnými informačními zdroji jsou také internet (33 %), seriály a filmy vysílané v televizi (30 %) a denní tisk a časopisy (29 %).

Respondenti, zajímající se o další informace o zneužívání dětí, chtějí zejména vědět, na koho se obrátit v případě, kdy tento problém zaznamenají (21 %), mají zájem obecně o jakékoliv informace (19 %) nebo chtějí vědět, jak postupovat při zjištění zneužívání (19 %).

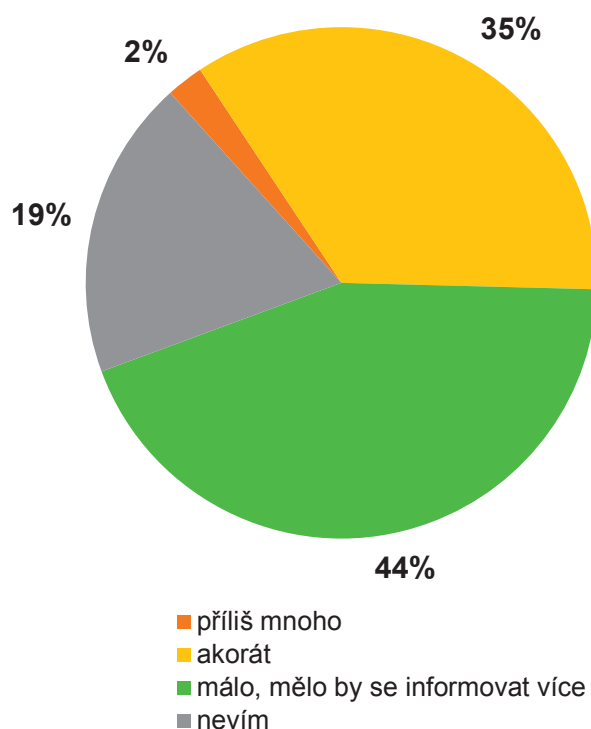
Mezi institucemi, které by lidé oslovili v případě, kdy by se ve svém okolí setkali se zneužíváním dětí, jednoznačně vede policie (obrátilo by se na ni 76 % respondentů). S velkým odstupem následují lékaři (24 %), krizová centra nebo linky telefonní pomoci (23 %) a specializované organizace, které se tímto problémem zabývají (22 %).

Více než čtyři desetiny dotázaných se domnívají, že informovanost veřejnosti o problematice sexuálního zneužívání je nedostatečná a měla by být větší (44 %). 35 % se domnívá, že míra informování je adekvátní a podle 2 % je informací příliš mnoho.

Zajímavé je zjištění, že ačkoliv si většina respondentů myslí, že je o problematice CSA dostatečně informována, jsou pak přesvědčeni, že informovanost veřejnosti jako takové není úplně dostatečná, můžeme vidět opět rozpor, a tedy také jiný přístup k sobě samému a ostatním. Vzhledem k tomu, že tematika CSA není příliš moc medializována, nemluví se o ni veřejně, je zajímavé, že respondenti mají pocit, že tomu tak ve veřejném prostoru je a je možné najít dostatek informací. Stejně tak je velmi

důležité sdělení, že většina respondentů by se v případě potřeby obrátili na policii, jako na instituci, která by měla dítěti jednoznačně pomoci. Ze zkušenosti z praxe se však toto až tak často neděje, stejně jako je otázkou, jak běžný policista umí zacházet s touto problematikou a nakolik je odborně v problematice CSA orientován.

Graf č. 8: Rozsah informování o sexuálním zneužívání dětí

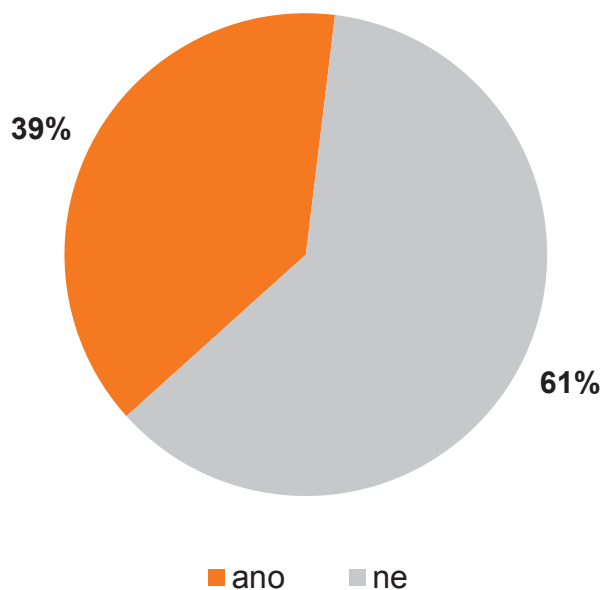

Znění otázky: „Do jaké míry se, dle vašeho názoru, u nás informuje o problematice sexuálního zneužívání dětí?“
Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

Zkušenost s násilím v dětství

U respondentů jsme také zjišťovali, zda nějakou podobu fyzického, psychického nebo sexuálního násilí zažili v dětství, tedy před 15. rokem věku. Někakou formu zkušenosti s násilím v tomto období života deklaruje 39 % respondentů. Přestože jde o stejnou hodnotu jako v případě sexuálního obtěžování či násilí v dospělosti, překrývají se obě skupiny obětí pouze částečně, jak uvidíme v další části zprávy.

Graf č.16: Zkušenost s fyzickým, psychickým nebo sexuálním násilím před 15. rokem věku – souhrnně (celý soubor)

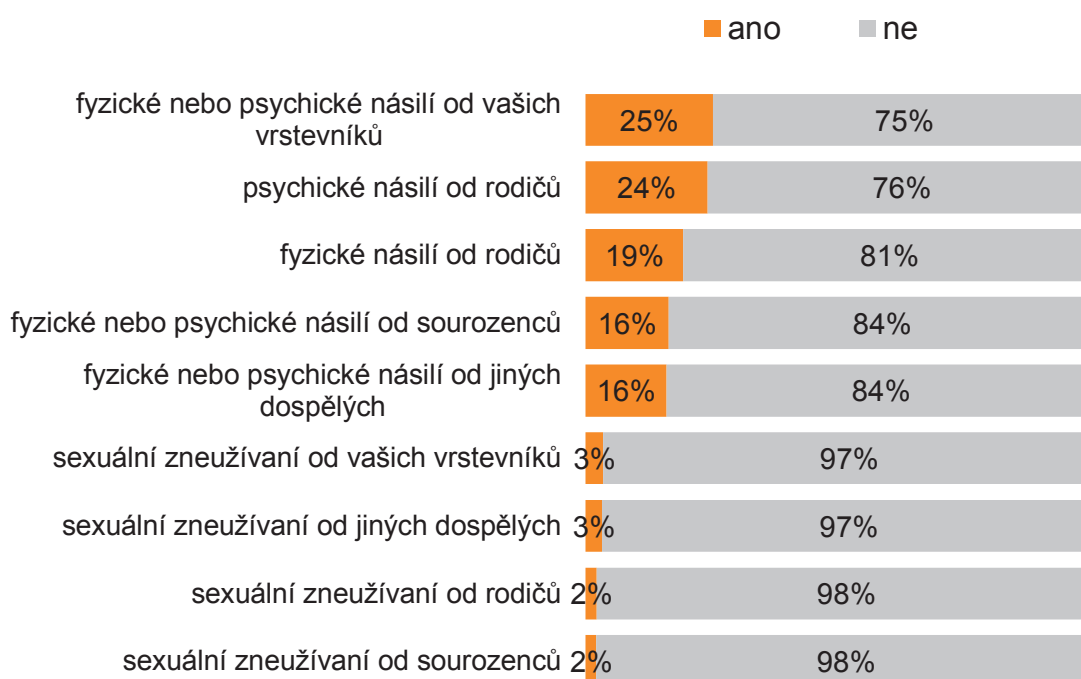

Znění otázky: „Zažil/a jste před svým 15. rokem některou z následujících věcí?“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

Nejčastějšími projevy násilí, který dotázaní v dětství zažili, byly fyzická nebo psychická agrese ze strany vrstevníků (25 %) a psychické násilí ze strany rodičů (24 %). Necelá pětina respondentů čelila od rodičů i fyzickému násilí (19 %). Násilí od sourozenců zakusilo 16 % dotázaných a od jiných dospělých než rodičů rovněž 16 %.

Graf č. 179: Osobní zkušenost s různými podobami násilí před 15. rokem věku (celý soubor)

Znění otázky: „Někteří lidé měli těžké dětství, ve kterém se setkávali s různými nepříjemnými jevy. Zažil/a jste před svým 15. rokem některou z následujících věcí?“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016; pouze respondenti, kteří jednotlivé typy chování zažili

Pohled na sociodemografické charakteristiky respondentů, kteří v dětství zakusili různé projevy násilí, poukazuje na sociální rozměr tohoto jevu. Jednotlivým typům agresivního chování byli vystaveni především respondenti, kteří jsou nyní nezaměstnaní a dotázaní s nejnižším socioekonomickým statusem E. Častěji mu čelili také osoby se základním vzděláním. Z genderového hlediska platí, že oběťmi byli spíše muži – rozdíly mezi pohlavími ale nejsou zásadní.

Agresivním projevem, který měl tendenci se často opakovat, bylo zejména sexuální zneužívání ze strany sourozenců (2 % dotázaných, kteří ho zažili, mu čelili pořád nebo téměř pořád a 23 % mnohokrát). Psychické násilí od rodičů zakoušela 3 % respondentů pořád a 18 % mnohokrát, fyzické násilí ze strany rodičů 3 % pořád a 15 % mnohokrát). Je ovšem třeba mít na paměti, že podíly dotázaných, kteří zažili jednotlivé projevy agrese, se navzájem velmi lišily. Počet dotázaných, kteří se k frekvenci jednotlivých jevů vyjadřovali, najdeme v posledním sloupci tabulky.

Tabulka č. 6: Frekvence různých projevů násilí před 15. rokem věku (pouze respondenti, kteří jednotlivé typy chování v dětství zažili)

	pořád nebo téměř pořád	mnohokrát	párkrát	jednou, dvakrát	počet odpovědí (N)

sexuální zneužívání od sourozenců	2%	23%	18%	57%	44
psychické násilí od rodičů	3%	18%	40%	39%	500
fyzické násilí od rodičů	3%	15%	42%	41%	400
fyzické nebo psychické násilí od sourozenců	1%	16%	43%	40%	340
sexuální zneužívání od jiných dospělých osob	1%	15%	21%	63%	67
sexuální zneužívání od rodičů	7%	9%	24%	61%	46
sexuální zneužívání od vrstevníků	3%	10%	30%	58%	71
fyzické nebo psychické násilí od vrstevníků	1%	10%	50%	40%	521
fyzické nebo psychické násilí od jiných dospělých	1%	9%	41%	48%	331

Znění otázky: „Někteří lidé měli těžké dětství, ve kterém se setkávali s různými nepříjemnými jevy. Zažil/a jste před svým 15. rokem některou z následujících věcí?“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016; pouze respondenti, kteří jednotlivé typy chování zažili

V rámci výzkumu uvedlo 5% dotázaných, že před 15. rokem života zažili nějakou formu sexuálního zneužití – ze strany rodičů či jiných dospělých osob, sourozenců nebo vrstevníků. Zkušenost se sexuálním zneužíváním v dětství není výrazně diferencována podle pohlaví, vzdělání nebo jiných sociodemografických charakteristik. Výjimkou jsou dotázaní, kteří jsou v současné době nezaměstnaní – 13 % z nich v dětství zažilo zneužití (oproti 5 % v celém souboru).

Tabulka č. 7: Zkušenost se sexuálním zneužíváním před 15. rokem věku – dle sociodemografických charakteristik

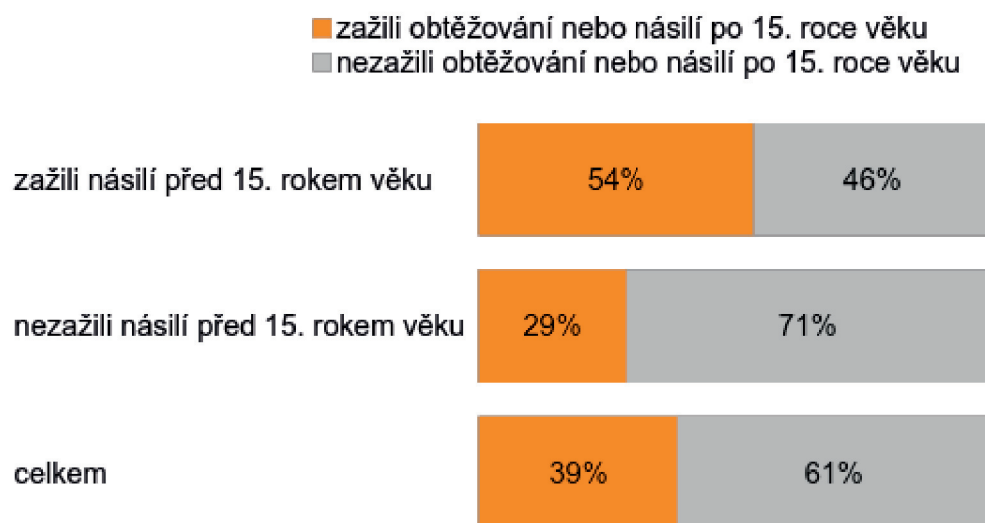
		ano	ne
	<i>Celkem</i>	5%	95%
Pohlaví	Muž	4%	96%
	Žena	6%	94%
Věk	18-24	5%	95%
	25-34	5%	95%
	35-44	5%	95%
	45-54	6%	94%
	55-64	4%	96%
	65 a více	5%	95%
Vzdělání	Základní	4%	96%
	SŠ bez maturity	6%	94%
	SŠ s maturitou	5%	95%
	Vysokoškolské	3%	97%
ekonomická aktivita	vysoce kvalifikovaní odborníci, top management	3%	97%
	střední řídicí pracovníci, majitelé menších firem	5%	95%
	úředníci, nemanuální pracující	4%	96%
	manuálně pracující	4%	96%

	důchodci - starobní, invalidní	5%	95%
	Studenti	4%	96%
	osoby v domácnosti	3%	97%
	Nezaměstnaní	13%	87%
socioekonomický status	A	3%	97%
	B	6%	94%
	C1	5%	95%
	C2	4%	96%
	D	4%	96%
	E	8%	92%
děti do 18 let v domácnosti	s dětmi	4%	96%
	bez dětí	5%	95%

Souvislost zážitku násilí v dětství a v pozdějším věku

Dotázaní, kteří zakusili nějakou formu násilí v dětství, mají větší pravděpodobnost, že budou čelit obtěžování či sexuálnímu násilí po 15. roce života (54 % z nich). U respondentů, jejichž dětství nebylo zážitkem násilí poznamenáno, činí tento podíl „pouze“ 29 %.

Graf č. 18: Souvislost zkušenosti násilí před 15. rokem věku a zážitku sexuálního obtěžování nebo násilí po 15. roce věku

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

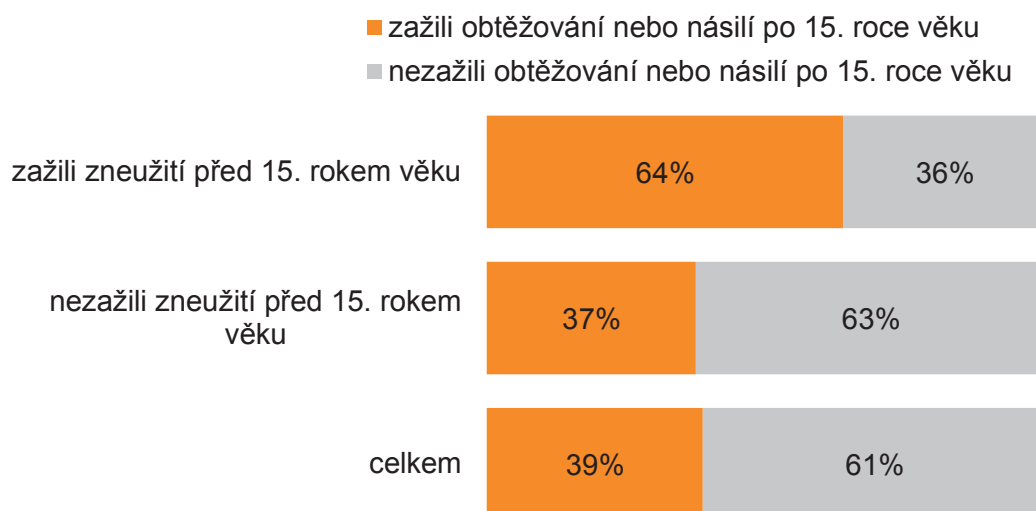
Ještě výraznější souvislost je patrná, pokud se zaměříme pouze na vztah sexuálního zneužívání v dětství a sexuálního obtěžování či násilím v pozdějším věku. Téměř dvě třetiny z těch, kdo deklarují,

že v dětství prožili sexuální zneužití, byli v pozdějším věku vystaveni sexuálnímu obtěžování či násilí (64 %).

U respondentů výzkumu, který provedl tým Linky bezpečí v letech 1997-98 byla také sledována míra subjektivně prožívaných následků. Kladně na otázku, zda trpěl/a následky toho, co prožil/a, odpovědělo 71,4% respondentů, u kterých zneužití zahrnovalo tělesnou penetraci. „Intenzita subjektivně prožitých následků se výrazně lišila podle charakteru zneužití. Následky, se kterými se dlouho nevyrovnali, pociťovalo 22,9 % z těch respondentů, kteří byli zneužiti kontaktní formou a 42,9 % z těch, u kterých zneužití zahrnovalo tělesnou penetraci. Trvalé, celoživotní psychické následky prožívá 21,4 % respondentů zneužitých penetrací. Potřebu profesionální pomoci cítí 33,9 % všech respondentů, kteří uvedli nějakou z forem sexuálního zneužití, pouze 58,2 % (z nich, pozn. autorky) ví, kde ji hledat.“ (Halfarová, 2002).

Graf č. 19: Souvislost zkušenosti sexuálního zneužívání před 15. rokem věku a zážitku sexuálního obtěžování nebo násilí po 15. roce věku

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

Platí ovšem také, že zažije-li osoba nějakou formu násilí – a zejména sexuálního zneužívání – v dětství, zvyšuje se pravděpodobnost, že se později sama stane

původcem sexuálního obtěžování či napadení. Jak ukazuje následující tabulka, 20 % respondentů, kteří v dětství zažili nějakou formu násilí, se později stali původci sexuálního obtěžování či agrese. V celém souboru to přitom bylo pouze 11 %. Ještě vyšší je tento podíl u dětských obětí zneužívání: k tomu, že po 15. roce věku iniciovali nějaké problematické sexuálně motivované jednání, se přiznává 25 % z nich.

Tabulka č. 8: Frekvence různých projevů násilí před 15. rokem věku (pouze respondenti, kteří jednotlivé typy chování v dětství zažili)

	původci násilí nebo obtěžování	ostatní respondenti	celkem
zažili v dětství násilí	20%	80%	100%
nezažili v dětství násilí	5%	95%	100%
<i>Celkem</i>	<i>11%</i>	<i>89%</i>	<i>100%</i>

zažili v dětství zneužití	25%	75%	100%
nezažili zneužití	10%	90%	100%
<i>Celkem</i>	<i>11%</i>	<i>89%</i>	<i>100%</i>

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

Toto zjištění koresponduje také s výsledky výzkumu Weisse a Zvěřiny (Weiss, 2005), kde ženy, které se staly oběťmi závažného zneužívání v dětství byly častěji také oběti sexuálního násilí v dospělosti.

SEXUÁLNÍ NÁSILÍ: VĚC VEŘEJNÁ

Blanka Nyklová

Jak je patné z úvodních i předchozích kapitol, sexuální násilí má řadu stránek a jeho dopady se týkají nejen osobního života těch, kdo se s ním potkají, ale i jejich možností fungování ve společnosti. Z toho plyne, že se jedná o problematiku, která se nutně týká celé společnosti, a proto je důležité reflektovat, jakým způsobem se k ní společnost vztahuje, co o ní ví a jaké reakce sama považuje za adekvátní. V této kapitole se zaměřím na informovanost o sexuálním násilí, a to jak z pohledu těch, kdo jej zažili, tak z perspektivy české veřejnosti. Nejprve představím to, jak informovanost o různých stránkách sexuálního násilí v České republice hodnotí ty, které mu byly vystaveny, a to na základě kvalitativního výzkumu agentury Focus pro Persefonu. Dále se zaměřím na obecnou informovanost české společnosti o dané problematice ve světle některých jiných výzkumů a na oblasti, v nichž si česká veřejnost přeje získat více informací o celé problematice. Poslední část kapitoly se věnuje vnímané vlastní informovanosti o sexuálním zneužívání dětí.

Informovanost o sexuálním násilí očima, těch, kdo jej zažily

Kvalitativní šetření agentury Focus, který vedl dvacet hloubkových rozhovorů se ženami, které zažily jednu z forem fyzického a mnohdy dlouhodobého sexuálního násilí se mimo jiné dotkl i toho, jak vnímají způsoby a dostatečnost informovanosti o této problematice v médiích. Obecně lze jejich vnímání způsobů toho, jak se v médiích sexuální násilí prezentuje označit za velmi kritické. Na jedné straně vnímají informování jako nedostatečné. O tématu se podle nich málo informuje, což ukazuje na jeho tabuizaci, minimální nebo vůbec žádný prostor je věnován tomu, jaké jsou následky násilí a samotné trauma, které násilí způsobuje je samo o sobě silně tabuizováno. Nepochází tak ani k informování o tom, jak s traumatem dále pracovat a jak v dané situaci jednat. Dalším problémem je pak neustálé opakování stereotypních představ o tom, jak se oběti chovají či by se chovat měly, které se těch, kdo násilí prožily, velmi silně dotýkají. Pokud se sexuální násilí v médiích objevuje, tak je to buď v souvislosti s konkrétním činem, kdy ale často dochází k bulvarizaci a kritice oběti za její chování (a tedy přispění k násilí směřovanému proti její osobě). Případně je celá událost skandalizovaná a podávána jako exces, něco nenormálního či výjimečného. Slovy jedné z dotázaných, kterou znásilnil její nadřízený: „*Buď je to tabu, o ničem se nemluví, co se snažíme zakrýt, zamést pod koberec. Prostě o čem nechceme vědět, co nechceme vidět, slyšet, dobrovolná slepota, hluchota. A na druhou stranu v různých médiích je sexuální násilí nebo zprávy o sexuálním násilí prezentováno jako senzace.*“

Dotázané přitom často spojují lepší informovanost o tématu s možností lépe se s vlastní zkušeností vyrovnat, a to i díky tomu, že by lepší informovanost mohla ovlivnit reakce okolí, včetně reakcí samotných médií. Jedna z účastnic výzkumu, jejíž případ se dostal před soud, popisuje chování médií takto: „*Média se toho chytla jako myš špeku a pásla se na tom. A hloupé je, že nemají moc ohledů k poškozeným. Hlavně ze začátku kauzy mě doma hledali, všude možně, kde to šlo, tam mě hledali a chtěli se mnou mluvit.*“ Ač je pochopitelné, že se sdělovací prostředky snaží získat vyjádření všech zúčastněných stran, zvolený způsob kontaktování v daném případě vedl k další traumatizaci dotázané, protože zcela ignoroval trauma, kterým prošla a v souvislosti se soudním procesem procházela i v době medializace případu.

Nepochopení povahy problému a následné zkreslené informování o něm, je vnímáno jako jednak zraňující a jednak silně zavádějící. Žena, která zažila přepadení spojené s pokusem o znásilnění, trefně

reflektuje absurdnost informací, která média uvádějí, když zjevně nedomyšlejí ani obsah vlastních sdělení: „*Amnesty International dělala kvantitativní celorepublikový výzkum, ze kterého vyvstalo, že oběti násilí jsou částí populace vnímány jako spoluviníci, ne-li jako úplní viníci. Pokud si část společnosti myslí, že když je žena vyzývavě oblečená nebo má minisukni [pak je to problém]. A teď je otázka, jestli to může být takhle dlouhá sukně nebo takhle dlouhá sukně, nebo tedy všechny musíme nosit sukni pod kolena? Nebo můžeme chodit naličené, nemůžeme? Nebo když se setmí, tak tím pádem ven nemůžu chodit nebo do určitých částí města nemůžu chodit, takže tam můžou chodit jenom muži? To jsou otázky, které by se podle mě měly víc tematizovat a mělo by se proměnit chápání vůbec toho [problému].“.* Tato výpověď zároveň poukazuje na to, že prezentované stereotypy přispívají k vydávání genderově podmíněného násilí jako něčeho, co „přirozeně“ vyplývá z postavení žen ve společnosti. Pokud se ženy chovají, jakoby měly rovné postavení, rovný přístup do veřejného prostoru, právo oblékat se podle vlastních představ atd., pak se automaticky stávají spolu/vinnými z násilí, kterého se na nich dopouštějí ti, kdo ve skutečnosti mají jako jediní nárok na vše zmíněné.

Další traumatizace těch, kdo znásilnění, pokus o něj či zneužívání zažily ze strany médií, souvisí s představou dotázaných o tom, jak by média naopak mohla informovanost a vnímání problematiky pozitivně ovlivnit. Za první nutný krok přitom označují informování v rozsahu, který by odpovídal skutečné závažnosti a výskytu sexuálního násilí a nezaměřoval se pouze na případy, které jsou extrémní a dále podporují stereotypní představy o „správném znásilnění“. To by mohlo přispět k tomu, že by samy přeživší mohly o vlastní zkušenosti otevřeně mluvit. Žena znásilněná po krátké známosti na schůzce o tom říká: „*Mělo by se o tom mluvit víc, aby co nejvíc lidí vědělo, co se děje a aby člověku nedělo problém o tom mluvit. Zním plno lidí, kteří s tím mají zkušenost, ale dělá jim problém říct „znásilnění“. Měli bychom se naučit tu věc pojmenovat pravým jménem“.*

Ženy se zkušeností se sexuálním násilím přiléhavě pojmenovávají i dopady tabuizace jednak na ty, kdo něco podobného zažili a jednak na společnost jako celek. Za významné zde lze označit především skutečnost, že lidé, kteří získali jistou odbornost skrze vlastní dlouhodobě reflektovanou zkušenost, často velmi ostře vnímají i celospolečenskou stránku věci: „*Tím, že je to takové tabu, že se často na oběti ukazuje prstem, tak radši chtějí zůstat v anonymitě. Bylo by fajn, kdyby se to změnilo a mohly samy jako k tomu říct svoje,*“ říká žena zneužívaná v době dospívání vlastním otcem. Jako zásadní problém spatřují postižené především nedostatek pomoci a empatie ze strany vlastního okolí, jednak velmi chladný, objektivizující přístup ze strany odborné veřejnosti. Zásadní je tu opět nedostatek informací o tom, že se jedná o problém, který se týká všech a přímo se může dotknout de facto kohokoli, jak jedna z dotázaných reaguje na otázku po tom, co by se v přístupu sdělovacích prostředků mělo změnit: „*Jakýmsi způsobem navádět na solidaritu a pomoc. Ten, kdo se stal obětí násilí [není výjimkou], může se to stát komukoliv z nás.*“

Přístup médií dotázané kritizují i kvůli tomu, že nahrává další tabuizaci tématu. Lidé, kteří nějakou formu sexuálního násilí zažili, nežijí ve společenském vakuu. Naopak si velmi dobře uvědomují, jaké předsudky a stigmatizace ve společnosti i na straně odborné veřejnosti, s níž se v některých případech setkávají i osobně (lékařský či policejní personál). To vede k velmi účinnému umlčování obětí a další tabuizaci tématu: „*Předpokládáte tu reakci a opravdu si nemyslím, že to zvyšuje pravděpodobnost toho, že s tím [vlastní zkušeností se sexuálním násilím] půjdete něco dělat. A to je pro mě hrozný problém, protože to znamená začarovaný kruh, ze kterého není žádná cesta ven.*“

Informování v médiích ale není jediným možným zdrojem informací o problematice sexuálního násilí. Ženy z kvantitativního šetření pro organizaci Persefona se proto vyjadřovaly i k jiným možnostem

referování o tématu, a to hlavně z hlediska prevence sexuálního násilí ve společnosti. Zatímco kurzy sebeobrany, chápané jako forma prevence v očích české veřejnosti (viz níže), se ve výpovědích objevovaly sporadicky, velmi často zaznívalo přesvědčení, že zásadní je změna hodnot a obsahu učiva. Školu jako místo, kde by bylo možné základní informace o sexuálním násilí získat, zmiňovala většina dotázaných. Důraz vůbec nekladly na schopnost fyzicky se ubránit, ale na vštěpování postojů k druhým, které jsou respektující, vedení k ohleduplnosti k právům a svobodám druhých. Zároveň zaznívaly názory zdůrazňující nutnost vést společnost k uvědomování si důsledků vlastních činů, které se mohou zdát ve stávající společenské atmosféře jako ospravedlnitelné, ve skutečnosti ale poznamenávají druhé na celý život a ospravedlnitelné nejsou. Opět se setkáváme i s názorem, že se jedná o celospolečenský problém a jedině změna pojmání problematiky sexuálního násilí jako celku může vést je změně náhledu na oběti těchto činů a následně i ochotě jim pomoci a případně i na četnost jejich výskytu.

Kromě důrazu na celospolečenskou povahu sexuálního násilí a v souvislosti s ní se dotázané vyjadřovaly i pro zlepšení informovanosti o tom, jaké kroky konkrétně udělat v případě, že se staneme terčem sexuálního násilí. Jako nedostatečnou vnímají informovanost o možnostech pomoci a o neziskových organizacích, které pomoc specificky v těchto případech poskytují. Právě nedostatek informací a pocit, že se v tomto směru mnoho nemění, vedl řadu z dotázaných i k ochotě výzkumu se zúčastnit. Řada z nich totiž uváděla, že po prožitém násilí právě kvůli nedostatku informací o újmě (viz kapitola Petry Vláčelové v této knize) rozpoznat některé projevy posttraumatické stresové poruchy, čímž se dále komplikoval jejich stav, protože pokud pomoc vyhledaly, pak nikoli v souvislosti s prožitým násilím, tedy spouštěčem psychických i fyzických potíží.

Informovanost české společnosti o sexuálním násilí

V této části se zaměřím na to, zda představy žen, které různé velmi závažné formy sexuálního násilí osobně zažily a začaly se se svou zkušeností aktivně vyrovnávat, odpovídají tomu, jak česká společnost problematiku vnímá. Vycházím zde jednak z kvantitativního výzkumu pro organizaci Persefona, jednak ze studií, které na dané téma vznikly jak v České republice, tak v rámci mezinárodních srovnávacích výzkumů.

Nejprve se zaměřím na zhodnocení toho, jak odbornice na mediální studia vyhodnotily kvalitu zobrazování genderově podmíněného násilí v českých médiích (Appeltová, Možíšová, Vochocová 2016). Tato analýza se nezaměřuje pouze na sexuální násilí, ale pojednává formou kvantitativní obsahové analýzy různé formy genderově podmíněného násilí napříč různými typy médií, včetně televizního vysílání. Autorky studie uvádějí, že sexuální násilí je ze všech forem genderově podmíněného násilí tím nejčastěji zobrazovaným (tvoří dvě třetiny sledovaných zpráv). Zvláštní pozornosti se pak těší sexuální násilí na osobách mladších 18 let, nejvíce mediální pozornosti ve shodě s kritikou účastnic kvalitativního výzkumu přitáhly případy sexuálního násilí ze strany neznámé osoby na neznámém místě. Autorky upozorňují na potenciálně nebezpečnou praxi používání ilustračních záběrů (v televizi) a fotografií, které výrazně zvyšují riziko stereotypizace jak situací, v nichž k sexuálnímu násilí dochází, tak toho jak oběť a případně pachatel vypadají. Ženy tvoří absolutní většinu popisovaných obětí, přičemž muži mají podobné postavení mezi zobrazovanými pachateli, byť se okrajově objevují i případy např. znásilnění vězně spoluvězněm (Appeltová, Možíšová, Vochocová 2016: 30). Autorky se vyjadřují i k dalším aspektům zobrazování oběti, které je podle shrnutí s předchozí částí této kapitoly vnímáno samotnými přeživšími vnímáno potenciálně traumaticky.

Primárním zdrojem informací pro média představují policie a soudy, přičemž kvůli způsobu, jímž jsou sdělovány, dochází k sekundární viktimizaci (viz níže v kapitole Ivety Urbánkové). V některých případech jsou totiž vykreslovány detaily průběhu násilí, což vede ke zcela neadekvátním erotickým konotacím a fetišizaci znásilnění (Appeltová, Možíšová, Vochocová 2016: 37).

Autorky mediální studie se věnují stereotypizaci, nicméně z jejich analýzy vyplývá, že prostředky kvantitativní analýzy dochází v českých médiích spíše ke stereotypizaci pachatelů než obětí. Pachatelé jsou častěji označováni expresivním jazykem a navíc jsou patologizováni – má se jednat o devianty, uživatele návykových látek atp. Problémem toho způsobu informování a informování právě o takových případech je příspěvek k marginalizaci celé problematiky, jejímu odsouvání na společenský okraj.

Druhou část studie představuje podrobná kvalitativní studie vybraných médií se zaměřením na to, jaké rámce deníky a zpravodajské servery používají pro informování o genderově podmíněném násilí nejčastěji. Autorky studie si všímají především způsobů, jimiž dochází k bagatelizaci násilí, obhajobě pachatelů či vytlačování sexuálního násilí mimo český kulturní kontext, tedy různých typů stereotypizace genderově podmíněného násilí, včetně toho sexuálního. Autorky studie identifikovaly především následující rámce sexuálního násilí, které rezonují s pohledem dotázaných v rámci kvalitativní analýzy pro organizaci Persefona: sexuální násilí v kontextu kariéry vlivných mužů, kdy často dochází ke zpochybnování důvěryhodnosti obětí a naopak k vyzdvihování toho, co vlivní muži dokázali či by dokázat mohli, pokud by jim v tom nebránilo obvinění. S tím souvisí rámec kontroverzí v souvislosti se sexuálním násilím, kam spadá zpravování o falešných obviněních, pochybnostech o pravosti obvinění či poukaz na odlišné kulturní normy (kdy by ten samý čin jinde jako sexuální násilí identifikován nebyl). Na to navazuje rámec obecně genderově podmíněného násilí jako problému v kulturně odlišných zemích, kdy se i ze sexuálního násilí stává lidskoprávní téma, ovšem pouze pokud se děje jinde (Appeltová, Možíšová, Vochocová 2016: 40 – 60).

V souvislosti s tímto rámcem je třeba připomenout zjištění z kvantitativní části výzkumu mezi českou veřejností pro Persefonu. Setkáváme se tu s vytlačováním sexuálního násilí mimo náš kulturní či společenský rámec. I dospělá populace České republiky je toho názoru, že sexuálního násilí se nejčastěji dopouštějí cizí osoby, což si myslí 49 % dotázaných a je to v přímém rozporu s realitou, neboť většina obětí těžkého sexuálního násilí útočníka alespoň do nějaké míry zná a velmi často se jedná o osobu blízkou, se kterou sdílí domácnost či o buď stávajícího či bývalého partnera. S tímto stereotypem i s uvedenou mediální analýzou silně rezonuje skutečnost, že celých 73 % dotázaných souhlasilo s výrokem, že „se zvyšujícím počtem cizinců v ČR vzroste i počet sexuálních deliktů“. Byť by se tedy mohlo ze šetření zdát, že představy společnosti o pachatelích/kách sexuálního násilí relativně odpovídají skutečnosti, když může podle nadpoloviční většiny dotázaných být pachatelem i obětí de facto kdokoliv, tato otázka naopak ukazuje na hlubokou zakořeněnost představy o cizosti či exotičnosti tohoto typu násilí.

Stejný výsledek Česká republika zopakovala i v mimořádném šetření pro Evropskou komisi Eurobarometer (2016). Spolu s Řeckem, Slovenskem, Maltou a Litvou je více než polovina místní populace přesvědčena, že pravděpodobnější pachatelem znásilnění na ženě je cizí člověk, spíše než osoba, kterou žena zná. Česká republika je s 57 % v tomto ohledu na „špicí“ EU, jejíž průměr je 31 % (Eurobarometer 2016: 60).

Mezi rámci, identifikovanými ve zmiňované mediální analýze, figuruje i zneužití nadřazené/vůdčí role vůči oběti a bagatelizace viny s odkazem na vlivnost pachatele či kulturní rozdíly v chápání toho, co je sexuální násilí (Appeltová, Možíšová, Vochocová 2016: 40 – 60). Pokud vztáhneme identifikované rámce k reprezentativní analýze veřejného mínění, kterou provedl Focus v roce 2015 pro organizaci Amnesty International, vidíme, že některé z nich se objevují i jako stereotypní představy české společnosti o znásilnění. Za relativně velkého zájmu médií se ve výzkumu mimo jiné ukázalo, že ve společnosti panuje představa o alespoň částečně spoluvinně obětí znásilnění v řadě případů (v alespoň jedné z uvedených situací je za takové označilo 63 % - Focus 2015: 7), stejně jako stereotypní představy o tom, kdo znásilnění typicky páchá. Stávající výzkum zopakoval některé z otázek výzkumu z roku 2015 s podobným výsledkem (např. představa o typickém násilníkovi a místě znásilnění jako vnějších, neznámých obětí – viz kapitola Jany Dvořáčkové v této knize).

Podobný výsledek navíc vzešel i ze zmiňovaného šetření pro Evropskou komisi Eurobarometer (2016), i když se nezaměřovalo na identické otázky. Mezinárodní srovnání v rámci Evropské unie mimo jiné poukázalo na to, že stejně jako v některých pobaltských a středo a východoevropských členských státech EU v České republice panuje představa, že za jistých okolností je v pořádku vynutit si sexuální styk na druhém bez jeho souhlasu (alespoň v jednom případě z uvedených si to myslí celkem 42 % českých respondentů oproti 27 % evropského průměru – Eurobarometr 2016: 68). S tímto zjištěním do určité míry souvisí i hierarchizace újmy, ke které podle dotázaných z kvantitativního výzkumu pro Persefonu dochází.

Zatímco „nucení k prostituci“ vnímá jako jednání způsobující „velmi vážnou újmu“ 77 % dotázaných stejně jako „vynucení sexu výhrůžkami, silou“, znásilnění prostitutky tak vnímá už jen 56 % dotázaných (dalších 25 % jej vnímá jako způsobující „spíše vážnou újmu“). Setkáváme se zde se stereotypem „oprávněné“ oběti, která si jako zaslouhuje pomoc a podporu. Pokud skutečná oběť sexuálního násilí nároky nesplňuje, dochází podle části populace k méně závažné újmě, což je velmi vážné zjištění. Ukazuje jednak na nedostatek povědomí o provázanosti jednotlivých projevů sexuálního násilí, ale také na popírání základní rovnosti všech lidí a jejich práva na pomoc v případě vnějšího narušení jejich osobní integrity.

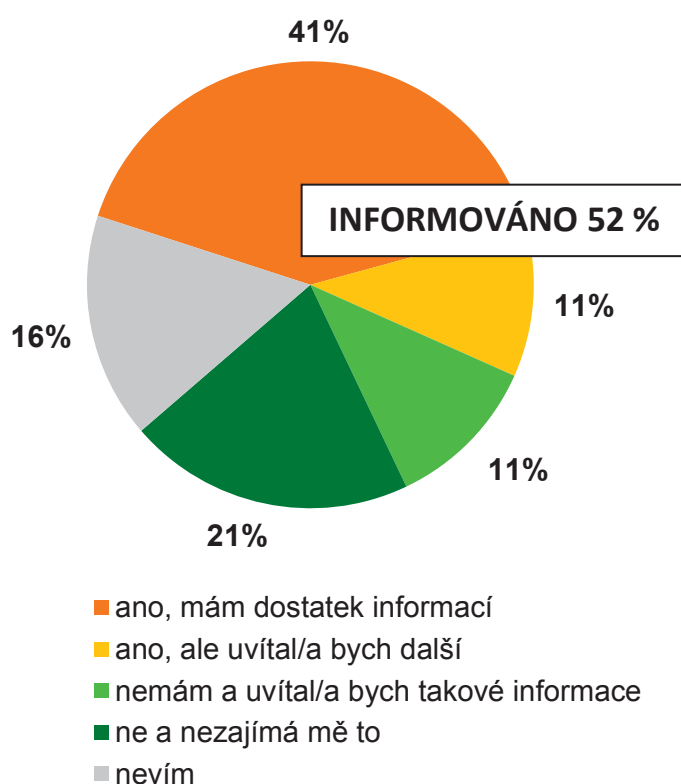
Z hlediska tématu této kapitoly, tedy informovanosti o sexuálním násilí v české populaci, je zajímavé zjištění stejné studie, že pokud jsou dotázaní silně přesvědčeni o tom, že domácí násilí proti mužům i ženám je špatné, pak mají výrazně menší sklon si myslet, že znásilnění a sexuální násilí obecně může být za určitých okolností ospravedlnitelné a zároveň odhadují, že ženy mají největší pravděpodobnost být vystaveny genderově podmíněnému násilí doma.

Na provázanost jednotlivých typů genderově násilí ukazuje skutečnost, že ve výzkumu pro Eurobarometer (2016) se ukázalo, že v České republice si polovina dotázaných myslí, že sexuální obtěžování je běžné, zatímco stejný podíl dotázaných je přesvědčen, že tomu tak není. Průměr za EU přitom ukazuje, že si většina dotázaných napříč EU (70 %) myslí, že sexuální obtěžování žen je běžné a jen 28 % si myslí, že tomu tak není (dopočet tvoří odpovědi „nevím“ – Eurobarometer 2016: 54). S tím souvisí i skutečnost, že pouze 22 % českých dotázaných ve výzkumu správně uvedla, že dotýkat se nevhodným či nechtěným způsobem kolegyně v práci je špatné a proti zákonu (platnému v ČR). Částečně pozitivní je to, že 44 % dotázaných věří, že takové jednání je špatné a mělo by být nezákonné.

Výsledky výzkumů, včetně toho stávajícího, tedy ukazují na nepříliš dobrou informovanost o jednotlivých projevech sexuálního násilí a obtěžování. Přesto více než polovina dotázaných v kvantitativním šetření pro organizaci Persefona uvedla, že se cítí být dobře informována o způsobech prevence sexuálního násilí, jak ukazuje i následující graf:

Graf č. 2010: Informovanost o možnostech prevence sexuálního obtěžování či napadení

Znění otázky: „Máte dostatek informací, jak se bránit před sexuálním obtěžováním či napadením, tj. co dělat, aby člověk takovým situacím předcházel?““

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

Ukazuje se přitom, že hodnocení vlastní informovanosti a (ne)zájem o další informace souvisí se sociodemografickými charakteristikami respondentů.

- Dostatečně informováni se cítí být lidé s vysokoškolským vzděláním, pracující na kvalifikovanějších pozicích.
- Studenti a nejmladší respondenti do 24 let mají častěji zájem o další informace na toto téma.
- Muži, nejstarší respondenti nad 65 let, důchodci a lidé se základním vzděláním častěji nemají zájem o další informace, i když dostatečně informováni nejsou.

Pocit o vlastní informovanost, bez ohledu na to, zda se ukazuje z odpovědí na jednotlivé otázky, pak vede k zaujímání silnějšího postoje k jednotlivým otázkám. Tito dotázaní méně často volí variantu „nevím“, což je v daném výzkumu u některých otázek významné. Jak ukazují grafy č. 5 a 6 v kapitole

Hany Jandové a téměř shodně se zjištěním, že 27 % dotázaných nedokáže odhadnout procento těch, kdo jsou za znásilnění odsouzeni, jedná se přitom o relativně častou variantu odpovědi, a to právě u činů, jež česká veřejnost hodnotí jako nejzávažnější.

Pokud se zaměříme na oblast obrany před sexuálním násilím, docházíme ke srovnatelným číslům jako u informovanosti o možnostech prevence. Informováno se cítí 51 % dotázaných, zatímco více než třetina (34 %) cítí, že nemá dostatek informací. 24 % dotázaných má zájem o další informace. Z tohoto zjištění lze usuzovat na to, že respondenti a respondentky pravděpodobně nerozlišují mezi obranou a prevencí.

Vzhledem ke výše zmiňované analýze mediálních obsahů, jež jsou přístupné v ČR je důležité zjistit, odkud dotázaní nejčastěji čerpají informace o sexuálním násilí. Následující tabulka ukazuje, že nejčastějším zdrojem informací je televize a tisk:

Tabulka č. 91: Zdroje informací o obraně před sexuálním násilím

zdroj informací	v %
v televizi v publicistických, vzdělávacích, dokumentárních pořadech	43%
z internetu	41%
v denním tisku, časopisech	29%
v televizi v různých seriálech, filmech, apod.	29%
od přátel, kamarádů	27%
v rozhlase	13%
od rodičů či jiných příbuzných	12%
od policie (na přednášce ve škole, veřejné přednášce, z letáků, apod.)	10%
na střední škole v rámci běžného vyučování	9%
odborné literatury	9%
a základní škole v rámci běžného vyučování	7%
od psychologa	5%
od neziskové organizace, která se touto problematikou zabývá	4%
od lékaře či jiného zdravotnického personálu	4%
kurzu sebeobrany či obdobně zaměřeném kurzu	3%
na vysoké škole v rámci běžného vyučování	2%
z jiného zdroje	1%

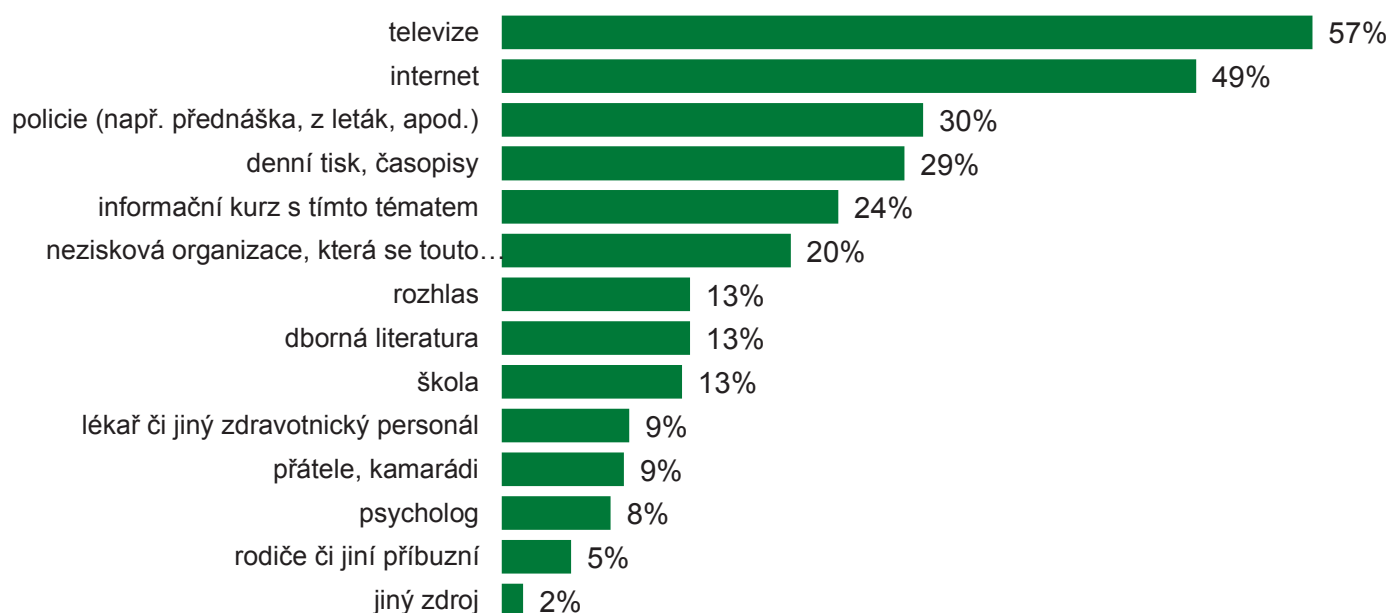
Znění otázky: „Kde jste informace o této problematice získal/a? Můžete vybrat více odpovědí.“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

Z televizních publicistických a vzdělávacích pořadů čerpají informace hlavně lidé s vyšším socioekonomickým statusem, z internetu osoby v domácnosti, lidé ve věku 25 – 34 let, studenti a dotázaní pracující na pozicích vysoce kvalifikovaných odborníků a top manažerů. Denní tisk a časopisy jsou zdrojem informací zejména pro osoby ve věku 65 a více let a důchodce. Míra získávání informací z televizních filmů a seriálů je ve všech sociodemografických kategoriích obdobná.

Byť by vzhledem k nízké reálné informovanosti o provázanosti jednotlivých jevů genderově podmíněného sexuálního násilí bylo žádoucí, aby si zvýšení vlastní informovanosti přálo více dotázaných, u těch, kteří takové přání vyslovili, je nutné zjistit, jaký způsob informování preferují. To ukazuje následující graf:

Graf č. 2111: Preferované informační zdroje mezi zájemci o další informace

Znění otázky: „Z jakého zdroje byste chtěl/a získat dané informace? Můžete vybrat více odpovědí.“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016; pouze zájemci o další informace – N = 533

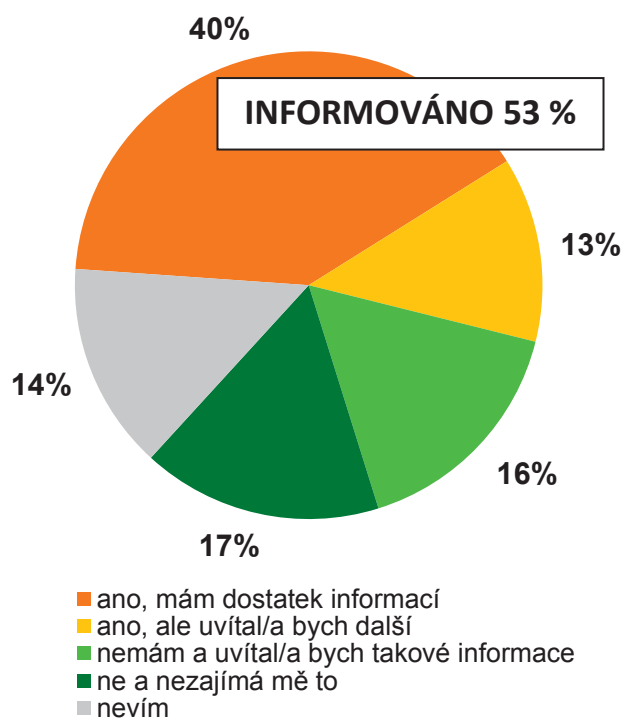
Respondenti, kteří mají zájem o další informace o obraně před sexuálním násilím, mohli spontánně uvést, jaký typ informací by zejména ocenili. Na prvním místě jsou požadovány informace o možných a účinných způsobech obrany při napadení (35 % zájemců o informace), dále obecnější informace o tom, jak při napadení reagovat a co dělat (14 %). 13 % má zájem o všechny či jakékoliv informace, 11 % o kontakty, na koho se v takovém případě obrátit. Toto zjištění je závažné minimálně ze dvou důvodů. Pokud jej porovnáme s mírou informovanosti o povaze a závažnosti jednotlivých projevů sexuálního násilí, je zřejmé, že obecná informovanost a představy o něm a o újmě, kterou může způsobit a způsobuje, jsou často značně zkreslené. Z kvalitativního výzkumu mezi oběťmi znásilnění, pokusu o něj či sexuálního zneužívání v dětství přitom vyplývá, že hlavní deficity v informovanosti netkví v nedostatku informací o možnostech obrany v případě napadení. Je možné předpokládat, že přání dozvědět se více o možnostech obrany v případě napadení, což je formulace vzešlá přímo od dotázaných, souvisí s představou pachatele jako někoho cizího. Z toho plyne, že informování by se

mělo především zaměřit na zvyšování povědomí o provázanosti jednotlivých jevů, tedy nikoliv pouze na projevy sexuálního násilí, které jsou v ČR považovány za nejzávažnější, na obecné informace o reálném výskytu sexuálního násilí v ČR a konečně i na přerámování způsobů, jimiž se o něm běžně informuje.

Představy o vlastní informovanosti o sexuálním zneužívání dětí v poslední části této kapitoly se zaměříme na vnímanou informovanost české populace o sexuálním zneužívání dětí, tedy projevu sexuálního násilí, který česká veřejnost považuje za jednoznačně nejzávažnější – jako způsobující „velmi vážnou újmu“ jej vnímá plných 93 % dotázaných.

Stejně jako v případě prevence a obrany před sexuálním násilím i v případě zneužívání dětí si nadpoloviční většina dotázaných myslí, že je o problematice dostatečně informovaná, jak ukazuje následující graf. Tato skutečnost kontrastuje s tím, že si více než čtyři desetiny dotázaných myslí, že informovanost veřejnosti o problematice sexuálního zneužívání je nedostatečná a měla by být větší (44 %). 35 % se domnívá, že míra informování je adekvátní a podle 2 % je informací dokonce příliš mnoho.

Graf č. 22: Informovanost o tom co dělat v případě osobního setkání se zneužíváním dětí

Znění otázky: „Máte dostatek informací, co dělat, pokud byste se osobně setkal/a zneužívání dětí?“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

Stejně jako ve výše uvedených případech i v případě zneužívání dětí mají na pocit o vlastní informovanosti o tom, co dělat v případě, kdy se respondent či respondentka setkají se zneužíváním dítěte, vliv sociodemografické charakteristiky.

Dostatek informací mají častěji lidé s vyšším vzděláním (středoškolské s maturitou, vysokoškolské), respondenti pracující na kvalifikovanějších pozicích a osoby s vyšším socioekonomickým statusem.

- Málo informováni si připadají a o další informace zájem mají především nejmladší respondenti ve věku do 24 let a dále studenti, osoby v domácnosti a nezaměstnaní.
- Nedostatek informací a zároveň nezájem o jejich získávání pozorujeme zejména u starších respondentů (nad 55 let), lidí se základním vzděláním, důchodců a nezaměstnaných.

Informace o tom, jak se zachovat v případě osobního setkání se zneužíváním dětí, respondenti získali především ze vzdělávacích a dokumentárních televizních pořadů (42 %). Významnými informačními zdroji jsou také internet (33 %), seriály a filmy vysílané v televizi (30 %) a denní tisk a časopisy (29 %), což opět ukazuje na potenciál, který má v oblasti informování o dané problematice především televize. Jako dosti problematické lze proto vnímat ilustrační záběry, jež mohou podporovat stereotypy, a jejichž používání v televizi konstatují autorky analýzy mediálních obsahů o genderově podmíněném násilí (Appeltoová, Možíšová, Vochocová 2016: 37). Televize (61 %) a internet (49 %) navíc představují zdroje, z nichž by ti, kdo mají zájem o více informací, tyto rádi získali.

Z níže uvedené tabulky je patrné, že i zde dotázané nejvíc zajímá praktická stránka věci, tedy co dělat v případě, že se o zneužívání dítěte dozví. Na rozdíl od žádaných informací pro obranu před sexuálním násilím a le hned na druhém místě figuruje potřeba po obecných informacích o tématu.

Tabulka č. 10: Informace, o něž respondenti projevují zájem (kategorizace spontánních odpovědí zájemců o informace)

další požadované informace	v %
na koho se obrátit, telefonní čísla	21%
víc informací obecně	19%
jak postupovat při zjištění zneužívání	19%
jak se zachovat k dítěti (oběti)- jak s ním komunikovat	13%
jak pomoci obětem	10%
jak odhalit, že je dítě zneužíváno	7%
prevence, jak zneužití předcházet	5%
jak dítě chránit, jak mu vše vysvětlit	5%
uvádění statistik- počty obětí, kterým místům se vyvarovat	3%
jak se bránit, lekce a kurzy sebeobrany	2%
více informování na školách, pro děti	2%
jaké jsou dostupné organizace zabývající se touto problematikou	2%
konkrétní případy, příběhy - obětí i pachatelů	2%
jak byl (bude) pachatel potrestán, jaký hrozí trest	2%
více brožur, letáků, tisku či informací na internetu	1%
jak poznat, že se jedná o násilníka- obecná charakteristika	1%
více informací v televizi - pořady, dokumenty, zprávy	1%
co udělat jako první, když se něco takového stane	1%
pomoc a rady od psychologů	1%

více přednášek na toto téma- od policie, odborníků	1%
jaké jsou podmínky vyšetřování- co musí oběť udělat, jak postupovat	0,5%
příklady a nacvičení modelových situací	0,2%
zvýšení bezpečnosti - policejní hlídky	0,2%
neví, neodpověděl	9%

Znění otázky: „Z jakého zdroje byste chtěl/a získat dané informace? Můžete vybrat více odpovědí.“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016; pouze zájemci o další informace – N = 607

Představy o tom, na koho se v případě podezření či zjištění zneužívání dítěte obrátit, ukazuje následující graf. Plyne z něj, že naprosto nejčastěji jmenovanou institucí je policie následovaná lékařem a krizovými linkami a organizacemi, jež se na oběti zneužívání zaměřují.

Graf č. 23: Kam by se respondenti obrátili v případě zneužívání dětí

Znění otázky: „Kde všude byste se obrátil/a o pomoc, pokud byste zjistil/a, že ve Vašem okolí dochází k sexuálnímu zneužívání dětí? Možnost více odpovědí.“

Zdroj: Reprezentativní výzkum agentury Focus na dospělé populaci ČR, březen – duben 2016

POMOC OBĚTEM SEXUÁLNÍHO NÁSILÍ

Iveta Urbánková, Blanka Franková, Zdeněk Dytrt

Zdroje pomoci pro oběti sexuálního násilí očima české veřejnosti

Kvantitativní výzkum na dospělé populaci ČR ukázal, že obětem znásilnění je doporučováno především řešit trestněprávní aspekty činu a obrátit se na policii (doporučuje 82 % respondentů). Často je také doporučováno vyhledání lékařské pomoci (62 %), jinou odbornou medicínskou pomoc (např. psychologickou či psychiatrickou) navrhuje méně než polovina dotázaných – 42 %. Jen necelá čtvrtina radí obrátit se na organizaci zabývající se pomocí obětem násilných činů (24 %). Názor, že by osoba postižená znásilněním neměla svou situaci řešit a pustit vše z hlavy je zastoupen zcela okrajově (1 %). Názory na to, jak by se měla zachovat a na koho by se měla obrátit oběť sexuálního násilí, nejsou výrazně odlišné u různých sociodemografických skupin v populaci (podle pohlaví, věku, vzdělání a podobně).

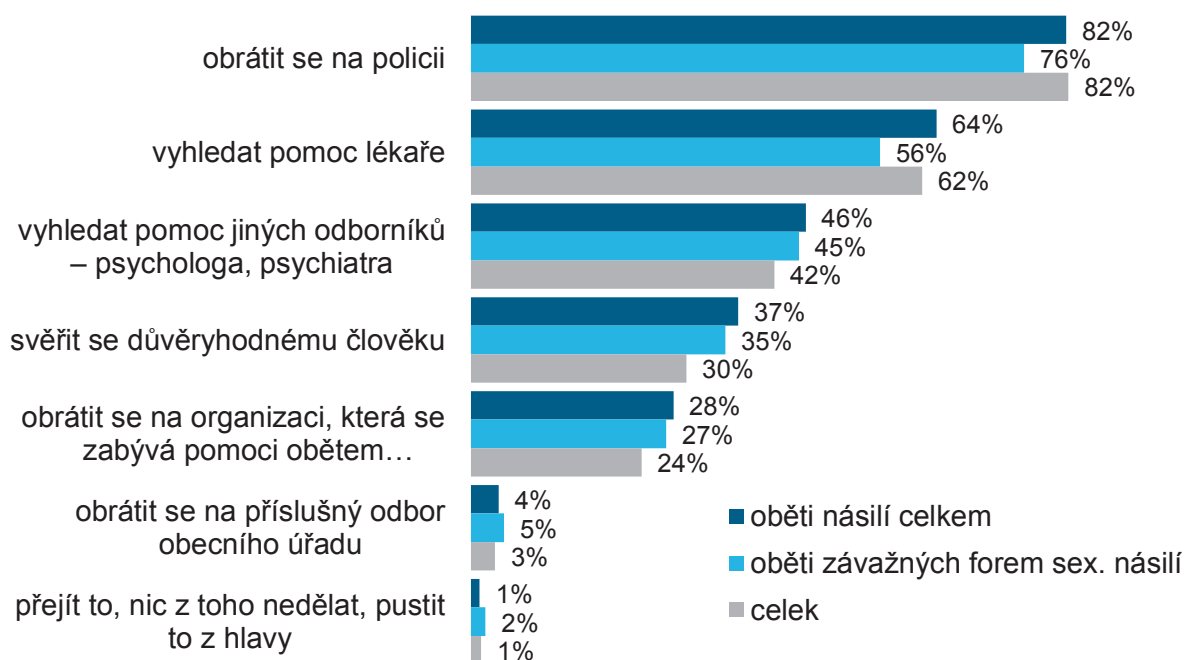
Výzkum tuto otázku zkoumal také z pohledu obětí sexuálního násilí a obtěžování - a to jak těch, kdo čelili násilí a obtěžování všech stupňů závažnosti, tak i specificky očima obětí závažných forem sexuálního násilí²³.

Následující graf porovnává názory celé populace s postoji obětí sexuálního násilí a obtěžování a dále s postoji dotázaných, kteří se stali obětí závažných forem sexuálního násilí. Oběti násilí častěji doporučují vyhledat pomoc odborníků (psychologa nebo psychiatra), svěřit se důvěryhodnému člověku nebo se obrátit na organizaci, která se pomocí obětem zabývá.

---

²³ **Za oběti násilí celkem** v tomto případě považujeme respondenty, kteří uvedli, že se stali terčem některého z 22 testovaných typů sexuálního obtěžování a násilí. **Jako oběti vážných forem sexuálního násilí** jsou označeni ti dotázaní, kteří deklarovali, že byli vystaveni následujícím typům jednání: nucení k orálnímu či análnímu sexu, vynucené ukojení rukou nebo jinou částí těla, vynucení sexu s osobou se sníženou obranyschopností (podnapilou, pod vlivem drog), vynucení styku vyhrůžkami, silou, sexuální styk s dítětem nebo pokus o něj, vynucení si sexu na partnerovi, manželovi / partnerce, manželce proti jeho/její vůli, znásilnění prostitutky nebo počátku chtěný sexuální kontakt, který zašel příliš daleko. Blíže viz kapitola 6.

Graf č.24: Jak by se měla zachovat oběť znásilnění (možnost více odpovědí)

Respondentům byla rovněž položena otázka, s osobou jakého pohlaví by svou situaci raději řešili, pokud by se sami stali obětí sexuálního napadení. Z pohledu celého souboru platí, preferována je komunikace se ženou (pro 38 % respondentů), jednání s mužem upřednostňuje jen 13 %. Poměrně velká část dotázaných uvádí, že jim na pohlaví těchto osob nezáleží (36 %), 14 % by se podle svých slov nikomu nesvěřilo. To, s kým by respondenti o prožitém sexuálním násilí mluvili, je ovlivněno jejich pohlavím. Muži i ženy by raději mluvili s osobou stejného pohlaví, zřetelné je to zejména u žen²⁴. Muži častěji deklarují, že je jim jedno, s kým hovoří a častěji také volí odpověď, že by se nikomu nesvěřovali. Ostatní charakteristiky respondentů jejich názory na toto téma výrazněji neovlivňují.

Výše uvedená data potvrzuje i praxe klientských pracovníků Persefony. Většina obětí sexuálního násilí preferuje obvykle osobu stejného pohlaví jako tu, které se jako první svěří či u které hledají odbornou pomoc. Zároveň ale platí, že pokud se oběť setká s vlídnou a adekvátní reakcí na svoji situaci, není nutně překážkou, že poskytovatelem pomoci je osoba jiného pohlaví, než oběť preferuje.

Podoby institucionální pomoci očima obětí sexuálního násilí

Vyhledání pomoci

Hlubkové rozhovory s oběťmi sexuálního násilí ukázaly, že základní bariérou využití jakékoli formy pomoci je strach vůbec se někomu svěřit a o nějakou pomoc požádat. Objevuje se strach z reakce okolí, z odsouzení a stigmatizace, z prozrazení své situace v okolí. Jak z kvalitativního, tak

²⁴ Se ženou by chtělo hovořit 7 % mužů a 67 % žen, s mužem 25 % mužů a 2 % žen

z kvantitativního šetření přitom vyplývá, že se nejedná o nepodložené obavy, jak ostatně ukazují i mezinárodní srovnávací výzkumy, v nichž figuruje Česká republika (viz kapitola Blanky Nyklové výše). Dále se oběti také obávají reakcí pachatele i samotného setkání s ním.

Respondentky se často zmiňovaly o prožívaném rozporu, kdy na jedné straně oběti chtějí nepříjemné zážitky vytěsnit a zapomenout na ně, na druhé straně mají tendenci o své situaci mluvit a sdílet své pocity s jinými lidmi. Takováto vnitřní rozpolcenost existující problémy dále prohlubuje.

Pokud ke sdílení zážitku sexuálního násilí dojde, má několik základních podob. Ženy se svěřují svým partnerům a členům své rodiny, někdy o zážitku hovoří i s cizími lidmi, s nimiž se setkaly náhodou a pojaly k nim důvěru: *„Já jsem dělala dobrovolničku, potkala jsem tam jednu slečnu, se kterou jsem se seznámila víc na jedné dobrovolnické akci, kde jsme vyklízeli hrad, tak to bylo takové pro mě odraagování. A té jsem se svěřila.“* Poměrně časté je vyhledání pomoci v momentě, kdy se vyhroť následné problémy (zdravotní, psychické, vztahové), jejichž souvislost s traumatickým zážitkem nemusí být na první pohled zřejmá. *„Říkala jsem si, že dokážu snad aspoň dojít k tomu doktorovi, tak že bych to prostě chtěla řešit, že takhle to dál nejde.“*

Častým typem reakce nejbližšího okolí oběti je sice vstřícnost a účast, nicméně bez ochoty poskytnout opravdovou pomoc a emocionálně v případě angažovat. Poté, co se tito lidé ujistili, že respondentka neutrpěla žádnou bezprostřední újmu, nechtěli se již věci dále zabývat a očekávali od ní chování „jako obvykle“. *„A tak hlavně, že seš v pořádku...“* Nebo *nějaká podobná reakce. A tím to pro ně bylo vyřešené. Pak už očekávali, že budu zase normální, a že všechno budu řešit sama.“*

O sekundární viktimizaci²⁵ obětí se mluví nejčastěji v souvislosti s nevhodnými reakcemi institucí či médií. Oběti sexuálního násilí, se kterými se setkávají pracovníci Persefony, však často uvádějí, že se cítily mnohem více zasaženy a poškozeny necitlivými reakcemi ze strany lidí v jejich blízkém okolí, zatímco reakce odborníků pro ně byla naopak podpurná. I z tohoto důvodu Persefona nabízí možnost poradenství osobám blízkým. Pokud blízcí oběti pochopí, čím si oběť prochází a co se s ní děje, jsou připraveni nabídnout obětem adekvátnější a citlivější pomoc.

Přesvědčování ze strany blízké osoby nebo postupné narůstání či vyhrocování dlouhodobých problémů jsou také hlavními důvody, proč se některé respondentky rozhodly vyhledat odbornou pomoc. *„Začínala jsem mít pocit, že mi jde o duševní zdraví, ... že už opravdu začínám mít fyzický problém vyjít na ulici, a to prostě není možné.“*

Respondentky většinou zpočátku nevěděly, na koho se mají obrátit, informace získávaly na internetu nebo z médií. Někdy jim v hledání pomoci pomáhali lidé z jejich okolí. *„Moje třídní učitelka tady v Brně mi dala kontakt na Persefonu“.*

---

²⁵ Sekundární viktimizace je traumatizace oběti vznikající až po ukončení trestného činu či vlastního útoku na oběť v důsledku reakcí a chování sociálního okolí (institute, nejbližší okolí, média aj.). Sekundární viktimizaci způsobují orgány činné v trestném řízení až u 30 % obětí znásilnění. Soudní znalci až u 70 % obětí znásilnění – nejčastěji mechanismem cílené reaktivizace vzpomínek na prožité trauma bez dostatečné možnosti terapeutického propracování. Nevhodné reakce v bezprostředním sociálním prostředí (rodina, partneři, známí) se podílí na sekundární viktimizaci až v 20 %. Dále se na sekundární viktimizaci podílí necitlivé chování dalších zúčastněných institucí (např. zdravotnictví).

Zdroj: Čírtková L, Vitoušová P, a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese – Bílý kruh bezpečí. Praha: Grada 2007*

Postup při vyhledávání pomoci do velké míry závisí na typu násilí, které ženy zažily. Pokud šlo o náhlé napadení cizím člověkem, kontaktují zpravidla ihned policii a následně případně podnikají další kroky. „*Pak první věc, co jsem udělala, byla, že jsem zavolala sestře. ... A ona mi řekla, že to mám nahlásit, takže díky ní jsem zavolala na policii.*“ Pokud znásilnění spáchal pachatel, s nímž předtím udržovaly kratší či delší známost, nehledají většinou pomoc ihned, ale až s určitým časovým odstupem, nutným k vnitřní reflexi prožitých událostí. Jde-li o zneužívání v dětství, odhodlají se oběti k řešení zpravidla až s odstupem mnoha let. „*Mně se to prostě otevřelo, nevěděla jsem, co s tím.*“

V momentě, kdy se ženy odhodlaly vyhledat odbornou pomoc, zjistily některé z nich, že nemohou nalézt instituci, která by se jejich problému ujala. Často to ale vysvětlují tím, že v době, kdy se jejich příběh odehrával, takové organizace skutečně neexistovaly, zatímco dnes je již situace odlišná. „*Oni [Fond ohrožených dětí] mi nebyli schopni vůbec poradit nějakou instituci v té době. Ale na druhou stranu tomu zpětně rozumím, protože ono nebylo moc těch možností.*“. Objevila se i zkušenost s nemožností existující instituci kontaktovat, nabízené způsoby komunikace nebyly funkční.

I když se situace na poli mezioborové spolupráce a péče o oběti sexuálního násilí stále zlepšuje, problémem v České republice zůstává nedostatečná kapacita či nedostupnost specializovaných pracovišť v menších městech, která by poskytovala komplexní přímou pomoc obětem v podobě okamžitého psychologického či právního poradenství.

Zkušenost s institucemi

Policie ČR, soudy

Respondentky, které svůj případ řešily prostřednictvím Policie ČR, mají s kontaktem s touto institucí protikladné zkušenosti. Některé se setkaly s chápajícími, empatickými policisty a policistkami, kteří vystupovali profesionálně, citlivě a snažili se jejich případ účinně řešit. „*Naopak se snažili vytvořit takové prostředí, aby se člověk cítil co nejvíc v bezpečí a aby důvěřoval. Aby důvěřoval a mluvil. Ano. Tady ti lidé, se kterými jsem se setkala v rámci trestního řízení, tak můžu říct, že to jsou lidé na svém místě a konají to, co mají.*“

Část negativních zkušeností některých žen s policií je nutno připsat na vrub samotnému charakteru vyšetřování. Policisté potřebují znát fakta, detaily, časovou a logickou návaznost dějů. Pro ženy, které bojují se studem, s psychickými problémy, nepamatují si vše do detailu, a jsou leckdy i unavené a fyzicky vyčerpané to může představovat stěžejní splnitelný úkol. „*Ten mechanismus výslechu je takový, že ve vás vzbudí pocit viny. ... Takovou jako obavu, že můžu klidně – že něco řeknu špatně, nebo že oni chtěli po mně velmi podrobně jako popovídat ten příběh ... a to je prostě něco, co pro mě bylo velmi složité v tu chvíli. Můj mozek si to nepamatoval nebo nechtěl pamatovat.*“ Na ženy působí i prostředí, kde se výslech odehrává. Pokud je malé, stísněné, nevlídné, s nedostatkem světla, bez občerstvení a bez možnosti oddechu, jsou nutné procedury o to nepříjemnější. Často musely svůj zážitek opakovat vícekrát různými lidem, aniž by znaly jejich pozici a roli v celém případě.

Daleko významnější roli než prostředí a fyzické pohodlí však hraje postoj a přístup pracovníků policie k obětem sexuálního násilí. Některé ženy se setkaly s nedůvěřivým postojem ze strany vyšetřovatelů, kteří vyjadřují pochybnosti, jestli se vše mohlo přihodit tak, jak ženy vypovídají, někdy dávají najevo

nedůvěru až nepřátelský postoj s výhrůzkami, co by se stalo v případě křivého obvinění. „Bylo to právě tím, že jsem z nich cítila tu podezřívavost, jestli si to náhodou nevymýšlím.“ Jindy oběti čelily přezřívavosti a bagatelizaci svých problémů.

Ženy, jejichž případ byl projednáván i soudně, za největší negativum považují nutnost osobního kontaktu s pachatelem před konáním soudu nebo po něm. Za velkou úlevu by považovaly takovou organizaci soudního líčení, kdy by byla nutnost osobního kontaktu eliminována.

Zdravotnictví, psychologická a psychiatrická pomoc

Do kontaktu s lékaři se většinou ženy v souvislosti s prožitým násilím dostaly při lékařské prohlídce, která jim byla v souvislosti s vyšetřováním nařízena nebo kvůli posouzení pracovní neschopnosti následných zdravotních komplikací. Při vyšetření se ženy většinou setkaly s lékaři, kteří profesionálně odvedli svou práci, provedli patřičná vyšetření, ale nijak se nezajímali o psychické rozpoložení žen a případné následné řešení jejich situace ani je neodkázali na další pomoc.

S psychologickou pomocí mají některé z žen dobré zkušenosti, a to především ty, které se od svého terapeuta či terapeutky dočkaly pozvolného přístupu ke svým problémům, ochoty zabývat se i věcmi přímo nesouvisejícími s jejich negativním zážitkem, například nácvikem zvládnání určitých problematických stavů a situací. „Předtím se to pořád řešilo prášky a teď jsem zkusila jednoduché psychické cvičení a ono to pomohlo, že to ani nepřišlo. Takže pro mě to bylo jako výhra v loterii.“ Jiným respondentkám naopak spolupráce s psychologem příliš nepomohla, stěžují si na příliš velký tlak a nedostatek prostoru pro vlastní reflexi situace. Negativně též vnímají, pokud ze strany psychologa pociťují neporozumění své situaci nebo dostávají příliš obecné rady. „Občas tam zazněla nějaká taková rada, že si mám najít nějakého koníčka nebo že na to nemám pořád myslet. No tak ano. Já to samozřejmě vím, ale asi opravdu jako nezažila, co to je, když na to nechcete myslet, ale přesto na to myslíte. Protože prostě musíte.“

Vůči psychiatrické péči panuje zdatelně větší skepse, je vnímána jako příliš medikalizovaná, zaměřující se pouze na podávání léků. „Většinou se zeptají, jak se daří a předepíší léky. Takže tam ani nějakou pomoc neočekávám.“ V případě hospitalizace na psychiatrickém oddělení se objevily stížnosti na příliš přísný režim a nedostatek volnosti pro pacientky.

Persefona

Pomoc organizace Persefona ženy vnímají velmi pozitivně, některé z nich litují, že o této možnosti nevěděly dříve, případně dávají najevo obavy, že jiné ženy s podobným osudem by se o ní nemusely dozvědět.

Za velké pozitivum činnosti Persefony je pokládáno organizování svépomocných skupin. Respondentky velmi oceňují, že mohou o svých problémech hovořit s ženami, které mají podobný osud, chápou bez komplikovaného vysvětlování jejich prožitky a traumata. Zjištění, že ženy nejsou se svým problémem samy, přináší radě z nich úlevu, mizí pocit osamělosti, výlučnosti a vyloučenosti. „A pro mě to byla opravdu asi největší úleva za těch 24 let, když vidíte, že to má někdo stejně. A v tu chvíli hlavně je zajímavé to, že najednou opadnou zábrany a jste schopná řešit to, co jste s nikým do té doby neřešila.“ Svépomocné skupiny mají také velký inspirační a motivační potenciál – respondentky vidí, jak se jiné ženy s obdobnými problémy vyrovnávají a jak se je snaží řešit. „A nějak se snažím jinak

jednat s lidmi nebo něco udělat jinak. Podle toho, co řeknou ty kamarádky, že to takhle udělaly. Tak to mi hodně pomáhá.“

Ze zpětných vazeb od klientů a klientek zachycených pracovnicemi Persefony dále vyplývá, že klienti a klientky oceňují možnost komplexního a bezplatného sociálního, právního a psychologického poradenství, které mohou vzhledem ke svému cíli či fázi řešení své situace kombinovat a řešit tak vše v rámci jedné organizace.

Možnosti zlepšení institucionální pomoci obětem

Mají-li respondentky na základě svých vlastních příběhů doporučit změny či zlepšení v péči o oběti sexuálního násilí, přicházejí s řadou zcela konkrétních i obecnějších námětů:

- Ve fázi vyšetřování zločinu by měly být podrobněji vysvětlovány jednotlivé kroky, které oběť čekají (co a proč se bude dít na policii, u lékaře, u soudu atd.).
- Do procesu by se měl co nejdříve zapojit psycholog, a to i tehdy, pokud si ho žena sama nevyžádá. Pokud psychologickou pomoc odmítne, měly by jí být předány kontakty, kde ji může vyhledat později.²⁶
- Oběť by měla přijít do kontaktu s co nejmenším počtem pracovníků jednotlivých institucí, ideálně se ženami²⁷. Měla by být přísně zachovávána mlčenlivost všech zúčastněných a důvěrnost poskytnutých informací, a to především v menších městech.
- Zejména policisté a zdravotníci by měli mít informace o tom, jak s takto traumatizovanými ženami komunikovat a pracovat.
- Ženám by měl být zajištěn větší fyzický a psychický komfort: nabídka občerstvení, odpočinku, přestávek mezi jednotlivými úkony, možnost kontaktu s příbuznými.
- Oběti by měly obdržet co nejvíce informací a kontaktů na instituce a organizace, které jim mohou pomoci v krátkodobém i dlouhodobém horizontu jejich situaci řešit.
- Objevuje se apel na větší informovanost o svépomocných skupinách.
- Institucionální pomoc by měla být ideálně v podobě celorepublikové sítě center, specializovaných na tuto problematiku a dostupná i v menších městech. Pomoc by měla být v maximální možné míře zdarma, a pokud možno dlouhodobá.
- Zaměřit se na celkovou osvětu mladých lidí, na školách, v médiích, na internetu o tématu sexuálního násilí, jeho obětech a následcích, které může přinést. Celkově kultivovat diskusi o tomto tématu ze strany zodpovědných politických či odborných organizací.

Neinstitucionální pomoc

Vedle reflexe institucionální pomoci se výzkum věnoval i dalším zdrojům, z nichž respondentky čerpaly pomoc při zvládnutí své situace. Velkou roli hrál osobní kontakt s lidmi, kteří ženám pomohli problémy zvládnout a vrátit se do běžného života. „*Většina lidí měla tendenci mě litovat, což jim nemám za zlé, ale nikam vás to neposune. Kdežto on [kamarád] měl ten přístup: hele, prostě se to stalo a ty to*

²⁶ Samy oběti násilí tedy kladou mnohem větší důraz na psychologickou asistenci a pomoc než celá populace (v kvantitativním výzkumu obětem vyhledání psychologické pomoci doporučilo 42 % dospělé populace).

²⁷ Potvrzuje se tak zjištění z kvantitativní části výzkumu, zmíněné v úvodu kapitoly – ženy by v podobné situaci silně preferovaly komunikaci s jinými ženami, nikoliv s muži (67 % žen by chtělo komunikovat se ženou, jen 2 % s mužem.).

tak musíš brát a díky tomu jsi taková, jaká jsi, a já tě takovou mám rád.“ Byli to lidé z bližšího či vzdálenějšího okolí (manžel, partner, kamarádi) nebo různá společenství, reálná i virtuální. Jindy šlo o odborníky, především psychology, kteří ženám umožnili s pomocí své odborné kompetence vyrovnat se s traumaty, posílit sebedůvěru a sebeúctu. V některých případech bohužel tato podpůrná funkce nejbližšího okolí nefunguje, respondentky znají členy své rodiny a jejich postoje a vědí, že by se jim od nich pomoci nedostalo. *„Moji rodiče neuznávají žádné psychické choroby. To jsou lidé, kteří jsou – mamka vždycky říká, že ten, kdo má deprese, by potřeboval, aby ho vyhnali na pastvu pást krávy. Takže rodičům jsem se svěřit nemohla.“*

Další zdroje pomoci by bylo možno souhrnně označit jako zájem o sebe samu či svůj osobnostní vývoj. Může jít o návrat k běžným každodenním činnostem, které respondentka dříve nezvládala – ať již profesním, společenským nebo volnočasovým. *„Asi mi pomáhá moje, ten denní režim.“* Vícekrát je jako zdroj pomoci zmiňována umělecká činnost, ať již výtvarná, literární nebo kombinace obou. *„Nešlo to ven ani slovy, a tak jsem si to jenom tak vykreslila. ... A pak jsem začala psát. V podstatě jenom povídky, kde jsem se vypisovala z vlastních pocitů prostřednictvím třetí osoby. Jakoby té literární, povídkové postavy.“*

Respondentky samy zformulovaly doporučení pro osoby, které se ocitnou nablízku obětem sexuálního násilí. Vícekrát se tu ozývá výstraha před obviňováním obětí a zpochybňováním jejich výpovědí. *„Těm obětem by pomohlo, kdyby jim bylo věřeno.“* Úkolem pro blízké osoby je maximální podpora, avšak bez nátlaku a nucení k určitým rozhodnutím či typům jednání. Měly by obětem co nejvíce naslouchat a pokoušet se o empatický přístup (jakkoliv jde o nesdělitelnou a nepřenositelnou zkušenost), příliš se jich nevyptávat a nenutit je k verbalizaci nepříjemných zážitků. *„Neměla by tam chybět empatie nebo alespoň snaha o empatii. Je těžké to pochopit pro někoho, komu se to nestalo, ale alespoň snažit se nějak vcítit do té osoby a být pro ně podporou a oporou.“* Žádoucí je i asistence při vyhledávání pomoci.

Jedna z respondentek přichází s inspirujícím návrhem jak pomocí jazykových prostředků přeznačit roli „oběti násilí“ z ponižujícího a traumatizujícího postavení do pozice osobnosti, která se dokázala vyrovnat s výrazně negativní životní zkušeností. *„Ještě navíc ten název „oběť“! To je prostě taky šílené! ... Třeba v angličtině tady v tom kontextu se používá „survivor“ jako někdo, kdo něco přečkal, přežil, zvládl. Jako někdo, kdo něčím prošel a tak ten význam to trochu otáčí. ... Možná byste mohli v rámci výzkumu navrhnout nějaký jiný název. Protože všechny oběti by vám poděkovaly.“*

Také v Persefoně se členky svépomocné skupiny pro oběti sexuálního násilí shodovaly na tom, že jim pomáhá jazyk, jakým se o tématu komunikuje. Z angličtiny volně přeložený výraz „přeživší“ jim evokuje „posílení“ v tom smyslu, že mohou ze „zpracované negativní zkušenosti vytěžit i něco pozitivního v rámci osobního růstu“. Zároveň vyjádřily pochopení, že termín oběť je v rámci služeb v ČR více užívaný a výraz „přeživší“ či jiný vhodný výraz nelze do češtiny jednoduše či jednoznačně přenést. Jednoznačné negativní konotace pak v člencích skupiny vyvolával např. výraz užívaný v českém trestním právu, kdy oběť znásilnění vystupuje jako „poškozená“, což v nich vyvolává asociace, že jsou nějakým způsobem „porouchané“ – místo aby byl takto vnímán pachatel.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Appeltová, M., A. Možíšová, L. Vochocová. 2016. Analýza mediálního zobrazování genderově podmíněného násilí. Praha: Oddělení rovnosti žen a mužů Úřadu vlády ČR. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Analyza-medialniho-zobrazovani-genderove-podmineneho-nasili_FINAL.pdf.
- Buriánek, J., Kovařík, J. (eds.). 2006. *Domácí násilí – Násilí na mužích a seniorech*. Praha: Triton.
- Čechová, J., H. Jandová. 2010. *Stop znásilnění: Analýza stavu pomoci obětem znásilnění v České republice*. Brno: Persefona.
- Červenka, J. 2016. *Názory veřejnosti na roli muže a ženy v rodině - únor 2016*. Tisková zpráva. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7523/f3/ov160315b.pdf.
- Červinková, A., M. Linková, K. Šaldová, B. Tupá. 2004. „Analýza kvalitativních doplňujících otázek.“ Pp. 113–127 in S. Pikálková (ed.). *Mezinárodní výzkum násilí na ženách – Česká republika/2003: Příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Čírtková, L. 2010a. „Muži jako oběti domácího násilí.“ *Právo a rodina* 7. Dostupné z: <http://www.domacinasili.cz/ohrozene-osoby/muzi-jako-obeti-domaciho-nasili/>.
- Čírtková, L. (2014). *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál.
- European Union Agency for Fundamental Rights. 2014. *Violence against women: an EU-wide survey (Main results)*. 2014. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- FOCUS – Centrum pro sociální a marketingovou analýzu. 2015. *Problematika násilí na ženách optikou české populace (závěrečná zpráva z výzkumu pro Amnesty International ČR)*. Brno: FOCUS – Centrum pro sociální a marketingovou analýzu. Dostupné z: <http://www.focus-agency.cz/z-nasich-vyzkumu/nasili-na-zenach>.
- FRA – European Union Agency for Fundamental Rights. 2014. *Violence against women: an EU-wide survey*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostupné z: file:///C:/Users/GibNyk/Downloads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf.
- Gracia, E., L. Marisol. 2015. *Attitudes towards violence against women in the EU*. Luxembourg: Publication Office of the European Union.
- Chomová, Z. 2014. „Co je to sexuální násilí?“ Pp. 15–30 in P. Kutálková, L. Kobová (eds.). *Sexuální násilí: Proč se nikdo neptá?* Praha: In IUSTITIA.
- Karkošková, S. 2014. *Obete sexuálního zneužívání dětí mezi námi*. Velký Šariš – Kanaš: Ascend.
- Krulová, T. 2010. *Viktimologické aspekty sexuálního násilí u obyvatel ČR (dizertační práce)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze.

Krulová, T., E. Gerlová, P. Weiss. 2006. „Muž jako oběť sexuálního násilí.“ *Československá psychologie* 50(4): 342–348.

Kunc, K., J. Poláková, S. Hradecká, E. Hurychová, A. Budinová, M. Klusáčková. 2012. *Ekonomické dopady domácího násilí v ČR*. Praha: profEM.

Kutálková, P. 2014. „Editorial“ Pp. 9-13 in P. Kutálková, L. Kobová (eds.). *Sexuální násilí: Proč se nikdo neptá?* Praha: In IUSTITIA.

Kutálková, P., J. Frýbert, J. Poláková et al. 2016. *Jde to i jinak. Analýza vztahů sexuální práce, zákonů a policie*. Brno: ROZKOŠ bez RIZIKA.

Kutálková, P., L. Kobová (eds.) 2014. *Sexuální násilí: Proč se nikdo neptá?* Praha: In IUSTITIA

Pikálková, S. 2004a. „Sociologická východiska a kontext zkoumání násilí v rodině.“ Pp. 13–22, 34–41 in S. Pikálková (ed.). *Mezinárodní výzkum násilí na ženách – Česká republika/2003: Příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.

Pikálková, S. 2004b. „Mezinárodní výzkum násilí na ženách („International Violence Against Women Survey“).“ Pp. 42–104 in S. Pikálková (ed.). *Mezinárodní výzkum násilí na ženách – Česká republika/2003: Příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.

Pikálková, S. 2015a. „Úvod: Východiska výzkumu partnerského násilí.“ Pp. 11–28 in S. Pikálková, Z. Podaná, J. Buriánek. *Ženy jako oběti domácího násilí: Sociologická perspektiva*. Praha: Slon.

Pikálková, S. 2015b. „Fyzické násilí v partnerském vztahu.“ Pp. 29–40 in S. Pikálková, Z. Podaná, J. Buriánek. *Ženy jako oběti domácího násilí: Sociologická perspektiva*. Praha: Slon.

Pikálková, S. 2015c. „Partneři, kteří se dopouštějí násilí, a jejich oběti.“ Pp. 41–64 in S. Pikálková, Z. Podaná, J. Buriánek. *Ženy jako oběti domácího násilí: Sociologická perspektiva*. Praha: Slon.

Podaná, Z. 2015a. „Subjektivní vnímání násilí ve vztahu a reakce žen na ně.“ Pp. 65–76 in S. Pikálková, Z. Podaná, J. Buriánek. *Ženy jako oběti domácího násilí: Sociologická perspektiva*. Praha: Slon.

Porterfieldová, K. M. (1997). *Jak se vyrovnat s následky traumatu*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny.

Praško, J., Vyskočilová, J. (2012). *Vnucují se vám vzpomínky na děsivou událost?* Praha: Maxdorf.

Renzetti, C. M., Curran, D. J. (2003). *Ženy, muži a společnosti*. Univerzita Karlova v Praze: Nakladatelství Karolinum.

Special Eurobarometer 449. 2016. Gender-based violence. Dostupné z: file:///C:/Users/GibNyk/Downloads/ebs_449_en.pdf.

Šmausová, G. 2002. „Proti tvrdošíjně představě o ontické povaze genderu.“ *Sociální studia* 7:15-27.

Švaříček R., K. Šedřová. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

Úřad vlády ČR. 2015. *Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015 – 2018*. Praha: Úřad vlády ČR. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri->

dienstbier/aktualne/vlada-schvalila-akcni-plan-prevence-domaciho-a-genderove-podmineneho-nasili-na-leta-2015-_-2018-126943/>.

Velikovská, M. (2016). *Psychologie obětí trestných činů*. Praha: Grada Publishing.

Vohlídalová, M. 2009. Sexuální obtěžování na vysoké škole. *V ČR neexistující problém? Gender, rovné příležitosti, výzkum* 10(2): 20-29.

Vymětalová, S. 2001. „Domácí násilí: přirozený jev?“ *Sociologický časopis* 37(1): 103–121.

Weiss, P. a kol. 2000. *Sexuální zneužívání, pachatelé a oběti*. Praha: Grada Publishing.

Weiss, P. a kol. 2005. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada Publishing.

Weiss, P., J. Zvěřina. 2001. *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha: Portál.